

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Pracoviště historické sociologie

Bc. Karel Bauer

Sociologie genocidy v Německé jihozápadní Africe

Diplomová práce

Vedoucí práce: **PhDr. Alemayehu Kumsa, Ph.D.**

Praha 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Karel Bauer

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu práce PhDr. Alemayehu Kumsovi, Ph.D., za jeho ochotný a lidský přístup a cenné rady, které mi poskytl.

Abstrakt

Tato práce se zabývá problematikou genocidy v jedné z bývalých německých kolonií. Německá jihozápadní Afrika (dnešní Namibie) čelila na počátku 20. století události tak děsivé, že jen velmi málo situací v celé historii lidstva s ní lze srovnávat. Práce se snaží čtenáři přiblížit dění na jihozápadě Afriky v období německého kolonialismu, především pak genocidu národů Herero a Nama. Spolu s vymezením pojmu genocida, pak k realizaci ústředního cíle diplomové práce slouží popis dobových událostí v Německé jihozápadní Africe. Hlavním cílem je nalezení určitých spojitostí mezi genocidou spáchanou imperiálním Německem v Německé jihozápadní Africe a genocidou spáchanou o několik desítek let později nacistickým Německem na východě Evropy během druhé světové války.

Abstract

The main focus of this work is genocide in one of the former German colonies. German South West Africa, in the present day known as Namibia, faced such a frightening event at the beginning of 20th century that very few situations in human history can compare to it. This work tries to bring the reader closer to the situation in southwest Africa in the period of German colonialism, especially to the genocide of the Herero and Nama nations. The main goal of this diploma thesis is based on defining the term genocide and the description of contemporary events in German South West Africa. The key aim is to find certain connections between genocide committed by the German Empire in German South West Africa and genocide perpetrated several decades later by Nazi Germany in Eastern Europe during Second World War.

Obsah

Úvod	1
1 Genocida	3
1.1 Definice genocidy	3
1.1.1 Rafael Lemkin	4
1.1.2 Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia	7
1.1.3 Kritika definice genocidy	9
1.2 Typologie genocidy	12
1.2.1 70. léta - Vahakn Dadrian; Helen Fein.....	13
1.2.2 80. léta - Leo Kuper; Barbara Harff.....	15
1.2.3 90. léta - Chalk a Jonassohn; Israel Charny; Roger Smith.....	17
1.2.4 21. století - Daniel Feierstein; Michael Mann.....	21
1.3 Genocidy v průběhu věků	233
1.3.1 Historické genocidy.....	244
1.3.2 Moderní genocidy	277
2 Genocida v Německé jihozápadní Africe	32
2.1 Německá kolonie v jihozápadní Africe	33
2.1.1 Německý kolonialismus	34
2.1.2 Vznik kolonie v jihozápadní Africe	37
2.1.3 Soužití osadníků a původních obyvatel.....	40
2.2 Povstání původních obyvatel a válka v kolonii	43
2.2.1 Povstání Hererů	45
2.2.2 Generál Lothar von Trotha.....	47
2.2.3 Povstání Namů	51

2.3	Události po skončení války.....	54
2.3.1	Koncentrační tábory	55
2.3.2	Poválečný život původních obyvatel	59
2.3.3	Konec Německé jihozápadní Afriky	61
3	Od africké kolonizace k východoevropské okupaci	64
3.1	Lebensraum, teorie Friedricha Ratzela	67
3.1.1	Lebensraum v praxi	69
3.1.2	Odlíšné situace, obdobný postup.....	72
3.1.3	Otec a syn.....	73
3.2	Herrenrasse, koncepce nadřazenosti jedné rasy.....	75
3.2.1	Rétorika a literatura	77
3.2.2	Zákony a nařízení	79
3.2.3	Věda a výzkum.....	81
3.3	Vernichtungskrieg, způsob vedení války.....	84
3.3.1	Zabíjení válečných zajatců.....	86
3.3.2	Hunger plan, smrt hladem	89
3.3.3	Vyhlazovací tábory	94
	Závěr	99

Úvod

Tato diplomová práce se zaměřuje na problematiku genocidy v Německé jihozápadní Africe, dnes ve světě známé jako Namibijská republika. Na počátku 20. století došlo v této tehdejší německé kolonii k vyhlazení převážné části původního obyvatelstva, především z řad národů Herero a Nama. Oproti holokaustu, arménské genocidě nebo masakrům ve Rwandě je problematika genocidy v Německé jihozápadní Africe v české literatuře a českém akademickém prostředí velmi zřídka zpracovávaným tématem. Avšak tragické události na jihozápadě Afriky z počátku minulého století si zaslouhují minimálně stejnou míru pozornosti jako jiné, v českém prostředí známější, vyhlazovací masakry. Jednalo se o první genocidu spáchanou ve 20. století, do té doby svým způsobem provedení lidstvu téměř neznámou. Zároveň lze také konstatovat, že se jednalo o historickou událost mající nemalý přesah do vývoje nejkrvavějšího a nejbrutálnějšího úseku lidských dějin – druhé světové války.

V první kapitole práce je vysvětlen pojem genocida, jehož přesné vymezení je nezbytné pro orientaci v následujících částech zabývajících se konkrétními historickými událostmi. Podrobně je představena oficiální definice genocidy, popsány jsou jednotlivé publikované typologie dle časové posloupnosti a v neposlední řadě jsou zmíněny také konkrétní vyhlazovací masakry z daleké historie i doby moderní. Druhá kapitola se zaměřuje výhradně na dění v Německé jihozápadní Africe během německé koloniální nadvlády. Velmi detailně je čtenáři popsána situace v kolonii, a to od jejího vzniku až po její zánik. Hlavní důraz je kladen na úsilí tehdejší Německé říše vyhubit příslušníky národů Herero a Nama v letech 1904–1907. Obzvláště důkladný popis událostí během války v kolonii a po jejím ukončení slouží k uvedení do poslední části práce, která má primárně komparativní charakter. Třetí a poslední kapitola porovnává genocidní počínání imperiálního Německa na jihozápadě Afriky na počátku minulého století a genocidní postupy nacistického Německa na východě Evropy během druhé světové války. Na vybraných případech je ilustrována možná vzájemná propojenost, respektive vliv předešlé koloniální zkušenosti těchto dvou černých skvrn na pomyslném kabátě historie německého národa.

Základní užívanou výzkumnou metodou je metoda analytická. Nejprve je za pomoci odborných publikací a dokumentů vymezen termín genocida, čtenáři pomáhají pochopit tuto problematiku rovněž názorné ukázky jednotlivých vyhlazovacích masakrů. Éra německé koloniální nadvlády nad dnešní Namibií je popsána prostřednictvím studia knih autorů zabývajících se genocidou lidu Herero a Nama či obdobím německého kolonialismu. Komparaci provedenou ve třetí části práce umožnilo rovněž studium dokumentů a literatury se zaměřením na období druhé světové války, a také analýza textů primárně věnovaných porovnávání německého kolonialismu a německého nacismu. Až na ojedinělé výjimky vychází práce ze zahraničních zdrojů, psaných zejména v anglickém jazyce či do anglického jazyka přeložených. Rovněž jsou až na výjimečné případy zkoumány a citovány prameny sekundární, kterých je v současné době pro účely nejen této diplomové práce k dispozici dostatečné množství.

Diplomová práce si klade za cíl jasné vymezení termínu genocida, které hodlá doplnit o další možné návrhy akademiků, jak tento zločin spojený s vyvražďováním a vyhlazováním určitých skupin lidí lépe definovat. Dále práce cílí na podrobné představení a popsání zločinů spáchaných zástupci Německé koloniální říše v dnešní Namibii v prvním desetiletí minulého století, které jsou v českém prostředí dodnes víceméně neznámým tématem. Za pomoci provedené analýzy dobových událostí v kolonii a informací uvedených v první kapitole pak zodpovědět otázku, zda se opravdu jednalo o genocidu, či nikoliv. V neposlední řadě hlavním cílem této práce je poukázat na možné podobnosti či inspiraci německých nacistů během druhé světové války v koloniální minulosti svých předků, přesněji v systematickém vyhlazování původních obyvatel jejich kolonie nesoucí název Německá jihozápadní Afrika.

1 Genocida

Minulé století je považováno za vůbec to nekrvavější v historii lidstva. A to především zásluhou dvou světových válek, které ve 20. století proběhly. Boj o kolonie, zákopová válka či atentát v Sarajevu jsou prvotními asociacemi vystávajícími ve spojení s první světovou válkou. Adolf Hitler, nacismus, Hirošima a Nagasaki, holokaust jsou asociacemi dozajista nejčastěji spojovanými s druhou světovou válkou. Právě poslední zmíněný holokaust zavedl příčinu vzniku termínu genocida, kterým se tato diplomová práce bude zabývat. Martin Mennecke v díle *Holokaust a jiné genocidy* uvádí: „Bylo to nicméně právě vyvraždění evropských Židů, které podnítilo vznik mezinárodního zákona, který zločin genocidy definuje a zakazuje.“ [Mennecke in Haperen et al., 2015: 149]

Holokaust neboli vyvraždění evropských Židů, jak píše Mennecke, podnítilo polského učenice v exilu Raphaela Lemkina, aby pojem genocida zavedl a zabýval se jím.

1.1 Definice genocidy

„Co je to genocida? Genocida není jednoduchá realita, u které lze čtenáři poskytnout přesnou definici. Neptejme se tedy, co je genocida, ale spíše se ptejme, co všechno bychom měli za genocidu považovat. Na tuto otázku již vniklo mnoho odlišných odpovědí.“ [Shaw, 2015: 4-5] „(překlad vlastní)“

Výše uvedená slova Martina Shawa z jeho knihy s názvem *What is genocide?*, přesně vystihují složitost definice fenoménu genocidy. Samotný autor konceptu Raphael Lemkin shledává genocidou destrukci národa nebo etnické skupiny. [Lemkin, 1944: 79]

Velký sociologický slovník vymezuje genocidu jako: „soustavné úsilí o úplné vyhubení určité etnické, soc., kult. či národnostní nebo národní skupiny, které bývá motivováno nacionalisticky, nábožensky či rasově a je zdůvodňováno eugenicky či geneticky.“ [Maříková et al., 2005: 342]

Významný historický sociolog amerického původu Charles Tilly ve své knize *Politika kolektivního násilí* popsal typologii interpersonálního násilí. Genocidu zde

klasifikoval jako součást jednoho z typů kolektivního násilí, přesněji použil pro tento typ kolektivního násilí pojmenování koordinovaná destrukce. Koordinovanou destrukci Tilly popsal jako situaci, ve které organizace nebo osoby zabývající se převážně prací s donucovacími prostředky naplňují program poškozování věcí a osob. Genocidu Tilly řadil do stejné skupiny spolu s válkami, kolektivním sebeobětováním, terorismem a cíleným vyvražďováním lidí s určitou politickou příslušností neboli politicidou. [Tilly, 2005: 24]

Do současné doby vzniklo mnoho názorů a argumentací zabývajících se definicí genocidy. Nejrůznější vědci a odborníci z řad právníků, historiků, sociologů, filosofů a jiných vědeckých odvětví se snažili a stále snaží nalézt tu nejvhodnější. I přes veškeré snahy, debaty, úpravy a doplnění stále dominuje definice právní, která je ukotvena v *Úmluvě o zabránění a trestání zločinu genocidia*. I přes veškerou kritiku tato Úmluva o genocidě zůstává výchozím bodem pro ukotvení pojmu genocida, a to již od roku 1951. Samotnou Úmluvou, a tedy jejím i přesným vymezením na základě mezinárodního práva, se bude blíže zabývat jedna z následujících podkapitol.

1.1.1 Raphael Lemkin

Nové koncepce vyžadují nové termíny, obdobnými slovy začíná devátá kapitola prvního vydání knihy Raphaela Lemkina s názvem *Vláda sil Osy v okupované Evropě* z roku 1944 (v originále *Axis Rules in Occupied Europe*). Lemkin docílil vytvoření termínu genocida spojením řeckého slova „genos“ (rasa, kmen) a latinského slova „cide“ (zabíjení). Lemkin zde uvádí, že není nutné rozumět genocidou výhradně okamžité zničení národa, ale i postavení národa do takové situace, kdy se vyhubí sám. Na příkladu německé okupace mnoha zemí v průběhu druhé světové války Lemkin ukazuje způsoby provedení genocidy, které zasahují do mnoha odlišných oblastí lidského života, respektive do života utlačovaného národa nebo etnické skupiny. Jedná se o oblast politickou, sociální, kulturní, ekonomickou, biologickou, fyzickou, náboženskou a morální. Oblast fyzických způsobů genocidy dále dělí na diskriminaci v redistribuci potravy, ohrožování zdraví (například omezený přístup k teplému oblečení v zimním období) a masové zabíjení. Ve svém díle *Vláda Osy v okupované Evropě*, dále rozdělil genocidu na dvě fáze. V první fázi dochází

k destrukci národních vzorců utlačované skupiny a ve fázi druhé pak dochází k vnucení vzorců utlačovatele směrem ke skupině utlačovaných. K pomyslné indoktrinaci může docházet v rámci určitého teritoria, tedy po odsunu původních obyvatel a jejich nahrazení obyvateli novými z řad utlačovatele. Také se může jednat o indoktrinaci vybrané skupiny původních obyvatel, které bylo utlačovatelem dovoleno na prvotně svém území zůstat. Raphael Lemkin zakončuje svoji kapitolu věnovanou genocidě myšlenkou, že tuto problematiku není nutno řešit pouze v období války, ale rovněž v období míru. Jelikož po osvobození utlačovaných je již příliš pozdě na nápravu, tito lidé totiž mohou nejvýše získat pouhou náhradu škod. Ale nikdy již nemůže dojít k obnově zničených hodnot, které jsou ze své povahy neobnovitelné. Hodnot jako jsou lidské životy, umělecká díla a historické paměti. [Lemkin, 1944: 79-95]

„Lemkinovu práci jasně motivovala jeho osobní zkušenost z války a holocaustu, k níž patřila ztráta deseti členů rodiny. Lemkin však také stavěl na své dřívější práci týkající se krutostí spáchaných proti Arménům a v různých evropských koloniích.“ [Mennecke in Haperen et al., 2015: 150]

Výše uvedená citace z knihy *Holokaust a jiné genocidy* je jedním z možných vysvětlení Lemkinovy motivace k vytvoření konceptu, a posléze i celé koncepce genocidy, a také Lemkinova celoživotního zájmu o řešení problematiky zločinu genocidia. Jedná se o dozajista pravdivé tvrzení, ale pro bližší pochopení Lemkinovy hluboce zakořeněné vůle zaobírat se tímto tématem je vhodné zaměřit se na jeho život, zejména jeho dětství a dospívání. James J. Martin v roce 1984 a později John Cooper v roce 2008 se ve svých knihách zaměřují nejen na Lemkinovu profesní a vědeckou část života, ale i na jeho osobní život. V případě Johna Coopera a jeho knihy *Raphael Lemkin and the Struggle for the Genocide Convention* se jedná o velmi podrobnou sondu do Lemkinova osobního života.

Původně Rafel Lemkin, později Raphael Lemkin, se narodil 24. června roku 1900 na východě Polska do židovské rodiny. Jeho otec Josef Lemkin byl farmářem a matka Běla Pomeranzová učitelkou s oblibou v umění. Podle Lemkina především zásluhou své matky získal zálibu v četbě knih již v útlém věku, tedy i ke knize *Quo Vadis*. Kniha *Quo Vadis* polského autora Henryka Sienkiewicze byla dle Lemkinových vlastních slov prvním podnětem, který probudil jeho zájem o problematiku destrukce

rasových a náboženských skupin. Běla Pomeranzová v originále Bella Pomeranz patrně ovlivnila celosvětově dění po druhé světové válce větší měrou než jí historie připisuje. Byla to právě ona, která pod vahou svých argumentů pomohla přemluvit Raphaelova otce, aby jejich syn mohl jít studovat na Lvovskou univerzitu. Joseph Lemkin měl se svým synem skromnější plány a bez intervence Belly Pomeranzove hrozilo, že by již tehdy výjimečně nadaný a několika jazyky mluvící Raphael na univerzitní studium nenastoupil. Původně Lemkin začal se studiem filologie na Lvovské univerzitě v roce 1920, ale univerzitu nakonec zakončil doktorátem na právnické fakultě téže univerzity roku 1926. Po vystudování se mladý Lemkin podrobněji zaměřuje na oblast mezinárodního práva a mezinárodní vztahů. [Cooper, 2008: 6,10,15]

Po rozpoutání druhé světové války utíká přes Litvu do Švédska a nakonec roku 1941 zůstává ve Spojených státech amerických, kde o tři roky později publikuje své nejznámější dílo o problematice genocidy. [Martin, 1984: 25-29]

V pozdějších letech Lemkin přednášel právo na univerzitě v Yale a dále se věnoval problematice genocidy na mezinárodní úrovni. Bohužel však následkem chatrného zdraví roku 1959 v New Yorku umírá. [Cooper, 2008: 1,119]

Zejména v knize Johna Coopera uvedené v této podkapitole je možno přiblížit se k hlavním důvodům, které Raphaela Lemkina vedly k zasvěcení jeho života boji za prevenci a trestání zločinu genocidy. Intelektuální vliv Lemkinovy matky, turbulentní a násilné období jeho dětství a dospívání, dvě světové války, jeho židovský původ, smrt několika příbuzných v období světových válek, vzdělání – to vše a mnohé jiné patrně sehrálo svoji roli ve formování myšlenek a názorů „otce“ konceptu genocidy.

John Cooper mistrně shrnuje Lemkinovy důvody slovy: „Být svědkem všech těchto událostí zapříčinilo, že Raphael Lemkin začal přemýšlet nad prevencí vzniku tohoto druhu násilí a ochránit ohrožené národnosti a kultury.“ [Cooper, 2008: 14] „(překlad „vlastní)“

Spojovat vznik Lemkinova termínu „genocida“ výhradně s obdobím po konci druhé světové války by bylo více než nepřesné. Raphael Lemkin totiž poprvé tento pojem použil na mezinárodní konferenci pro sjednocení trestního práva v Madridu již v roce 1933. Samozřejmě oficiální definice genocidy byla formulována až v důsledku událostí druhé světové války, a to v roce 1948. [Feirstein, 2014: 11]

1.1.2 Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia

Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia (dále také Úmluva o genocidě) je ústředním právním dokumentem vymezujícím problematiku genocidy. Přijata byla Organizací spojených národů 9. října 1948 a v účinnost vstoupila 12. ledna roku 1951. [Schabas, 2000: 3]

V letech 1945 a 1946 byl Norimberku v Německu zřízen vojenský tribunál. Za zřízením tribunálu stáli vítězové druhé světové války. Proběhly zde soudy a následné odsouzení nejvýznamnějších představitelů nacistického režimu. Raphael Lemkin se osobně vydal do Norimberku, aby prosadil zanesení obvinění z genocidy do jednání, avšak s negativním výsledkem. Rozhodl se tedy apelovat na nově vzniklou Organizaci spojených národů, aby učinila kroky vedoucí k přijetí právního mechanismu, jenž by zakazoval akt genocidy. To se mu v tomto případě opravdu povedlo, v roce 1948 byla Organizací spojených národů přijata *Úmluva o zabránění a trestání zločinů genocidia*. [Mennecke in Haperen et al., 2015: 150-151]

Raphael Lemkin ve svém díle *Genocide as a Crime* napsal, že důkazy získané norimberskými procesy poskytly silnou oporu pro formulaci koncepce genocidy. [Schabas, 2000: 3]

Původní myšlenku Raphaela Lemkina a rozsudky vynesené Mezinárodním vojenským tribunálem v Norimberku nad nacistickými zločinci lze považovat za jedny z prvotních a hlavních pilířů, na kterých byla *Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia* postavena. Samotný dokument se skládá z 19 článků. Jednotlivé články mimo jiné upravují právní vymezení zločinu genocidy a pachatele genocidy či povinnosti a odpovědnost všech států na úmluvě podepsaných. Profesor mezinárodního práva na Kodaňské univerzitě v Dánsku Martin Mennecke popisuje Úmluvu o genocidě jako určitou mezinárodní smlouvu, přesněji použil slova: „Úmluva o genocidě OSN je tedy mezinárodní smlouva, která se zabývá problémem lidských práv a zároveň otázek trestního práva a odpovědnosti státu.“ [Mennecke in Haperen et al., 2015: 152]

Úmluva o genocidě definuje trestný čin genocidia v podání mezinárodního trestního práva. Právní vymezení je uvedeno v druhém článku Úmluvy o genocidě a také v šestém článku *Římského statutu o Mezinárodním trestním soudu*. Mennecke vysvětluje: „17. července 1998: Římským statutem je založen Mezinárodní trestní soud

– „římský“ proto, že ho v Římě v Itálii přijala Diplomatická konference zmocněnců pro založení Mezinárodního trestního soudu OSN.“ [Mennecke in Haperen et al., 2015: 170]

Podle Úmluvy o genocidě, respektive podle Římského statutu o Mezinárodním trestním soudu se genocidou rozumí kterýkoli z níže uvedených činů, spáchaných v úmyslu zničit úplně nebo částečně některou národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu jako takovou:

- a) usmrcení příslušníků takové skupiny;
- b) způsobení těžkých tělesných ublížení nebo duševních poruch členům takové skupiny;
- c) úmyslné uvedení kterékoli skupiny do takových životních podmínek, které mají přivodit její úplné nebo částečné fyzické zničení;
- d) opatření směřující k tomu, aby se v takové skupině bránilo rození dětí;
- e) násilné převádění dětí z jedné skupiny do jiné.

Úmyslným spácháním jednoho z výše uvedených činů na jedné ze čtyř vyjmenovaných skupin se pachatel dle Úmluvy o genocidě dopouští zločinu genocidy dle mezinárodního trestního práva. Článek třetí Úmluvy o genocidě vymezuje tzv. „formy“ genocidy, přesněji trestné činy, které lze za genocidu rovněž považovat. Kromě samotného genocidia je zde uvedeno spolčení ke spáchání genocidia, přímé a veřejné podněcování k spáchání genocidia, pokus spáchání genocidia a účastenství na genocidiu. Článek třetí logicky navazuje na článek druhý a zůstává tedy v platnosti, že pachatel musí výše uvedené skutky vykonat úmyslně a v rámci alespoň jedné z chráněných skupin uvedených v článku dvě Úmluvy o genocidě. [Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia; Římský statut Mezinárodního trestního soudu]

První odsouzenou osobou za trestný čin genocidy mezinárodním tribunálem byl Jean Paul Akayesu. K rozsudku došlo 2. září 1998, Jean Paul Akayesu byl odsouzen za trestný čin genocidy během krvavých masakrů ve Rwandě v roce 1994. Prvním odsouzeným Evropanem od přijetí Úmluvy o genocidě byl pak Radislav Krstič, rozsudek padl dne 2. srpna 2001. Krstič byl odsouzen za trestný čin genocidy spáchaný

v Srebrenici v roce 1995 během války v Bosně a Hercegovině. [Mennecke in Haperen et al., 2015: 170]

1.1.3 Kritika definice genocidy

Jelikož je *Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia* jedinou definicí přijatou v rámci mezinárodního práva, téměř veškerá kritika je namířena na ni. Kritika směřuje především k problematice týkající se vymezení chráněných skupin v druhém článku Úmluvy o genocidě. Podle kritiků dokument opomíjí určité skupiny. Jak se ukázalo na případu rwandské genocidy, také nedostatečně stanovuje, kdo přesně je národní, etnickou, rasovou a náboženskou skupinou. Jednou z pravděpodobně nejčastěji diskutovaných otázek je nezařazení skupin politických do výčtu chráněných skupin. Spáchání zločinu genocidy na příslušnících politické skupiny se označuje termínem – politicida. Daniel Feierstein v knize *Genocide as Social Practice* poznamenává, že zaměřením se na charakter obětí Úmluva o genocidě z roku 1948 porušuje princip rovnosti před zákonem. Omezením trestného činu genocidy pouze na čtyři skupiny obětí vytváří diferenciovaný přístup. Tím dává lidskému životu spíše relativní než absolutní hodnotu. [Feierstein, 2014: 17]

Původně měly být do Úmluvy o genocidě z roku 1948 zahrnuty také sociální a politické skupiny. Avšak obavy některých zemí, že se mezinárodní komunita bude vměšovat do vnitřních záležitostí státu, znamenaly nezařazení těchto dvou skupin do výše uvedeného dokumentu. Ze států vymezujících se proti přijetí sociálních a politických skupin do Úmluvy o genocidě lze například jmenovat Velkou Británii, tehdejší Sovětský svaz, Polsko nebo Jihoafrickou republiku. Na základě obav konkrétních států došlo k rozhodnutí, že ochrana politických a ostatních skupin v Úmluvě o genocidě nezahrnutých bude garantována *Všeobecnou deklarací lidských práv*. Jelikož politické a jiné skupiny nebyly zahrnuty do seznamu chráněných skupin dle Úmluvy o genocidě, od roku 1951 mezinárodní soudy uznaly pouze dvě genocidy. Genocida ve Rwandě v roce 1994 a masakr v Srebrenici v roce 1995. Zhruba dva miliony obyvatel Kambodže zabitých Rudými Khmery v období 1975 až 1979 ani stovky tisíc obětí vojenských diktátorů v Latinské Americe v letech 1954 až 1990 nelze dle mezinárodního práva považovat za genocidu. [Feierstein, 2014: 15-16]

V roce 1985 na konziliu Ekonomické a sociální rady OSN pro lidská práva prezentoval Benjamin Whitaker svoji zprávu, ve které analyzoval genocidní procesy spáchané mezi lety 1948–1984. Whitaker ve své zprávě z roku 1985 přišel s návrhem zásadních změn v Úmluvě o genocidě. Požadoval začlenění politických a sexuálních skupin do souboru chráněných skupin dle druhého článku Úmluvy o genocidě. Whitaker dále usiloval, aby Úmluva o genocidě zakazovala etnocidu a ekocidu. [Feierstein, 2014: 17-18, Whitaker Report, 1985: 16-18]

„Etnocida je destrukcí kultury lidí na místo destrukce lidí samotných a ekocida je rozsáhlá destrukce životního prostředí.“ [Feierstein, 2014: 219] „(překlad vlastní)“

K problému genocidy politických skupin se vyjadřil i specialista na trestní právo a lidská práva William Anthony Schabas, pro kterého je „politicida“ a celkové vymezení skupin chráněných druhým článkem Úmluvy o genocidě určitým slepým bodem dokumentu. Schabas zmiňuje, že je nad míru jasné, že politické skupiny byly vyjmuty z Úmluvy o genocidě spíše kvůli politickým důvodům než kvůli důvodům principiálním. [Schabas, 2000: 139-140]

Dalším velmi častým argumentem v neprospěch Úmluvy o genocidě je nedostatečná specifikace, kdo přesně je považován za příslušníka národní, etnické, rasové nebo náboženské skupiny. A na koho se tedy přesně vztahuje ochrana za pomoci této mezinárodní smlouvy. William Schabas uvádí, že čtyři chráněné skupiny uvedené v druhém článku Úmluvy o genocidě stále úspěšně odolávají přesné definici. I přes mnohé pokusy poskytnout jasné vymezení těchto čtyř skupin zůstávají výsledky nepřesvědčivé. Schabasova slova se potvrzují na situaci ve Rwandě po genocidě v roce 1994. Přestože lze nalézt určité genetické odlišnosti mezi Tutsii a Hutu, tyto rozdíly jsou patrné pouze v některých případech. Tutsiové jsou popisováni jako typicky vysokí a štíhlí jedinci se špičatým nosem. Kdežto Hutuové jsou menší postavy s nosem plochým. Z důvodu smíšených manželství bylo pro belgické kolonizátory velmi těžké rozeznat, kdo je Tutsi a kdo Hutu. Evropští kolonizátoři favorizovali Tutsie, pravděpodobně z důvodu jejich bližší fyzické podobnosti s evropskými rysy. Pro účel rozeznávání Tutsiů a Hutů zavedli Belgičané systém identifikačních karet. Systém byl založený na majetkových poměrech a tělesných znacích jednotlivých jedinců a rodin.

Belgičané vycházeli primárně z předpokladu, že Tutsiové jsou zaměřeni na chov dobytka a Hutuové na obdělávání půdy. [Schabas, 2000: 109]

Absurdním paradoxem zůstává, že značná část obětí genocidy ve Rwandě byla za Tutsie označena a následně zavražděna právě na základě těchto dokumentů vytvořených belgickými kolonizátory před desítkami let dle výše uvedených víceméně nepřesných kritérií. [Feierstein, 2014: 22]

Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu se při vyšetřování genocidy ve Rwandě několik let zaobíral otázkou, jakým způsobem se od sebe Tutsiové a Hutuové liší. Jak mohou být oběti (v tomto případě Tutsiové) odlišnou skupinou od pachatelů (Hutuů). Oběti i pachatelé totiž žili v jedné zemi, byli příslušníky jedné rasy a rovněž stejného náboženského vyznání. Ani odlišení ve smyslu etnické skupiny nebylo nikterak přesvědčivé. Nigel Eltringham zdůrazňuje, že Tutsiové a Hutuové se neliší ani ve smyslu skupiny etnické. Nemluví totiž odlišnými jazyky, nejsou odlišného náboženského vyznání, nejedí odlišné jídlo ani nepobývají na odlišném území. [Eltringham, 2004: 5]

V souvislosti s problematickým posouzením skupiny obětí genocidy ve Rwandě vyvstal určitý precedent, který popisuje Martin Mennecke slovy: „nyní se všeobecně přijímá, že otázkou není, zda skupina obětí odpovídá nějaké abstraktní definici etnické skupiny převzaté z encyklopedie, ale zda pachatelé vnímali oběti jako členy specifické etnické, rasové atd. skupiny.“ [Mennecke in Haperen et al., 2015: 155]

Jak správně vyložit úmysl úplného nebo částečného zničení chráněné skupiny, když minimální počet obětí pro spáchání genocidy není stanoven? Má být sexuální násilí součástí násilí genocidního, když znásilnění bezesporu obětem může způsobit těžké tělesné ublížení nebo duševní poruchu? Tyto a mnohé jiné otázky i dnes zůstávají předmětem sporů mnoha odborníků specializujících se na oblast zločinů genocidy.

Snahy o zakomponování politických a jiných skupin do Úmluvy o genocidě mají své opodstatněné důvody. Přestože dokument ještě neratifikovalo více než padesát států, jsou i tyto státy povinny Úmluvu dodržovat na základě mezinárodního zvykového práva. Genocida je v rámci mezinárodního zvykového práva považována za závazný zákon (latinsky *jus cogens*). Závazné zákony patří do speciální kategorie právních

norem s mezinárodní působností bez možnosti státu se z těchto norem legálně vyvázat. [Mennecke in Haperen et al., 2015: 152]

Stejně jako demokratický systém ani Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia není dokonalá, ale pořád je pravděpodobně tím nejlepším, co v současné době máme k dispozici. A možná právě to je tím důvodem, proč je téměř ve stejné podobě v platnosti téměř sedmdesát let.

1.2 Typologie genocidy

Druhá část první kapitoly se zabývá typologií genocidy neboli dělením genocidy na jednotlivé typy. Rozdělení genocidy na jednotlivé typy a jejich následná formulace pomáhá nejen k obsáhlejšímu vymezení pojmu genocidia, ale i k lepšímu pochopení celé problematiky. Výchozím bodem v této podkapitole je práce profesora Daniela Feiersteina z roku 2014. Feierstein se ve své knize s anglickým názvem *Genocide as Social practice* mimo jiné věnoval jednotlivým koncepcím typologie genocidy, které byly vytvořeny od roku 1944, kdy Raphael Lemkin tento termín vytvořil. Feierstein argumentuje, že téměř ihned po zavedení termínu genocida vyvstala potřeba rozlišovat mezi jednotlivými typy spáchaných genocid. Bylo na příklad velmi nutné rozlišit mezi masakry civilního obyvatelstva mongolskými nájezdníky ve 13. století a masakry spáchanými na arménském lidu Osmanskou říší v období první světové války. Většina jedinců inklinuje k označení obou historických událostí stejným výrazem – genocida. Podle Feiersteina od Lemkinovy první koncepce z roku 1944 bylo pouze osm autorů schopno uveřejnit nové inovativní možnosti členění genocidy. Ve své studii Lemkin prezentoval dělení genocidy na tři základní typy. Prvním je snaha o úplné zničení národa nebo konkrétní skupiny obyvatel, tento model byl dle Lemkina typický pro antický svět. Druhý model představovala snaha o zničení kultury asimilací členů určitého národa nebo chráněné skupiny, tento model byl později označen termínem etnocida. Třetí, poslední model reprezentoval snahu zničit národ nebo konkrétní skupinu obyvatel i jeho kulturu zároveň. Lemkin považoval za ukázkový případ třetího typu genocidu spáchanou nacisty v období druhé světové války. [Feierstein, 2014: 39-40]

1.2.1 70. léta – Vahakn Dadrian; Helen Fein

Vahakn Norair Dadrian byl první, kdo se po Raphaelovi Lemkinovi podrobněji zabýval typologií genocid. Dadrian byl sociolog a historik arménského původu se specializací na arménskou genocidu. V roce 1975 prezentoval Dadrian ve svém článku s názvem *A Typology of Genocide* v magazínu *International Review of Modern Sociology* svoji koncepci možného dělení genocidy. Klasifikoval genocidu na následujících pět typů:

- 1) Kulturní genocida (*Cultural genocide*);
- 2) Latentní genocida (*Latent genocide*);
- 3) Odvetná genocida (*Retributive genocide*);
- 4) Užitá genocida (*Utilitarian genocide*);
- 5) Optimální genocida (*Optimal genocide*).

Dadrian ke své klasifikaci uvádí, že těchto pět ideálních typů může dobře posloužit k pokrytí většiny situací, které odrážejí jak variabilitu způsobů provedení zločinu genocidia, tak i povahu různorodosti většiny konfliktů mezi skupinami. [Dadrian, 1975: 205-210]

Daniel Feierstein přirovnává Dadrienovu Kulturní genocidu k Lemkinově genocidě pomocí asimilace, tedy druhému typu v Lemkinově dělení. Latentní genocidu popisuje jako vedlejší produkt války. Odvetnou genocidou rozumí masakr s cílem potrestat konkrétní minoritu za vzdor vůči dominantní skupině. Užitá neboli prospěchářská genocida je provedena za účelem získání kontroly nad ekonomickými zdroji. Optimální genocida směřuje k totálnímu vyhlazení určité populace nebo skupiny obyvatel. Feierstein poskytl výklad k jednotlivým typům genocidy, dle Vahakna Dadriana, a rovněž okomentoval celý Dadrianův systém dělení. K Dadrienovu způsobu členění se Feierstein stavěl poněkud kriticky, zdůrazňoval především vzájemné prolínání se jednotlivých kategorií, kdy jedna a ta samá historická událost může spadat do více než jedné z vymezených kategorií. [Feierstein, 2014: 41-42]

Další systém typologie genocid, který spatřil světlo světa v 70. letech 20. století, byla koncepce Helen Feinové z roku 1979. Feinová poprvé publikovala svůj návrh na možné členění genocidy na jednotlivé typy ve svém díle *Accounting For Genocide: National Responses and Jewish Victimization During the Holocaust* by Helen Fein v březnu roku 1979. Rozdělení genocidních typů se vztahovalo k fenoménu vzniku moderního národního státu. Etnické a náboženské genocidy spojovala s obdobím před vznikem národních států. Po vzniku moderního národního státu rozlišovala tři další kategorie. Genocida za účelem legitimizovat existenci státu, genocida za účelem eliminace původních obyvatel blokujících expanzi státu a genocida jako odpověď na rebelii vedenou proti státu. [Feierstein, 2014: 42]

Názory profesorky Helen Feinové na problematiku typologie genocidy se průběhu let vyvíjely. Za finální klasifikaci lze považovat koncepci uvedenou v knize *Human Rights and Wrongs: Slavery, Terror, Genocide* z roku 2016. Tato kniha Helen Feinové byla poprvé publikována již v roce 2007. Feinová zde vymezila tři základní typy genocidy:

- 1) Genocida poháněná silou (*Power driven genocide*)
  - a. Odvetná genocida (*Retributive genocide*),
  - b. Preventivní (*Preventive genocide*);
- 2) Vývojová genocida (*Developmental genocide*);
- 3) Ideologická genocida (*Ideological genocide*).

Feinová píše, že genocida se od konce druhé světové války objevila na všech osídlených kontinentech. Ve vztahu genocidy a státu z provedeného výzkumu vyplývá, že se tento jev v posledních dekadách objevuje převážně ve státech nově vzniklých. Rovněž se genocida ukazuje jako jev, který můžeme pozorovat spíše na vnitrostátní úrovni než na úrovni mezinárodní. Až třikrát častěji došlo ke genocidě na vnitrostátní úrovni v letech 1968–1988 oproti letům 1948–1968. [Fein, 2016: 136]

Explanace k jednotlivým typům genocidy publikovaným v knize Helen Feinové v roce 2007 (respektive 2016) není třeba, protože podstata zůstává stejná jako v případě dělení z roku 1979. Jedná se o významově obdobné schéma jako v případě typů genocid

řadících se do období po vzniku moderního národního státu. Zajímavě se Feinová vyjadřuje k možnosti, jak ke genocidnímu chování může na vnitrostátní úrovni docházet: „Státy teroru se mohou proměnit ve státy genocidy, když vládnoucí jedinci odhalí existenci členů charakteristické etnické skupiny, která zpochybňuje stát... [Fein, 2016: 137]. „(překlad vlastní)“

Je tedy zapotřebí již nastoleného teroru dominantní skupiny uvnitř státu a jisté etnické skupiny stavící do opozice vůči státu nebo zpochybňující jeho autoritu. Za vzorovou ukázkou můžeme považovat situaci v Iráku nebo Guatemale, jak zmiňuje Feinová. [Fein, 2016: 137]

1.2.2 80. léta – Leo Kuper; Barbara Harff

Sociolog Leo Kuper prezentuje na začátku 80. let 20. století své schéma možného rozdělení genocidy ve své monografii *Its Political Use in the Twentieth Century*. Kuper ve své koncepci věnuje pozornost motivaci pachatele genocidu spáchat. Genocidy klasifikuje následovně:

- 1) Genocidy za účelem vyřešit náboženské, rasové, etnické odlišnosti
(*Genocides designed to resolve religion, racial, and ethnic differences*);
- 2) Genocidy za účelem terorizovat kolonizátorem podmaněný lid
(*Genocides intended to terrorize a people conquered by a colonizing empire*);
- 3) Genocidy za účelem prosadit nebo naplnit politickou ideologii
(*Genocides perpetrated to enforce or fulfill a political ideology*).

Ve výše uvedených případech Kuper vycházel z Úmluvy o genocidě, tak aby jednotlivé typy byly s Úmluvou o genocidě ve shodě. Leo Kuper dále vytvořil dva typy, které svojí definicí stojí mimo Úmluvu o genocidě – masové politické zabíjení (*mass political killings*) a pokusy o destrukci určité ekonomické třídy (*attempts to destroy an economic class*). Kuper zastává názor, že pokud by poslední dva typy byly zahrnuty do Úmluvy o genocidě, pak by počiny ve Stalinově Sovětském svazu nebo Pol Potově Kambodži byly docela jistě označeny za genocidu. [Kuper, 1982: 11-18]

Unikátní způsob kategorizace genocidy zvolila politoložka s německým původem Barbara Harffová. Koncepce z roku 1984 vychází z událostí, které se odehrály před samotnou genocidou. Harffová spolu s dalšími autory také vyslovuje kritiku nad nepřijetím politických oponentů jakožto chráněné skupiny Úmluvou o genocidě. Jako argument ke své kritice uvádí, že napříč celou historií můžeme vypožorovat genocidy nebo masakry namířené proti specifickým skupinám v kontextu vyššího politického cíle. [Harff in Walliman, Dobkowski, Rubenstein, 2000: 42]

Harffová svou typologii založila na analýze politických a sociálních událostech, které genocidnímu chování předcházely, jedná se o čtveřici následujících kategorií:

- 1) Poválečná a postimperální genocida
(*Postwar and postimperial genocide*);
- 2) Postkoloniální genocida
(*Postcolonial genocide*);
- 3) Popřevratové a porevolucionářské genocidy
(*Postcoup and postrevolutionary genocides*);
- 4) Genocidy spojené s dobýváním
(*Genocides of conquest*).

První typ genocidy je důsledkem války nebo kolapsu některého z impérií své doby. Příkladem je pád Osmanského impéria a následná arménská genocida. Druhý typ zahrnuje dlouhodobé etnické a náboženské neshody, které po dekolonizaci eskalovaly až do podoby genocidy. Harffová zmiňuje události v Jižním Súdánu a Bangladéši. Likvidace politických odpůrců po změně politického režimu je předmětem třetího typu. Události po převzetí moci Stalinem v Sovětském svazu a Pol Potem v Kambodži jsou vzorovými ukázkami třetího typu genocidního chování. Genocidy spojené s dobýváním nových území představují vyhlazení původního obyvatelstva po dobytí jejich území. Evropská kolonizace Ameriky, Austrálie, Afriky i Asie je toho charakteristickým příkladem. [Harff in Walliman, Dobkowski, Rubenstein, 2000: 49-56]

1.2.3 90. léta – Chalk a Jonassohn; Israel Charny; Roger Smith

V roce 1990 Frank Chalk a Kurt Jonassohn v jejich díle s názvem *The History and Sociology of Genocide: Analyses and Case Studies* představili svůj úhel pohledu na kategorizaci genocidy. Chalk s Jonassohnem nebyli spokojeni s dosavadním způsobem vymezení genocidy. Kritika obou autorů směřovala zejména k argumentu, že součástí většiny genocid spáchaných ve 20. století byla destrukce části vlastní populace, což Lemkinova koncepce, respektive Úmluva o genocidě nereflektuje. Dále Chalk a Jonassohn usilovali o vytvoření typologie genocidy, která umožní genocidu rozdělit do srovnatelných kategorií. Jejich snahou bylo vytvoření univerzálního klíče, podle kterého by bylo možné jednotlivé typy od sebe oddělit. Nikoli jako v případě ostatních koncepcí, kde bylo použito v typologii genocidy klíčů hned několik. Tím univerzálním klíčem umožňujícím oddělení jednotlivých typů genocid se stal motiv pachatele. Dle motivu pachatele Chalk a Jonassohn nabízejí čtyři možné kategorie:

- 1) Eliminovat reálnou nebo potencionální hrozbu společnosti
(*to eliminate a real or potential threat to society*);
- 2) Rozšířit teror mezi reálné nebo potencionální pachatele
(*to spread terror among real or potential enemies*);
- 3) Získat ekonomické bohatství
(*to acquire economic wealth*);
- 4) Implementovat náboženské přesvědčení, vědeckou teorii nebo ideologii
(*to implement a religious belief, a scientific theory, or an ideology*).

Všechny čtyři skupiny zahrnují specifický motiv pachatele, záměr vedoucí pachatele ke spáchání zločinu genocidy. Chalk a Jonassohn uvádí, že v každém genocidním chování bude možno nalézt více než jeden motiv. Do jaké ze čtyř skupin genocida náleží, určíme podle toho, který z motivů je nejvíce dominantní. [Chalk, Jonassohn, 1990: 29]

První tři typy autoři spojují převážně s fenoménem budování a udržování říší v časech minulých. U genocid prvního až třetího typu byly oběti téměř výhradně skupiny žijící mimo společnost pachatele. K provedení genocidia pak nebyla potřebná

dehumanizace obětí. V minulosti téměř všechny společnosti považovaly jedince a skupiny jedinců žijící mimo jejich vlastní společnost za jim nerovnocenné a podřadné. Typ čtvrtý pozorujeme z převážné části v souvislosti s dobou moderní při vzniku nových režimů či států. Jedná se o fenomén nejčastěji se objevující v průběhu 20. století. Určitá dehumanizace budoucí potencionální oběti pachatelem je zde nutná. Proces dehumanizace části vlastní populace vyžaduje dva důležité kroky. V první řadě identifikaci a separaci vybrané skupiny obětí od většinové dominantní části společnosti. V druhém kroku následuje fyzická izolace a segregace této skupiny od většinové dominantní části společnosti. Pokud se pachatel nedrží postupu v těchto dvou krocích, genocida ve většině případů selže. Značný benefit Chalk–Jonassohnovi typologie spočívá ve schopnosti vyhnout se úskalí problému obětí genocidy z řad politických a jiných skupin. Zaměřením se na motiv pachatele na místo limitovaného vymezení chráněných skupin je koncepce schopná pokrýt všechny možné skupiny obětí genocidy. [Chalk, Jonassohn, 1990: 30]

Israel Charny, specialista na problematiku genocidy a držitel doktorátu z klinické psychologie formuloval své představy o rozčlenění genocidy ve své studii z roku 1994. Ve své studii zmiňuje šest hlavních typů, kdy u druhého typu – záměrné genocidy (*Intentional genocide*) rozlišuje další tři podtypy. Rozlišovacím klíčem mezi jednotlivými kategoriemi je pro Charnyho způsob, jakým byla genocida provedena [Feierstein, 2014: 41]

V díle George Andreopouluse z roku 1997, nesoucím titul *Genocide: Conceptual and Historical Dimensions*, nalezneme výše zmiňovanou studii od Israela Charnyho z roku 1994 s názvem *Towards a Generic Definiton of Genocide*. Charny ve své studii popisuje akt genocidy slovy: „Navrhuji, že kdykoliv je velké množství neozbrojených lidských bytostí usmrceno rukou jiných lidských bytostí, tak hovoříme o genocidě.“ [Charny in Andreopoulos, 1997: 74] „(překlad vlastní)“

Israel Charny zdůrazňuje nutnost nalézt takovou definici genocidy, která by byla schopna obsáhnout širokou škálu jednotlivých typů tohoto zločinu. Obsáhnout jakoukoliv biologickou vraždu většího počtu lidí, přestože se nebude jednat o skupinu

chráněnou Úmluvou o genocidě. Typologie genocidy Izraela Charnyho vypadá následovně:

- 1) Genocidní masakr (*Genocidal massacre*): masová vražda v menším měřítku;
- 2) Úmyslná genocida (*Intentional genocide*): přímý záměr zničit specifickou skupinu obětí
  - a) Specificky zaměřená genocida: proti specifické skupině obětí,
  - b) Mnohonásobně zaměřená genocida: proti několika specifickým skupinám obětí, ve stejném čase nebo velmi krátce po sobě,
  - c) Omnicida (*Omnicide*): simultánně zaměřená genocida proti více rasám, národům nebo náboženstvím;
- 3) Genocida za účelem kolonizace nebo konsolidace moci (*Genocide in the course of colonization or consolidation of power*);
- 4) Genocida za účelem agresivní války – neoprávněné zabíjení civilistů ve vojenských operacích (*Genocide in the course of aggressive („unjust“) war (killing of civilians in military actions)*);
- 5) Genocida jako důsledek válečných zločinů proti lidskosti (*Genocide as war crimes against humanity*);
- 6) Genocida jako důsledek ekologické destrukce a zneužití životního prostředí (*Genocide as a result of ecological destruction and abuse*).

Charny ve své studii spolu s výše prezentovanou typologií genocidy formuluje pojem spolupachatelé a kulturní genocida. Za pachatele považuje osoby, instituce a společenství vědomě či z nedbalosti napomáhající pachateli genocidy, a to i potencionálnímu. Napomáháním se ve studii rozumí asistence k získání zbraní hromadného ničení nebo spoluúčast na plánování hromadného vraždění. Kulturní genocidou je pro Izraela Charnyho tzv. etnocida. Etnocidu vykládá jako záměrnou destrukci jiné kultury, nemusí však bezpodmínečně zahrnovat zabíjení příslušníků jiné kultury. Jako specifickou ukázkou etnocidy zmiňuje linguicidu, což je záměrná destrukce jazyka jiné skupiny lidí. [Charny in Andreopoulos, 1997: 76-77]

Třetím autorem 20. století zabývajícím se typologií genocidy byl Roger Smith ve své práci s titulem *Human Destructiveness and Politics: The Twentieth Century as an Age of Genocide* z roku 1999. Smithova teorie o možné kategorizaci genocidy byla publikována v roce 2000 v knize *Genocide and the Modern Age: Etiology and Case Studies of Mass Death* z rukou trojice autorů Walliman, Dobkowski a Rubenstein. Smith svůj text začíná argumentem, že genocida existovala ve všech periodách lidské historie, avšak vyjma válek a období rozvoje společnosti v 16. a 19. století byla v minulosti spíše výjimečným jevem. Změna nastala ve 20. století. V této éře lidstva zahynulo v důsledku rozhodnutí určitých státních zřízení více než 60 miliónů lidí. [Smith in Walliman, Dobkowski, Rubenstein, 2000: 21]

Smith rozlišuje pět odlišných typů genocidy podle motivu pachatele:

- 1) Odvetná genocida (*Retributive genocide*);
- 2) Institucionální genocida (*Institutional genocide*);
- 3) Užitá genocida (*Utilitarian genocide*);
- 4) Monopolistická genocida (*Monopolistic genocide*);
- 5) Ideologická genocida (*Ideological genocide*).

Za historický vzor odvetné genocidy je možné považovat Čingischánovo počínání po dobytí nových území. Odvetnou genocidu Smith spojuje především s dobýváním nových území, zejména v historii. Dochází k potrestání části populace, která by v budoucnu mohla pro dobyvatele představovat nebezpečí. Druhým typem je institucionální genocida fungující jako preventivní akce. Od genocidy odvetné se liší tím, že k jejímu provedení není potřeba existence nevyhovující skupiny představující potencionální nebezpečí. Velké množství ukázek institucionální genocidy nalezneme v antice nebo ve středověku. Třetím typem je genocida užitá neboli pro pachatele prospěšná. Prospěšná z hlediska získání půdy, bohatství nebo jiných zdrojů na úkor oběti. Masakry původních obyvatel spojené s dobýváním Ameriky byly užitou genocidou. Monopolistická genocida slouží k monopolizaci a centralizaci moci elit a je zároveň nejčastějším typem genocidy ve 20. století. Obyvatelé zemí jako Kambodža, Pákistán nebo Arménie poznali hrůzy monopolistické genocidy osobně. Posledním

typem je ideologická genocida spočívající ve vyhlazení ideologicky nevyhovující rasy, národa či skupiny jedinců. Nejvýraznějším příkladem je holocaust. [Smith in Walliman, Dobkowski, Rubenstein, 2000: 24-26]

1.2.4 21. století – Daniel Feierstein; Michael Mann

Daniel Feierstein, který ve své knize *Genocide as Social Practice* rozebírá a komentuje všechny důležité koncepce typologie genocidy vzniklé od roku 1944 do roku 2014, také nabízí svůj úhel pohledu. Ve svém schématu rozlišuje mezi moderními genocidami a genocidami před vznikem státních útvarů (*pre-state genocides*). Za předstátní genocidy považuje zabíjení plynoucí z vojenského dobývání v období antiky a středověku. Moderní genocidy spojuje s destrukcí skupin lidí probíhající od konce 15. století, které dělí do čtyř skupin:

- 1) Konstitutivní genocida (*Constituent/Foundational genocide*);
- 2) Koloniální genocida (*Colonial genocide*);
- 3) Postkoloniální genocida (*Postcolonial genocide*);
- 4) Reorganizační genocida (*Reorganizing genocide*).

Konstitutivní genocidy směřují ke zničení ideologicky nepřijatelné části populace nebo politických odpůrců v nově vzniklém národním státě. Koloniální genocidy představují vyhlazení původních obyvatel z důvodu získání jejich půdy nebo přírodních zdrojů. Do této kategorie spadá i podrobení si původních obyvatel za účelem jejich zotročení. Genocidy postkoloniálního charakteru Feierstein vymezuje jako zničení místních obyvatel kolonizátorem během jejich snahy o národní nezávislost. Za podtyp postkoloniálních genocid lze považovat genocidu plynoucí z boje mezi původními obyvateli po dosažení nezávislosti. Genocidy reorganizační jsou poslední kategorií. Vyznačují se destrukcí skupiny obyvatel ve jménu transformace zavedených sociálních poměrů uvnitř existujícího národního státu. Koncentrační tábory nebo revoluce mohou být podle Daniela Feiersteina označeny za vzor genocid čtvrtého typu. [Feierstein, 2014: 45-46]

Genocidně sociální praktiky (v anglickém znění *genocidal social practice*) je termín často zmiňovaný Danielem Feiersteinem. Jak sám autor zdůrazňuje, pojem genocidně sociální praktiky používá, aby odlišil specifické procesy mající charakter genocidy od těch, které jsou za genocidu považovány na základě legální definice ukotvené v Úmluvě o genocidě. Jedná se spíše o historicko-sociologický pojem, který umožňuje širší a mnohem flexibilnější přístup k problematice genocidy, zejména v oblasti kauzality a odpovědnosti. Feierstein definuje genocidně sociální praktiky jako technologii moci, která umožňuje kontrolovat vybranou skupinu lidí a cílí na dvě konkrétní oblasti. Za prvé na zničení sociálních vazeb založených na autonomii a spolupráci tím, že dojde k vyhlazení značné části populace. A za druhé na využití vyhlazovacího teroru za účelem nastavení nových modelů identity a sociálních vztahů mezi přeživšími. [Feierstein, 2014: 14]

Diktátorský režim v Argentině v letech 1976–1983 a způsob jeho chování vůči politickým odpůrcům a disidentům je možné pokládat za genocidně sociální praktiky. Způsoby aplikované nacisty v období Třetí říše směrem k židovskému nebo romskému obyvatelstvu považujeme za genocidu. Přestože v obou situacích můžeme najít velmi důležité podobnosti, pouze jedny z nich lze označit za genocidu. [Feierstein, 2014: 1]

Jako mnoho odborníků před ním i Daniel Feierstein opět naráží na problematiku absence zanesení politických a jiných skupin do druhého článku Úmluvy o genocidě.

Poslední typologií genocidy představenou v této diplomové práci je koncepce sociologa britského původu Michaela Manna, která byla uveřejněna v roce 2005 v jeho díle s názvem *The Dark Side of Democracy: Explaining Ethnic Cleansing*. Na rozdíl od všech výše uvedených typologií Mannova koncepce nebyla prezentována ve Feiersteinově knize *Genocide as Social Practice*, ale zmiňuje ji například Martina Shaw ve své knize *What is Genocide?*. [Shaw, 2015: 200]

Michael Mann své dělení zkonstruoval na základě vymezení osob pachatelů genocidy a jejich motivů genocidu spáchat. Celkem tento sociolog dlouhá léta přednášející sociologii na univerzitě v Californii (UCLA) představil následujících devět odlišných typů:

- 1) Ideologičtí pachatelé (*Ideological killers*)
  - následují určitou ideologii a věří ve správnost svého jednání;
- 2) Bigotní pachatelé (*Bigoted killers*)
  - ke genocidě je vedou předsudky směřované k odlišným skupinám lidí;
- 3) Násilní pachatelé (*Violent killers*)
  - zde je hlavní hybnou silou zabíjení násilí samotné a potěšení v jeho páchání;
- 4) Vystrašení pachatelé (*Fearful killers*)
  - pocit vlastního ohrožení inicuuje zabíjení;
- 5) Pachatelé kariéristi (*Careerist killers*)
  - zabijí jiné lidi za účelem získat vyšší společenské povýšení;
- 6) Pachatelé materialisti (*Materialist killers*)
  - zabijí jiné lidi za účelem vlastního ekonomického obohacení;
- 7) Disciplinovaní pachatelé (*Disciplined killers*)
  - cítí povinnost následovat rozkazy autority k zabíjení;
- 8) Pachatelé s vysokým stupněm konformity (*Comradely killers*)
  - k zabíjení je vede vysoký stupeň konformity uvnitř určité skupiny;
- 9) Pachatelé byrokrati (*Bureaucratic killers*)
  - zabíjení je zde spojeno s návykem plnit rozkazy.

Michael Mann, kromě své typologie genocidy ve svém díle *The Dark Side of Democracy: Explaining Ethnic Cleansing* rovněž prezentoval termín *Classicide* neboli záměrné masové zabíjení jedinců náležících k určité sociální třídě. Pro Manna typickým příkladem *Classicide* je krvavé počínání Rudých Khmérů v Kambodži v 70. letech 20. století. [Mann, 2005: 17, 27-28]

1.3 Genocidy v průběhu věků

„Genocida je stará jako lidstvo samo,“ napsal Jean-Paul Sartre. Podle zákona se ovšem jedná o skutečnost poměrně mladou, známou zhruba sedmdesát let. Fakt, že genocidy spáchané v historii zůstaly zákonem nepotrestané, však neznamená, že se nestaly. [Schabas, 2000: 1]

Jak již bylo v této práci uvedeno, Úmluva o genocidě je v platnosti od roku 1951 a od té doby je na právním základě možné genocidu definovat a také trestat. Martin Mennecke píše: „...zločiny spáchané před rokem 1951 nemohou být podle této úmluvy stíhány. Platí to například o masovém zabíjení v Arménii nebo o vražedném pronásledování Romů a Sintů za holocaustu. Tím ovšem není řečeno, že člověk nemůže na tyto a další zločiny uplatňovat označení genocida mimo soudy“ [Mennecke in Haperen et al., 2015: 152].

V dějinách lidstva se odehrálo mnoho krutostí, krveprolití a genocid. V poslední části první kapitoly zaměřené na genocidu v průběhu času budou představeny krvavé počiny z dávné historie lidstva i ty z doby moderní – současné. Události v Řecku a Římě v antickém období na straně jedné a událostí 90. let 20. století ve Rwandě a Bosně na straně druhé. Nejedná se o porovnání jednotlivých situací, spíše o jejich popis a možnost ilustrovat jimi skutečnost, že genocida není fenoménem pouze konkrétního úseku lidských dějin. Také poukázat na fakt, že s průběhem času schopnost lidí páchat krutosti neklesá ani nestoupá, ale je v rámci lidského pokolení uskutečnitelná bez ohledu na dobu nebo vyspělost společnosti.

1.3.1 Historické genocidy

Britský sociolog polského původu Zygmunt Bauman, který se během svého života mimo jiné zaměřoval na zkoumání souvislostí mezi holokaustem a modernitou napsal dílo *Modernity and Holocaust*, prvně publikované v roce 1989. Kniha vyšla v roce 2003 v českém znění pod názvem *Modernita a Holocaust*. V tomto díle Bauman uvádí následující: „Masové vraždění není moderní vynález. Historie je plná konfliktů mezi antagonistickými skupinami a sektami, které jsou vždy zaměřeny na poškození protivníka, jsou potenciálně destruktivní, často vybuchují v otevřené násilí, někdy vedou k masakrům a v některých případech až k vyhlazení celých populací a kultur.“ [Bauman, 2003: 139]

Během renesance a po jejím konci došlo k největšímu rozmachu genocidního násilí v dějinách lidského pokolení. Vznik nových směrů v oblasti náboženství i racionálního myšlení spolu s dalšími faktory podpořil expanzi Evropy do jiných koutů světa. Expanzi doprovázenou nejen poznáváním a objevováním, ale i dobýváním a

zabíjením. Panovníci, myslitelé a nejrůznější vůdci té doby v touze vytvořit nová impéria hledali inspiraci v antice. Právě Sparta a Řím byly pro ně ideálním vzorem. [Kiernan, 2007: 52]

Sparta byla dobovatelským a válečným státem, který svoji expanzi započal v osmém století před Kristem. První obětí Sparty bylo město Aigys v Lakónii nacházející se ve stejném regionu jako Sparta. O padesát let později Sparta provedla invazi do sousedního regionu, napadla Messénii. Po podmanění Messénie, které trvalo téměř 20 let, se Sparta stala nejbohatším státem Řecka. Státem tak silným, že nečelil invazi cizích vojsk neuvěřitelných tři a půl století. Do roku 500 před Kristem Sparta ovládla celý Peloponéský poloostrov. Podrobené obyvatelstvo z Lakónie a obzvláště z Messénie tvořilo spartské Heilóty. Specifický druh otroků sloužící Spartě jako nevolníci v zemědělství a také jako pomocné vojenské sbory. [Kiernan, 2007: 54]

Jelikož Heilóti často povstávali, Sparta na jejich rebelii reagovala velmi nekompromisními masakry. Život Heilótů ve Spartě nebyl vůbec lehký. Spartský občan mohl kdykoliv zabít Heilóta, pokud později oficiálně deklaroval, že zabil nepřítele státu. Pouze desetina obyvatel Sparty byla považována za plnohodnotné občany; jednalo se o méně než 10 000 jedinců. Součástí výchovy mladých spartských bojovníků bylo i zabíjení Heilótů. V rámci iniciačního rituálu nazývaného Krypteia se musel mladý Spartan vplížit do Heilótské vesnice a po setmění zabít jednoho z jejích obyvatel. Kromě náhodného individuálního zabíjení docházelo i k organizovanému hromadnému vyvražďování těchto spartských nevolníků a potencionálních vojenských protivníků. Jedním z těchto organizovaných masakrů bylo pobití dvou tisíců Heilótů okolo roku 423 před Kristem zaznamenané athénským historikem Thúkydidésem. Jednalo se o bojovníky sloužící ve spartské armádě během Peloponéských válek, kteří měli být za zásluhy emancipováni a prohlášeni za občany Sparty. Ceremonie namísto povýšení přinesla jen smrt všem přítomným Heilótům. Rozhodnutí zmasakrovat, nikoli emancipovat vycházelo ze spartského přesvědčení, že ten, komu bude první udělena svoboda, bude také tím, kdo bude jako první rebelovat. [Kiernan, 2007: 56]

V roce 416 před Kristem, v průběhu Peloponéské války, athénské námořnictvo napadlo malý ostrov v Egejském moři nesoucí jméno Melos. Ostrov Melos byl i přes své sympatie ke Spartě neutrálním územím. Athéňané se pokusili vynutit si spojenectví,

keré Melos odmítl, a tak začalo obléhání trvající téměř půl roku. Po dobytí ostrova Athéňané vyvraždili veškerou mužskou populaci ostrova, všechny ženy a děti uvrhli do otroctví. Poté vyslali půl tisíce vlastních lidí, aby ostrov kolonizovali. Thúkydidés uvádí, že obyvatelé ostrova Melos museli vědět, že nemají oproti převaze žádnou šanci na úspěch, pravděpodobně spoléhali na pomoc Sparty, která se nedostavila. [Shelton, 200: 94-95]

V Řecku se oba zmiňované masakry – genocidy odehrály v průběhu peloponéské války více než 400 let před Kristem. Nejděsivější genocidní masakr připisovaný Římu proběhl o více než 250 let později na konci punských válek. Panské války se odehrály mezi Římem a Kartágem, trvaly přes sto let a byly zakončeny absolutní destrukcí Kartága v roce 146 před Kristem (během třetí punské války). Řím a Kartágo byly dva nejmocnější státy v západním středomoří. Za první oficiální poznámku o vyhlazení a zničení Kartága historie považuje výrok římského senátora Cato staršího po jeho návštěvě Kartága v roce 153 před Kristem. Cato byl nadšen bohatstvím, prosperitou a rozlohou města, ale zároveň v něm viděl velké nebezpečí, a proto pronesl svoji známou větu v latině: *Carthago delenda est*. V českém překladu: Kartágo musí být zničeno. V roce 151 před Kristem Kartágo splácí své odškodnění Římu za předchozí války s Římem, což u Římanů vyvolává silící obavy a strach z mocného nepřítele. Řím vyčkává na vhodnou příležitost k vyhlášení třetí punské války, záminka se mu naskytne o rok později. Kartágo po napadení severoafrickým královstvím Massinissa (dnešní Alžír a Lybie) reaguje na tuto invazi vojenskou silou. Učiní tak bez předchozí snahy o vyřešení sporu za pomoci Římské republiky, a protože je Massinissa spojencem Říma, deklaruje římský senát roku 149 před Kristem Kartágu válku. Kartágo se snaží s Římem vyjednat a válku odvrátit. Přistupuje na první dvě podmínky Říma, vydat 300 mladých šlechticů do rukou Říma jako rukojmí a vydat Římu všechny zásoby zbraní a obléhací stroje. Na třetí finální podmínku Kartágo již přistoupit nemohlo. Finální požadavek Říma znamenal, že všichni obyvatelé opustí město a vytvoří nové kdekoli na svém území ve vzdálenosti deseti mil od moře. Původní město pak bude zničeno, vyjma hrobů a svatyně. Oslabené Kartágo poslední podmínku odmítlo a vyhlásilo Římu válku. Téměř tři roky se Kartágo bránilo, nakonec padlo pod náporem římského konzula

Scipia Aemilianuse. Město bylo vyrabováno, srovnáno se zemí a zapáleno. Pole byla zasypána solí, aby zde již nikdy nevyrostla žádná úroda. Římané Kartága zničili na úrovni fyzické i symbolické. [Shelton, 200: 149-151]

Ben Kiernan ve své knize *Blood and Soil* poznamenává, že v době třetí punské války populace Kartága činila 200 000 až 400 000 lidí. Nejméně 145 000 jedinců zahynulo a 55 000 vzal Scipio Aemilianus do otroctví. Římský senát se také rozhodl zničit všechna města, která považoval za spojence Kartága. Dalších šest měst s punskou kulturou bylo srovnáno se zemí stejným způsobem jako Kartága. [Kiernan, 2007: 60]

Pokud existuje polemika, zda se jednalo o genocidu v případě skutků spáchaných Spartou a Athénami v období peloponéské války, o situaci v Kartágu polemizovat nelze. Římané se v případě zničení Kartága zaměřili nejen na destrukci nepřítele jako takového, ale i na zničení celé jeho kultury. Dění v Kartágu ve druhém století před Kristem by ukázkově naplnilo druhý článek Úmluvy o genocidě. Důvody vedoucí ke spáchání tak hrůzného činu mohly být různé. Dinah Shelton argumentuje, že motivů Říma k absolutní destrukci Kartága a punské kultury bylo hned několik. Jednalo se o strach Římanů z mocného protivníka, nenávist, pomstu za pokoření Říma ve druhé punské válce a samozřejmě ekonomické důvody a zájmy. [Shelton, 2005: 150-151]

1.3.2 Moderní genocidy

Od roku 1951 do současnosti proběhlo po celém světě mnoho masakrů a krveprolití, které by mohly být označeny za genocidu, avšak pouze dva incidenty z 90. let 20. století byly za genocidu oficiálně uznány. Události ve Rwandě v roce 1994 a bosenské Srebrenici v roce 1995 svojí krutostí a rozsahem šokovaly celý tehdejší moderní svět.

Podle Zygmunta Baumana se moderní genocidy, především pak ty spáchané ve 20. století výrazně odlišují od těch „historických“, spáchaných před příchodem ranného novověku na přelomu 15. a 16. století. Bauman píše: „Skutečně moderní genocida je jiná. Moderní genocida je genocida s účelem. Zbavit se protivníka není cílem samo o sobě. Cílem jako takovým je velká vize lepší a radikálně jiné společnosti.“ [Bauman, 2003: 142]

Michael Barnett ve své knize *Eyewitness to a Genocide: The United Nations and Rwanda* píše, že ve sto dnech v rozmezí mezi 6. dubnem a 19. červencem 1994 bylo ve Rwandě zmasakrováno okolo 800 000 lidí. Statisticky vyčísleno došlo v průměru k více než 333 zabitím za den, a více než 5 zabitím za minutu. Navíc velká část úmrtí byla způsobena velmi brutálním a sadistickým způsobem. To, co odlišuje incident ve Rwandě v první půli roku 1994 od jiných podobných událostí v historii lidstva, je tehdejší možnost mezinárodního společenství genocidě zabránit. V době začátku masakrů měla Organizace spojených národů (dále jen OSN) na místě okolo dvou a půl tisíce svých příslušníků v čele s kanadským generálem Roméem Dallairem. Generál Dallaire se velmi rychle zorientoval v situaci, a požádal OSN o další vojenskou podporu, aby mohl masakrům zabránit. Reakce OSN na jeho žádost byla nekompromisní. Dallairemu bylo přikázáno neinterventovat v záležitosti ochrany civilistů a k 21. dubnu 1994 byla navíc stažena většina Dallaireho jednotek. Na místě zůstalo pouze 270 příslušníků modrých baretů, respektive příslušníků OSN. [Barnett, 2003: 1-2]

Historička Maria van Haperenová velmi důkladně popisuje okolnosti vzniku, průběh a následky genocidy ve Rwandě v knize *Holokaust a jiné genocidy*. Haperenová zastává názor, že masakry ve Rwandě roku 1994 byly důsledkem hned několika faktorů. Hospodářské krize, občanské války, populačního růstu, boje o moc ve státě a dřívějšího kolonialismu. Zejména vliv kolonialismu na konci 19. století prohloubil nevraživost mezi skupinou Hutuů a Tutsiů. Nejdříve Němci a po konci první světové války i Belgičané upřednostňovali Tutsie na úkor Hutuů. Kolonizátoři favorizovali Tutsie na základě tak zvaného Hamitského mýtu, který vycházel z předpokladu, že všechny ušlechtilé hodnoty do Afriky přinesli Hamité. Hamité jakožto větev kavkazské rasy měli přijít do severní Afriky v době kamenné a při cestě na jih se propojit s černými africkými národy. Hypotéza o Hamitech vycházela z rasové teorie francouzského diplomata Arthura de Gobineau. Gobineauovy myšlenky po dlouhou dobu sloužily k podpoře a ospravedlňování evropského imperialismu a kolonialismu. Němci a později i Belgičané považovali Tutsie za potomky Hamitů, a proto z nich vytvořili privilegovanou vrstvu v kolonii. Belgická podpora Tutsiů skončila v 50. letech 20. století, kdy započal boj o nezávislost Rwandy na Belgii, iniciovaný z řad vzdělaných a

majetných Tutsiů. Belgičané ihned obrátili, přestali favorizovat Tutsie, a naopak se snažili vyvolat vnitřní nejednotu Rwandčanů podporou Hutuů. Na počátku 60. let 20. století dochází hned k několika důležitým událostem. Rwanda a Burundi získávají nezávislost, a tím končí období belgické nadvlády. Dále se Rwanda a Burundi oddělují na dva nezávislé státy. Zatímco v Burundi se moci ujímají Tutsiové, ve Rwandě následkem revoluce v roce 1960 přebírají moc Hutuové a mnoho Tutsiů musí ze země uprchnout. V roce 1963 se Tutsiové neúspěšně pokusí násilně svrhnout vládnoucí režim Hutuů ve Rwandě, což má za následek zabíjení Tutsiů, konfiskaci jejich majetku, a především další hromadný útěk tří stovek tisíců Tutsiů do exilu. V roce 1973 se do vedení země dostává Juvénal Habyariman, jehož politika krizi a napětí ve Rwandě spíše podporovala. V 80. letech se v zemi prohlubuje ekonomická krize a léta 90. se nesou ve znamení občanské války mezi vládnoucí stranou Hutuů a v exilu žijícími Tutsii. OSN se snaží podpořit mír ve Rwandě společným jednáním s oběma stranami, a nakonec v roce 1993 zřizuje misi OSN pro Rwandu s názvem UNAMIR. Mise má za cíl podpořit mír v oblasti a monitorovat napjatou situaci ve Rwandě, avšak mandát mise neumožňuje intervenci OSN v případě konfliktu. Krize ve Rwandě se prohlubuje i přes přítomnost mezinárodních sil OSN na místě a kulminuje 6. dubna 1994 sestřelením letadla s rwandským prezidentem Juvénalem Habyarimanem. Jen několik hodin od smrti prezidenta se v hlavním městě Rwandy Kigali objevují ozbrojení jedinci, kteří ještě téhož dne zavraždí mnoho prominentních Tutsiů a umírněných Hutuů ve významných státních funkcích. Jednou z prvních obětí se stává premiérka Rwandy Agathe Uwilingiyimanová. [Haperen in Haperen et al., 2015: 102-114]

Počet obětí genocidy ve Rwandě roku 1994 se obecně odhaduje na zhruba 800 000 obětí. Maria van Haperenová nabízí svůj úhel pohledu na počet obětí této smutné události. Haperenová argumentuje slovy: „Od dubna do konce června 1994, za pouhých sto dní, byly pozabíjeny asi tři čtvrtiny veškerého tutsijského obyvatelstva ve Rwandě. Odhadovaný počet obětí se pohybuje mezi 507 000 (podle historičky Human Rights Watch a soudní znalkyně u Mezinárodního trestního tribunálu Alison Des Forgesové) a 1,2 milionu (podle rwandské vlády). Druhé číslo zahrnuje i další zabíjení v uprchlických táborech v Kongu.“ [Haperen in Haperen et al., 2015: 117]

Druhým případem genocidy nedávné historie je masakr bosenských muslimů ve městě Srebrenica na východě Bosny a Hercegoviny. Incident byl důsledkem válek probíhajících v tehdejší Jugoslávii od počátku 90. let 20. století.

Profesor Ton Zwaan z Nizozemska specializující se na studium genocidy spojuje události v Srebrenici roku 1995 s rozpadem Jugoslávie a okolnostmi, které rozpadu této federace států předcházely. Zwaan zmiňuje politické, ekonomické, náboženské, nacionalistické okolnosti a také fakt, že region nepoznal za více než jedno a půl století výraznější období míru a klidu. Samotné boje v Bosně a Hercegovině započaly prohlášením nezávislosti země v březnu 1992 a následným rozpadem Jugoslávie. Válka na území Bosny a Hercegoviny trvala tři a půl roku a byla ukončena 21. listopadu 1995 mírovou smlouvou, známou pod titulem Daytonská dohoda. Odhaduje se, že válka v Jugoslávii přinesla smrt 150 000 lidem, z toho jen v Bosně a Hercegovině byly zabity dvě třetiny z celkového počtu obětí. Pravděpodobně nejhorší součástí války v Bosně a Hercegovině byl Srebrenický masakr. Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii, později klasifikoval tento masakr jako genocidu podle Úmluvy o genocidě. K incidentu došlo v době mezi 6. – 16. červencem 1995, kdy většina obětí byla zastřelena ve dnech mezi 13. – 15. červencem 1995. V Srebrenici s politickou podporou Radovana Karadžiče a vojenskou intervencí Ratka Mladiče bylo popraveno více než sedm tisícovek bosenských muslimů. Ženy a děti byly z oblasti odvezeny, popraveni byli jen muži starší věku 15 let. Srebrenica byla původně chráněna holandskými vojáky OSN, ale z důvodu nedostatečné vojenské síly (pouze 370 mužů) a neposkytnuté letecké podpory nedokázali genocidě zabránit. [Zwaan in Haperen et al., 2015: 126-127, 136-139]

V převážné většině důležitých aspektů týkajících se exekuce genocidy v Srebrenici panuje mezi odborníky shoda, nikoliv však již v úhlu pohledu na počet obětí genocidy. Ton Zwaan velmi moudře uvádí číslo větší než sedm tisíc obětí, ale můžeme se setkat i se zdroji odhadující počet obětí na osm tisíc. Vysvětlení do problematiky vnáší skupina autorů soustředící se okolo Isabelle Delplaové, v knize nesoucí titul *Investigating Srebrenica: Institutions, Facts, Responsibilities*. Autoři v knize argumentují, že ne všichni, kdo v Srebrenici zemřeli, byli oběti genocidy. Pokud zemřeli v důsledku boje nebo sebevraždy, byli spíše oběti událostí, nikoli však

genocidy, a tudíž je do celkové kalkulace nemůžeme započítávat. Skupina autorů v knize dále podotýká, že je velmi podstatné zaměřit se na způsob určování toho, kdo je za oběť genocidy v Srebrenici považován. Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii například zahrnul do výčtu obětí i ženy a děti, které byly pronásledovány a násilím přesídleny. Tímto způsobem výčtu obětí došel Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii k číslu 7 475 obětí. [Delpla, Bougarel, Fournel, 2012: 149-150]

2 Genocida v Německé jihozápadní Africe

V srpnu roku 2004 je německá veřejnost konfrontována s následky své koloniální minulosti. Německá média plní zprávy o omluvě německé vlády za krutosti spáchané před sto lety na populaci lidu Herero a Nama v tehdejší německé kolonii s názvem Německá jihozápadní Afrika. Němci, kteří v důsledku ztráty kolonií po první světové válce neprošli následným procesem dekolonizace, snad jako by zapomněli na svoji koloniální minulost. Snad jako by trpěli koloniální amnesií. [Perraudin, Zimmerer, 2011: 1]

Ke konci 19. století prohlašuje Německá říše dnešní Namibii za svoji kolonii. Je tomu tak až do konce první světové války. Namibie je v této době označovaná a ve světě známá jako Německá jihozápadní Afrika. V době německé nadvlády na území kontrolovaném kolonizátory žilo více než sto třicet tisíc příslušníků různých etnik, z nichž nejpočetněji byli zastoupeni příslušníci etnických skupin Herero, Nama a Damara. Právě v době německé správy kolonie na jihozápadě Afriky dojde k událostem, které se nechvalně zapíší do dějin Namibie a německého kolonialismu.

Minulé století se někdy označuje jako století světových válek a genocidy. Právě ve 20. století přichází Raphael Lemkin s termínem genocida, odehraje se asi nejděsivější katastrofa lidských dějin – holokaust, a také dojde k vyvraždění více než jednoho milionu Arménů. Éra století genocidy se však nezačala psát ve 40. letech v Německu, ani ve druhém desetiletí v Arménii, ale v prvním desetiletí na jihozápadě Afriky, v jedné z německých kolonií.

Německá říše v období mezi roky 1904–1908 vlivem bojů, persekucí a krutého zacházení vyhladili okolo 80 % populace lidu Herero a více než 50 % populace lidu Nama. Další tisíce příslušníků ostatních etnik na území Německé jihozápadní Afriky zahynulo v důsledku německého kolonialismu. Ben Kiernan v knize *Blood and Soil* píše, že tři nejpočetnější etnické skupiny v Německé jihozápadní Africe dohromady dosahovaly v roce 1904 počtu okolo 125 000 jedinců. Během tří let německé koloniální represe dokázaly zapříčinit smrt zhruba 80 000 Afričanů. [Kiernan, 2007: 399]

Jihozápadní Afrika se stala svědkem velmi netradičních a brutálních způsobů zacházení s lidmi. Smrt tisíců lidí v poušti následkem nucené dehydratace, zavádění

koncentračních táborů a provádění lékařských experimentů na lidech jsou jen některé z mnoha krutostí, kterých se Němci v koloniálním období na dnešních Namibijských dopustili. Kruté zacházení německé koloniální armády s původními obyvateli vycházelo z přesvědčení německých kolonistů o nadřazenosti evropské civilizace a dehumanizace Afričanů v očích Evropanů.

Jak Ben Kiernan uvádí, dokladem německého smýšlení o původních obyvatelích jsou slova velitele koloniálních vojsk v Německé jihozápadní Africe Lothara von Trotha. Trotha veřejně prohlásil do Berlínských novin, že válka vedená proti „nelidem“ (v anglickém znění *nonhumans*) nemusí být vedena lidským způsobem. Dále proklamoval, že součástí jeho bojové politiky bylo a je využití prostředků terorismu a brutality. [Kiernan, 2007: 399]

Jeremy Sarkin, univerzitní profesor práva v Jižní Africe, který se na problematiku genocidy v Německé jihozápadní Africe specializuje, zastává k situaci jasné stanovisko. Sarkin argumentuje: „...že dnes panuje téměř jednomyslná shoda, že v letech 1904 až 1907/1908 Německo dle právního výkladu spáchalo genocidu, proti Hererům v tehdejší Německé jihozápadní Africe (GSWA), dnešní Namibii.“ [Sarkin, 2009: 4] „(překlad vlastní)“

Dále Sarkin zdůrazňuje, že genocida Hererů byla velmi unikátní v jednom konkrétním aspektu. Hererům byl předem veřejně oznámen úmysl o jejich vyhlazení, a to dokonce v jejich vlastním jazyce. Oficiální prohlášení původně usilovalo výhradně o vyhlazení Hererů, ale i další etnické skupiny původních obyvatel se později staly terčem německé agrese. Obzvláště lidé národa Nama se stávali oběťmi německého kolonialismu. Důvodem bylo vlastnictví půdy a dále také vzdor vůči německé nadřazenosti. Násilné chování a utlačování ze strany kolonizátorů mělo za následek významnou redukci populace Namů. Podle Jeremyho Sarkina by se dle právního výkladu dalo za genocidu rovněž považovat. [Sarkin, 2009: 5]

2.1 Německá kolonie v jihozápadní Africe

Po vzoru ostatních evropských mocností, zejména té britské, i Němci toužili získat své stálé a prosperující kolonie. Své důvody hrály nejen ekonomické, ale i politické a jiné cíle. Po mnoha ne příliš zdařilých pokusech v předchozích staletích k tomu na konci

19. století se svolením německého kancléře Otto von Bismarcka a za podpory německého impéria opravdu dochází. Přes prvotní ostych ve věci kolonií Německá říše mění svůj postoj a zaměřuje se na rozvoj německých kolonií v Africe a v Tichém oceánu. Německá říše se primárně obávala neshod s Velkou Británií, ale po vypuknutí tak zvané „rvačky o Afriku“ (v anglickém originále *scramble for Africa*) si Bismarck začíná uvědomovat nutnost Německé říše podílet se na koloniální politice. V 70. letech 20. století se do centra zájmu evropských mocností dostává Afrika. Evropa chce dostat africký kontinent plně pod svou nadvládu a každá z evropských mocností prahne po utrhnutí si, co největšího dílu pomyslného koláče. Již sjednocená Německá říše pod vedením silného kancléře Otto von Bismarcka nehodlá stát ve věci stranou. V roce 1884 Bismarck svolává v Berlíně sjezd diplomatů patnácti světových mocností, na kterém se má projednat jakým způsobem bude vedena koloniální politika v Africe. Výstupem z jednání byl tak zvaný Generální akt z 26. února 1885, který na první pohled působil poněkud nevýznamně. Dynamiku do celé situace vnesla až nejasně definovaná ustanovení v kapitole šesté Generálního aktu. Podle oné šesté kapitoly si může legálně podrobit kteroukoli část Afriky ten stát, který bude na místě přítomen. Na základě těchto ustanovení (a samozřejmě i mnoha dalších okolností) Německá říše začala vytvářet tak zvaná vedlejší teritoria (kolonie), která ve všech směrech podléhala německé nadvládě. Jedním z těchto nově vzniklých teritorií byla i Německá jihozápadní Afrika, dnešní Namibie. [Klíma, 2005: 56-59]

2.1.1 Německý kolonialismus

První snahy německých zemí o získání kolonií sahají až do období 16. století, kdy šlechtický rod Fuggerů z Augsburgu získal od císaře Svaté říše římské území v Jižní Americe. Přesněji na území dnešního Chile a Argentiny. Rod Welsperů z Norimberku pak od císaře získal území rozkládající se v dnešní Venezuele. Pokusy o vytvoření Nového německého světa po vzoru Anglie nebo Španělska byly však neúspěšné. Němečtí emigranti raději mířili do anglických a holandských osad v severní Americe, které nabízely mnohem více obchodních a životních možností. [Klíma, 2005: 15-18]

V 17. století se Hohenzollernové z Braniborska v čele s Friedrichem Vilémem rozhodli rozšířit své zisky o příjmy z kolonií. Okolo roku 1681 na základě smlouvy s místními náčelníky Friedrich Vilém získal území v dnešní africké Ghaně. Oblast se stala braniborským protektorátem a roku 1683 zde byla započata stavba braniborské pevnosti s německým názvem *Gross Friedrichsburg*. Němci se díky nově nabytému teritoriu mohli začít soustředit na mezinárodní obchod se zlatem, slonovinou, solí a jinými komoditami. Součástí jejich obchodního portfolia byl i obchod s otroky, který byl v 17. století nejlukrativnějším zdrojem příjmu pro všechny koloniální velmoci. Idea Západoafrické říše pod vládou Braniborska zaniká dva roky po nástupu vlády Friedricha III. roku 1690. [Klíma, 2005: 21-23]

Názor pruského krále Friedricha II. neboli Bedřicha Velikého na kolonie byl spíše skeptický. Zastával názor, že vzdálené kolonie jsou pro stát spíše zátěží než přínosem. Rovněž byl plně zaneprázdněn záležitostmi na evropském kontinentu, zejména válkami s Rakouskem. [Klíma, 2005: 25]

V průběhu 19. století sílí požadavky německých vzdělavců a obchodníků na vytvoření německých kolonií. Zastánci vzniku kolonií opírají svoji argumentaci o rozvoj průmyslu a podporu mezinárodního obchodu. Němci pronikají například do oblastí dnešní Keni, Toga, Kamerunu nebo Namibie a také na ostrovy v Tichém oceánu, jmenovitě na Novou Guineu a Borneo. Dokonce zabírají i území v Číně. Největší podpory se koloniální expanzi dostává pod vládou císaře Viléma II., po odstoupení kancléře Bismarcka v 90. letech 19. století. Před rokem 1914 tedy před začátkem první světové války se německá koloniální území rozprostírala na ploše téměř 3 milionů čtverečních kilometrů. Německé moci zde bylo podrobena okolo 14 milionů místních domorodých obyvatel. V německých koloniích žilo zhruba 20 000 etnických Němců a více než 4 000 dalších Evropanů. Kolonie byly souhrnně označovány názvem - Území pod německou ochranou. [Klíma, 2005: 11]

Spolu s čelními představiteli Německé říše, jakými byli kancléř Otto von Bismarck nebo císař Vilém II., jsou s německým kolonialismem neodmyslitelně spojena konkrétní jména cestovatelů a průkopníků německého kolonialismu. Tracey Reimann-Dawe ve své práci s názvem *Time, Identity and Colonialism in German Travel Writing on Africa, 1848–1914* zmiňuje významné postavy spojené s německým

kolonialismem v Africe. Heinrich Barth, pruský geograf a vášnivý cestovatel, je považovaný za jednoho z nejdůležitějších evropských cestovatelů v oblasti afrického kontinentu. Pod jeho vedením byla uskutečněna první německá expedice do Afriky v roce 1848. Především díky zprostředkovaným zkušenostem Heinricha Bartha z cest po severní Africe a Saharské poušti se široká evropská veřejnost dozvěděla o způsobu života lidí v Africe. Dalším jménem je Gerhard Rohlfs, který podnikl mezi lety 1865 až 1867 cestu z Tripolisu přes Saharu až do Lagosu. Tedy z dnešní Libye do současné Nigérie, což je trasa delší než pět tisíc kilometrů skrze velmi složitý terén. Tracey Reimann-Dawe rovněž neopomíná pruského lékaře a cestovatele Gustava Nachtigala. I Nachtigal, tak jako jeho předchůdci Barth a Rohlfs, započal svou expedici roku 1869 v severní Africe, ale zakončil ji více na východě roku 1874 v Chartúmu, hlavním městě dnešního Súdánu. Nachtigalovy zásluhy jsou nejvíce patrné při získávání prvních německých kolonií – Togolandu a Kamerunu. Nachtigalovi se podařilo vyhrát závod s Britským impériem a pozdvihnout německé vlajky v dnešní Tožské republice a Kamerunu, a tím v souladu s šestou kapitolou Generálního aktu z 26. února 1885 Němci získali tyto oblasti pod svou kontrolu. [Reimann-Dawe in Perraudin, Zimmerer, 2011: 21-27]

Výsledek první světové války neznamenal pouze prohru Německa ve válce, ale zároveň i rozpad celé Německé koloniální říše. Dne 28. června 1919 podepsali němečtí zástupci Versailleskou mírovou smlouvu, která nejenže oficiálně ukončila první světovou válku, ale také definitivně ukončila německé koloniální období. Součástí Versailleské mírové smlouvy byl i článek číslo 119, který Německu nařizoval vzdát se práv a nároků na své zámořské území ve prospěch Spojenců a k nim přidruženým mocnostem. Samotné plány na přerozdělení německých kolonií po konci první světové války probíhaly ještě před jejím koncem. Zejména Francie a Velká Británie toužily po německých koloniích v Africe. V roce 1917 britské ministerstvo zahraničí založilo speciální komisi mající za úkol shromažďování důkazů o německé inkompetenci spravovat kolonie. Jedním z produktů této komise byla i tak zvaná „modrá“ kniha publikovaná v srpnu 1918. Obsahem knihy byl popis masakrů spáchaných Německou říší na původním obyvatelstvu Hererů a Namů v době její nadvlády na jihozápadě Afriky. Německé kolonie v Africe si nakonec podle předběžných plánů rozdělily Velká

Británie, Francie a Belgie. Kolonie v Číně připadly Japonsku, oblasti v Tichomoří Austrálii a Novému Zélandu. [Klíma, 2005: 375-380]

Český historik Jan Klíma, z jehož knihy *Pod německou vlajkou* tento úsek práce z převážné části čerpá, k věci argumentuje: „První světová válka svou krvavou snahou zásadně změnit evropskou mocenskou hierarchii nevyvrátila kolonialismus jako systém, zato však skoncovala s Německem jako s koloniální autoritou. Tehdy se jasně ukázalo, že celý německý kolonialismus byl od počátku ekonomickým, politickým a vojenským fiaskem.“ [Klíma, 2005: 11]

2.1.2 Vznik kolonie v jihozápadní Africe

Země o rozloze 319 000 mil čtverečních na jihozápadě afrického kontinentu, to je dnešní Namibie. V německém koloniálním období toto území bylo známé pod názvem Německá jihozápadní Afrika. Na západě země se táhne téměř tisíc mil dlouhé pobřeží Atlantského oceánu, nad severní hranicí se nachází Portugalská západní Afrika dnešní Angola, na jihu a na východě se rozpínají kolonie Britského impéria dnešní Zambie, Botswana a Jihoafrická republika. Podobu hranic tehdejší Německé jihozápadní Afriky určila dohoda mezi Německou říší, Velkou Británií a Portugalskem v letech 1886 až 1890. Ustanovené vymezení hranic země z konce 19. století zůstává platné i pro současnou Namibii. Oblast nikdy nebyla nikterak hustě osídlena, pravděpodobně z důvodu složitého pouštního terénu rozkládajícího se na značné části celého prostoru země. Zároveň v této jihozápadní oblasti Afriky nikdy nenalezla domov pouze jedna etnická nebo jazyková skupina. Podle jeskynních maleb nalezených na severovýchodě země lze odhadovat, že první lidé zde žili před několika tisíci lety. Mezi první obyvatelé území patřili Sanové a Khoisanové neboli Křováci. Sanové i Khoisanové byli postupně vytlačováni bantuskými kmeny, které do oblasti přicházejí v 15. až 19. století našeho letopočtu. Bantuské kmeny, respektive národy, tvoří majoritní část obyvatel území dnešní Namibie i tehdejší Německé jihozápadní Afriky. Hererové a Ovambové patří mezi bantuské kmeny, respektive národy spadající do bantuské jazykové skupiny. [Stokes, 2009: 483-485]

Horst Drechsler v knize *Let Us Die Fighting: The Struggle of the Herero and Nama against German Imperialism (1884-1915)* potvrzuje Stokesova slova. Dnešní

Namibii popisuje jako velmi nepřístupnou oblast s velmi nízkou hustotou osídlení. Podél západního pobřeží se táhne písečná Namibská poušť široká až sedmdesát kilometrů a na východě se rozprostírá další poušť, Kalaharská. Pouště znemožňují snadný přístup do vnitrozemí. Jihozápadní Afrika není název teritoria, ale popis lokace ohraničené Německou koloniální říší na konci 19. století, od roku 1884 nese oficiální název Německá jihozápadní Afrika. Tato německá kolonie je na konci předminulého století obydlena zejména třemi velkými etnickými skupinami obyvatel. Na severu se rozkládá země Ovambů, uprostřed země Hererů a na jihu země Namů. První jmenovaní stojí v pozdějším tragickém sledu událostí na jihozápadě Afriky stranou, protože v té době žijí daleko na severu mimo působnost moci Německého impéria. [Drechsler, 1980: 17]

Zájem mocností o kolonii v prostoru dnešní Namibie byl velmi malý. Důvodem bylo obtížně dostupné vnitrozemí a s tím související komplikovaný přístup k místním zdrojům. Výjimkou bylo místo s názvem Walvis bay ležící ve středu jižního pobřeží, v překladu Velrybí záliv. Název byl odvozen podle velkého výskytu velryb v zálivu. Walvis bay objevili jako první Evropané portugalská mořeplavci kolem roku 1480. Portugalci jej využívali k lovu velryb. Přístav v zálivu sloužil k doplnění zboží a zásob při cestě z Evropy do Indie. Velrybí záliv v roce 1793 přešel pod správu Holanďanů a o čtyři roky později do rukou Britů. Ani Holanďané, ani později Britové nejevili zájem o zabrání vnitrozemí země. Záliv zůstal pod kontrolou Britů až do roku 1910. Přestože po čtyřech letech vojenských expedic Německá koloniální říše v roce 1884 prohlásila Jihozápadní Afriku za své území, Walvis Bay zůstal pod nadvládou Britského impéria. K první kolonizaci vnitrozemí Evropany došlo až v druhé polovině 80. let 19. století pod vlajkou Německé říše. [Stokes, 2009: 484]

Historii osídlování Jihozápadní Afriky Němci velmi dobře mapuje Martin Weiser ve své bakalářské práci z roku 2006. Weiser píše, že prvními Němci byli v roce 1842 misionáři z Rýnské misijní společnosti. Jejich cílem bylo šíření křesťanství a budování misíí v této jihozápadní části Afriky. V roce 1849 se německým misionářům podařilo vybudovat hlavní misii v osadě Otjimbingwe. O několik desetiletí později přišli po misionářích němečtí obchodníci hledající v Jihozápadní Africe nové obchodní příležitosti. Jedním z těchto obchodníků byl i Adolf Lüderitz, který uzavřel s místními

náčelníky kontrakt, ve kterém za 600 britských liber a 260 kusů pušek odkoupil přístavní oblast s portugalským názvem Angra Pequena. Angra Pequena později známá pod názvem Lüderitzův záliv sloužila jako hlavní německá námořní základna, což se pro budoucí kolonizaci země ukázalo jako klíčové. Zejména když největší přístav Jihozápadní Afriky ve Walvisově zálivu byl pod kontrolou konkurenčního Britského impéria. Velmi záhy po odkoupení Angra Pequena Lüderits žádal Německou říši o ochranu svého nově nabytého teritoria. Lüderitzova žádost byla vyslyšena německým kancléřem Bismarckem dne 24. dubna 1884. Podle Weisera se toho dne zrodil německý kolonialismus a Německo se oficiálně zapojilo do boje o Afriku (*Scramble for Africa*). O rok později, v roce 1885, byl Adolf Lüderitz vlivem tíživé ekonomické situace nucen prodat své území spolku německých obchodníků nesoucímu název Německý koloniální spolek pro Jihozápadní Afriku. Od té doby byla až do roku 1889 Německá jihozápadní Afrika s Bismarckovým posvěcením spravována především německými obchodníky. Roku 1889 byl do čela kolonie poprvé jmenován imperiální komisař, s ním do kolonie přijeli i první němečtí vojáci. V roce 1889 činil celkový počet vojáků v Německé jihozápadní Africe 20 jedinců, o třináct let později, v roce 1902, počet narostl na 42 důstojníků a 780 řadových vojáků. S rostoucím počtem vojáků v kolonii rostla i garance bezpečnosti osadníků, tím se i jejich počty začaly zvyšovat. [Weiser, 2006: 9-10]

Důvody Německé říše k výrazné podpoře vzniku a rozvoje kolonie na jihozápadě Afriky mapuje Jeremy Sarkin v knize *Germany's Genocide of the Herero: Kaiser Wilhelm II, His General, His Settlers, His Soldiers*. Sarkin uvádí, že vzniklá Německá říše se na konci předminulého století potýká se dvěma zásadními populačními otázkami. Trápí ji nekontrolovatelný populační růst a emigrace obyvatelstva. Na jedné straně chce Německo omezit odchody krajanů do jiných zemí, ale na straně druhé se obává nedostatku prostoru pro stále rostoucí populaci. Navzdory emigraci se od roku 1890 do roku 1907 počet Němců zvýšil o 16 milionů, ze 49 milionů na 65 milionů obyvatel. I přes dramatický nárůst počtu obyvatel opouští Německou říši průměrně 150 000 obyvatel ročně. Němci v převážné většině případů míří za oceán do Spojených států amerických. Přestože vlna emigrace začíná ustupovat kolem roku 1900, dobové údaje uvádějí, že v době okolo roku 1903 zvažuje až 25 milionů Němců odchod

do Spojených států amerických. Berlín nachází možné řešení obou otázek ve vytvoření „Německého nového světa“ v jedné ze svých kolonií. Na tomto území Německé koloniální říše se budou moci němečtí emigranti usazovat, vytvářet nové domovy a nacházet nové obchodní příležitosti. Tím by se Německu vyřešila otázka emigrace i nezastavitelného růstu populace. Německo si problematiku dramatického růstu počtu obyvatel a masové emigrace z vlasti uvědomovalo již v roce 1890, a proto téhož roku zakládá úřad s koloniální působností zabývající se naplněním myšlenky „Nového německého světa“. Jako nejlépe vyhovující oblast tomuto účelu se jeví kolonie v Německé jihozápadní Africe, respektive Německá jihozápadní Afrika. [Sarkin, 2011: 51-52]

2.1.3 Soužití osadníků a původních obyvatel

Vztahy Němců a Afričanů v Německé jihozápadní Africe byly poprvé oficiálně upraveny mezi lety 1884 až 1885 v rámci tak zvaných Ochranných smluv (*Treaties of protection*). Smlouvy podle svého názvu měly místním kmenům a národům zprostředkovat německou ochranu v případě ohrožení, ale ve finále spíše posloužily pro legalizaci průniku Německé koloniální říše na jihozápad Afriky. Smlouvy Německá říše uzavřela s náčelníky kmenů Bethanieů, Topnaarů, Bersebaů, Rehobotů a také s kmeny národa Hererů. Listiny obsahovaly mimo jiné dva základní závazky ze strany Afričanů. První závazek spočíval v nemožnosti africké smluvní strany podepsat dohodu s jiným národem bez vědomí Německé říše. Druhý závazek zavazoval Afričany k ochraně německých životů a německého majetku a také umožnění volného obchodu Němců na svém území. Německá říše v kontraktu na oplátku slíbila poskytovat ochranu náčelníkovi a jeho lidem, rovněž i podporu úřední moci náčelníka v rámci jeho lidu. Druhý německý smluvní závazek definoval povinnost Němců respektovat africké tradice, zvyky a pravidla života. Zejména druhý závazek se Němcům nedařilo naplňovat. S přibývajícými lety a rostoucím množstvím německých kolonistů na jihozápadě Afriky se úměrně zvyšovala agrese kolonizátorů směrem k původním africkým obyvatelům. Podpis Ochranných smluv pro Německé impérium znamenal nemalý úspěch, nejenže si zajistilo legitimní nárok na území v jihozápadní Africe, zvýšili kontrolu nad místními obyvateli a rozšířili obchodní možnosti, ale především se

jim podařilo zažehnout jiskru rozporu mezi dvěma nejsilnějšími skupinami v oblasti. Komunitou Hererů na jedné straně a silným společenstvím Namů okolo Hendrika Widbooiie na straně druhé. Potencionální sjednocení a porozumění těchto dvou početně významných skupin by pro německé kolonizátory mohlo v polovině 80. let 19. století znamenat nemalé komplikace. Vzhledem k faktu, že Hererové ani Witbooiiové nejevili známky nadšení z německé nadvlády ve své zemi, vytvoření silného a sjednoceného nepřítele by bylo pro Německou říši více než nežádoucí. Německé obavy zanikly s podpisem Ochranných smluv. Hlavní roli hrála rozdílná politika Hererů a Namů směrem k Evropanům. Zatímco Namové a tedy i kmen Hendrika Widbooiie principiálně odmítali jakoukoliv závislost svých lidí na evropské koloniální moci, Hererové nesympatizovali pouze s nadvládou německou. Jakmile bylo nad míru jasné, že Hererové nemohou spoléhat na ochranu ze strany Britů, přiklonili se na německou stranu a Ochranné smlouvy podepsali. Podpis Ochranných smluv ze strany Hererů pohřbil obavy Německé říše ze silného konkurenta v oblasti a souběžně dva nejsilnější místní subjekty vmanipuloval do pozice rivalů. Tímto počinem si Němci v kolonii zajistili klidnější dny a mohli se důsledněji soustředit na její rozvoj. [Drechsler, 1980: 27-28]

Do konce roku 1890 podepsala Ochranné smlouvy většina kmenových náčelníků z oblastí ovládaných Německou koloniální říší. Guvernérem Německé jihozápadní Afriky byl jmenován Theodor Leutwein, který mistrně rozehrával politickou hru v kolonii. Leutwein aplikoval na africké kmeny a národy strategii „rozděl a panuj“, kdy jednotlivé části kolonie rozdělil mezi podplacené náčelníky jednotlivých společenství. Souběžně se snažil kmeny a národy stavět do vzájemné opozice, aby viděli nepřítele v sobě samých, nikoli v Německé koloniální říši. Podporoval i tradiční rivalitu mezi Herery a Namy, byl si dobře vědom skutečnosti, že oba národy mezi sebou v minulosti svedly nemalý počet válek o půdu. Rok po svém nástupu do funkce guvernéra zajistil Leutwein dohodu Německé říše s národy Hererů a Namů, a také s dalšími kmeny žijícími na území kolonie. Dohoda umožňovala využití domorodých vojenských sil ve prospěch Německé říše, vojenské využití kmenových bojovníků uvnitř i vně kolonie a proti jakémukoliv nepříteli Německé koloniální říše. Leutwein této převratné dohody dosáhl uplácením kmenových náčelníků, posilováním a podporou jejich pozice

v kmeni, pravidelnými dodávkami alkoholu a ve výjimečných případech i vyplácením renty náčelníkovi. Například nejvyšší vůdce národa Hererů Samuel Maharero dostával ročně částku pohybující se v rozmezí 1000 až 2000 říšských marek. Díky Leutweinově pro Němce dobře nastavené politice byla kolonie až do roku 1904 schopná potlačit veškerou rebelii. Ve většině případů kmeny bojovaly proti sobě nebo se nezmohly na větší organizovaný odpor vůči svým německým kolonizátorům. Mezi lety 1896 a 1903 se odehrálo celkem pět větších povstání původních obyvatel, z nichž většina skončila odzbrojením povstalců, zatčením vůdců povstání, pouze ve dvou případech byli vůdci povstání zastřeleni. Při povstání kmenů lidu Nama, konkrétně Mbadjeru a Khaua v roce 1896 byli vůdci povstání zastřeleni. Rebelujícím kmenům bylo následně zabaveno okolo 12 000 kusů dobytka. [Weiser, 2006: 10-11]

Navzdory všem smlouvám mezi Německou říší a Afričany, Evropané domorodce považovali za podřadné bytosti. Často je popisovali jako pohanské divochy a bytosti podobné pavíánům. Také je z důvodu kulturních odlišností označovali za líné, zlé a neupřímné. Němci se ovšem ve vztahu k původním obyvatelům kolonie nejvíce obávali míšení ras. K míchání ras docházelo vlivem nedostatku evropských žen v drsném africkém podnebí. Německá říše na toto v té době zavržením hodné chování reagovala podporou emigrace německých žen do kolonie. V roce 1897 byl zaveden program na podporu emigrace německých žen na jihozápad Afriky. O rok později do kolonie přijíždějí první ženy, aby zde pomohly k expanzi německého národa a německé kultury. Vlivem podpory migrace do kolonie ze strany Německé říše, rozvoje kolonie, bezpečnostní a administrativní politiky guvernéra Theodora Leitweina se počet německých osadníků zvedl z počtu 310 v roce 1891 na 2998 v lednu roku 1903. Celkový počet bílých obyvatel byl pak počátkem roku 1903 celkem 4 640 bílých jedinců. Spolu s Němci žilo v kolonii například velké množství Búrů pocházejících z Jižní Afriky. [Sarkin, 2011: 60-62]

Němcům se v kolonii za Leutweinovy správy povedlo vybudovat 250 farem, jednotný systém vah a měr, a dokonce jednotnou měnu. V roce 1899 byla uznána Říšská marka jako jediné legitimní platidlo v celé Německé jihozápadní Africe. Němci budovali v kolonii železniční dráhu, školy i telegraf. Prosperita a export kolonie stále stoupaly. Země byla rozdělena do šesti administrativních částí a sedmi vojenských částí.

Na území se dále rozprostírala široká síť vojenských stanic, základen a pevností. V hlavním městě Windhoeku byl zřízen nejvyšší soud, další soudy byly rozmístěny v jednotlivých administrativních částech země. Jedním z důvodů postupně narůstajícího napětí mezi domorodci a přistěhovalci bylo nerovnoměrné a nespravedlivé udělování trestů za různé prohřešky a zločiny. Afričané byli velmi často vystavováni fyzickému trestání, zejména ranám bičem. Jednalo se o velmi populární způsob potrestání za všechny možné druhy prohřešků. Provinění mohlo spočívat i v neposlušnosti, lenosti nebo aroganci. Samozřejmě vždy směrem od Afričana k Evropanovi, nikoli naopak. Typickým trestem bylo 25 ran bičem nazývaným shambock. Bič byl vyrobený z tvrdé kůže nosorožce, hrocha nebo žirafy, až jeden metr dlouhý a dva centimetry silný. Občasně se do biče zaplétaly dráty, což činilo bičování obzvláště bolestivým. Evropané časté a kruté trestání ranami bičem ospravedlňovali zvrácenou teorií, že Afričané díky své větší toleranci k bolesti a tvrdší kůži snášejí bičování daleko lépe než Evropané. Soudy byly složené výhradně z německých soudců, čemuž také odpovídaly jednotlivé výše trestů. [Weiser, 2006: 14-16]

Situaci potvrzují statistiky odsouzení za zabití od roku 1884 do roku 1903. Bylo uděleno 15 trestů smrti za 6 usmrcení Evropana rukou Afričana, ale žádný trest smrti za 4 usmrcení afrického domorodce rukou evropského přistěhovalce. Tresty Evropanů za usmrcení původního obyvatele kolonie dosahovaly maximálně dvou let odnětí svobody, ale ve valné většině žádný Evropan nevykonal trest celý. Celkový počet usmrcených domorodců zaviněný evropskými přistěhovalci nelze doložit, ale téměř s jistotou se do roku 1903 jednalo o vyšší číslo než 4 usmrcení. V kolonii dozajista existovalo určité procento případů, kdy Němci a Afričané žili ve vzájemné shodě a respektu. Přesvědčení majoritní části kolonizátorů, že přinášejí německý řád do Afrického chaosu, však bohužel mělo za následek nemalý počet krutostí a násilností spáchaných na původních obyvatelích dnešní Namibie. [Silvester, Gewalt, 2003: 94]

2.2 Povstání původních obyvatel a válka v kolonii

„Epango kari karerere katjikoro tjondundu“, v překladu z jazyka otjiherero: Spojenectví není hora, aby trvalo navždy. Výše uvedené přísloví v řeči otjiherero, tedy jazyku Hererů z knihy Jekury Kavariho s názvem *Otjiherero Proverbs and Idioms*

nejlépe charakterizuje situaci v prvním desetiletí minulého století v Německé jihozápadní Africe. [Kavari, 2013: 137]

Povstání původních obyvatel proti německým kolonizátorům mělo hned několik důvodů, ale primárním důvodem byl boj o půdu. Ostatní důvody povstání směřovaly k narůstající nespokojenosti s německým chováním. Tvrdé trestání, znásilňování, konfiskace majetku, i zabíjení byly pro Herery a později Namy opodstatněné důvody k nespokojenosti. Vyhlášení první rezervace pro Herery 8. prosince 1903 a vzrůstající zadluženost Afričanů patřily mezi poslední kapky, které iniciovaly rebelie započaté v roce 1904. [Klíma, 2005: 89]

Jelikož příjmy z nerostného bohatství nebyly v počátcích existence kolonie nikterak uspokojivé, rozhodlo se vedení kolonie a samozřejmě i celé Německé impérium v čele s císařem soustředit svůj zájem na zemědělství. Zemědělský export se měl stát prioritou, zejména vývoz spojený s chovem hospodářských zvířat. K tomuto rozhodnutí došel již v roce 1886 imperiální komisař Heinrich Goering, který viděl ekonomickou budoucnost kolonie spíše v zemědělství než v těžbě nerostného bohatství. Vzhledem k faktu, že diamanty byly v zemi objeveny až v roce 1908 a těžba mědi se začala finančně vyplácet až po dokončení železnice v roce 1906, Goeringovy odhady a plány byly správné. Pro realizaci svých zemědělských plánů Německá říše potřebovala dostatek půdy a dobytka. Protože Hererové žili ve středu území kolonie a nejbližší německému dosahu a měli nejpočetnější stáda dobytka a nejrozsáhlejší pastviny, čelili silnému německému tlaku jako první a s největší intenzitou. Ovambové žijící na severu kolonie vlastnili úrodnou půdu, ale oblast byla zamořená malárií a byla velmi vzdálená od centra Německé jihozápadní Afriky ve Windhoeku. Z těchto důvodů se střety mezi Němci a Ovambou obešly bez výraznějších bojů a povstání, jako tomu bylo v případě Hererů a Namů. [Steinmetz, 2007: 181-182]

Namové se nepřipojili k Hererům v jejich povstání na začátku roku 1904, ale zosnovali své vlastní povstání v říjnu téhož roku. Obavy Namů ze ztráty půdy a prostoru k žití byly obdobné jako u Hererů. Způsob kooperace s německými kolonizátory se Namům rovněž nezamlouval. To vše nic neměnilo na skutečnosti, že ještě v srpnu roku 1904 stovka bojovníků národa Nama bojovala v německých řadách proti Hererům. Necelé pětina z této stovky bojovníků se po bitvě u Waterbergu v srpnu 1904 podařilo

utéct zpět do svých teritorií. Poté informovali kmenové vůdce o krutostech páchaných německou koloniální armádou na Hererech během bitvy a německých plánech s přeživšími Herery. Namové se zalekli svého možného osudu, a rozhodli se povstat. Sjednocené kmeny pod vedením náčelníka Hendrika Witbooiho započaly svoji rebelii na podzim roku 1904. [Drechsler, 1980: 182]

2.2.1 Povstání Hererů

„Ngu ma tira ozonyutji, outji ke na kurya“, v překladu z jazyka otjiherero: Kdo se bojí včel, nikdy nebude jíst med. V situaci Hererů lze za včely označit německé koloniální jednotky a za onen zmiňovaný med nezávislost na německých uzurpátorech. [Kavari, 2013: 69]

Dne 12. ledna 1904 v ranních hodinách se němečtí obchodníci vydali do osady Okahandja po noci strávené v pevnosti poblíž města. Měli v plánu rekrutovat Hererské muže pro práci na železnici. Když se přibližovali k osadě, spatřili velké množství ozbrojených Hererů pohybujících se dům od domu po osadě. Vzhledem k okolnostem posledních dní, kdy vztahy mezi Němci a Herery byly velmi napjaté, obchodníci zvolili návrat do pevnosti. V bezpečí pevnosti sdělili vše německému okresnímu veliteli poručíkovi Zürnovi, který měl zato, že dlouho očekávaná rebelie Hererů právě započala. Do pevnosti se začali sjíždět další němečtí osadníci z Okahandja, poručík Zürn okamžitě reagoval a telegramem informoval Berlín o začátku povstání Afričanů. Když kolem jedenácté hodiny do pevnosti dorazila jistá slečna Mullerová a informovala o smrti dvou německých osadníků – pana Dickmanna a pana Kuntze, nebylo o vážnosti situace pochyb. Německé koloniální jednotky začaly střílet na každého Herera v okolí pevnosti a střelba pokračovala celý den. Události z rána dne 12. ledna 1904 lze považovat za začátek povstání Hererů proti německým kolonizátorům, respektive za válku mezi Německou koloniální říší a národem lidu Herero. [Gewald, 1999: 152-154]

Povstání Hererů vedl Samuel Maharero, který se v roce 1890 za vydatné německé podpory stal vrchním náčelníkem všech Hererů. Samuel Maharero nebyl podle tradice pravoplatným dědicem pozice vůdce svého kmene v oblasti Okahandja a už vůbec neměl být vrchním náčelníkem všech Hererských kmenů. Pozice vrchního náčelníka všech Hererů v minulosti totiž nikdy neexistovala. Zvolení Samuela

Maharera vrchním náčelníkem všech Hererů vzbudilo mnoho negativních ohlasů napříč celým národem Hererů. Německým kolonizátorům se tímto krokem podařilo rozložit vnitřní jednotu Hererů, kdy jedna část kmenů stála za Maharerem, a další část vyjadřovala nespokojenost s jeho volbou. Nejenže Maharerovo jmenování do funkce porušovalo pravidla kmenového následovnictví, ale Maharero byl i pokřtěný křesťan, což bylo v rozporu s kulturními tradicemi Hererů. Naopak pro německou stranu, obzvláště pro koloniální politiku guvernéra Leutweina byl Samuel Maharero nejvhodnějším kandidátem do čela Hererů. Maharerovi byl vyplácen i pravidelný roční plat za spolupráci s německým vedením kolonie. I přes dlouholetou kooperaci s německými kolonizátory to byl Samuel Maharero osobně, kdo vyzval k povstání a vedl svůj lid do války s Němci v roce 1904. [Steinmetz, 2007: 188]

V úvodu roku 1904 německá koloniální armáda potlačovala nepokoje kmenu Bondelswartsů hluboko na jihu kolonie. Velká část německé vojenské síly byla v době vypuknutí rebelie daleko od centra konfliktu. Maharero vyzýval i další kmeny a africké národy, aby se k Hererům v postání připojily, především náčelníka Hendrika Widbooiie z národa lidu Nama. V dopisech vyzýval ostatní africké obyvatele kolonie k rebelii proti německé nadvládě a krutosti památnými slovy – *raději zemřít v boji než na následky týrání, uvěznění nebo jiné pohromy*. Dopisy měly být Witbooiovi doručeny prostřednictvím vůdce kmenu Rehobothů Hermanuse van Wyka. Dopisy nikdy neskončily v ruce svého adresáta, ale naopak díky zásluze Hermanuse van Wyka v ruce německého nepřítele. Násilí mělo být užito výhradně proti Němcům, o čemž svědčí rozkaz Samuela Maharera z úvodu nepokojů. Rozkaz byl později doplněn prohlášením jednoho z podnáčelníků Hererů Danielem Karikem. Karikovo prohlášení ustanovovalo, že všechny německé ženy, děti a potažmo i misionáři mají být ušetřeni. Cílem povstání a agrese se měli stát výhradně němečtí muži, vojáci i civilisté bez rozdílu. [Drechsler, 1980: 142-144]

Původní rozkaz Samuela Maharera uvádí Horst Drechsler ve své knize z roku 1980, a zní následovně: „Ze své funkce nejvyššího náčelníka Hererů tímto prohlašuji a nařizuji, že žádný z mých lidí nevztáhne ruku na Angličana, Bastarda, Berg Damaru, Namu a Búra. Na nikom z výše jmenovaných se nedopustíme násilí. Učinil jsem

slavnostní slib, že se tohoto nedopustíme a dávám ho na vědomí všem, včetně misionářů.“ [Drechsler, 1980: 143] „(překlad vlastní)“

Navzdory prohlášení Samuela Maharera, Hererové v úvodu rebelie během několika dnů způsobili smrt 123 bílých osadníků. Mezi oběťmi bylo i 7 Búrů a 5 žen. V polovině ledna dobyli vojenskou základnu ve Waterbergu a zabili všechny členy waterbergské vojenské posádky. Hererové ničili farmy a majetky Evropanů, železniční tratě i telegrafní rozvody. Počáteční úspěchy Hererů podpořily další skupiny původních obyvatel kolonie, aby se k rebelii připojily. Dokonce se 28. ledna 1904 k povstání připojil i ovambský náčelník Nehale se svou armádou o síle 500 mužů. Jednalo se o výjimečný úkaz, protože Ovambové se bojů s Němci účastnili velice zřídka. V březnu v bitvě u Owikokorero německá koloniální armáda utrpěla vážné ztráty. Padlo 7 důstojníků a 19 vojáků, další důstojníci a vojáci byli zraněni. Nejhorší časy Němcům nastaly 13. dubna v bitvě u Oviumba. Nechybělo málo a německá moderně vyzbrojená armáda by byla u Oviumba poražena. Guvernér Leutwein se rozhodl raději zvolit ústup. V Německé říši mezitím rostla kritika Leutweina a nespokojenost s vývojem událostí v kolonii. Obzvláště nacionalisté tvrdě komentovali Leutweinovo počínání na jihozápadě Afriky a volali po radikálnějších řešeních. Hlavní roli v nespokojenosti se situací v kolonii sehrávala národní hrdost. Pro Němce na evropském kontinentu bylo nepředstavitelné, aby se mocná Německá říše nedokázala vypořádat s odporem v jejich očích „primitivních divochů“. Říšský sněm na dění ve své africké kolonii reagoval navýšením vojenské posádky. Císař Vilém II. vyslyšel hlasy německého lidu a zbavil Theodora Leutweina vojenského vedení v kolonii. Do čela německé armády v Africe byl vybrán generál poručík Lothar von Trotha. [Klíma, 2005: 90-93]

2.2.2 Generál Lothar von Trotha

„Osea onduru i rurisa evanda“, v překladu z jazyka otjiherero: Jedna zkažená cibule dokáže zkazit i ty ostatní. Jeden špatný člověk dokáže ovlivnit celou skupinu lidí. [Kavari, 2013: 71]

Mezi německými vojáky a kolonisty v době existence kolonie v Německé jihozápadní Africe by se zajisté našla více než jedna „zkažená cibule“ (myšleno ve vztahu k původním obyvatelům). Ale tím, kdo zůstal podepsán pod největšími

německými krutostmi za doby fungování německé kolonie, byl bezpochyby generál Adrian Dietrich Lothar von Trotha.

Generálporučík Lothar von Trotha byl voják tělem i duší. Pro splnění svého vojenského cíle byl rozhodnutý učinit cokoliv, což svými činy v létě a na podzim roku 1904 bezesporu potvrdil. Trotha měl v čase svého příchodu do Německé jihozápadní Afriky již nemálo zkušeností s potlačováním povstání v koloniích. Velel německým koloniálním vojskům v Německé východní Africe, dnešní Tanzanii, zejména se však vyznamenal svými krutými metodami při potlačování povstání kmene Wahehe v roce 1896. Zasahoval i při protikoloniálním povstání v Číně na přelomu 19. a 20. století, nazývanem Boxerské povstání. Trotha na rozdíl od Leutweina upřednostňoval výhradně vojenské řešení situace. Leutwein byl po příjezdu Trothy do kolonie sice pořád guvernérem kolonie, ale v čele německé koloniální armády stál nyní Trotha. Úkolem potlačit povstání a informovat císaře o důvodech vzniku povstání byl rovněž pověřen Trotha. Leutwein, který oproti Trothovi zastával umírněnější politiku a preferoval vyjednávání na místo bojů a zabíjení, byl nyní odsunut do pozadí. Lothar von Trotha měl s požehnáním císaře otevřené dveře k započetí první genocidy 20. století. [Drechsler 1980: 153]

Názor na původní obyvatele kolonie Trotha plně projevil ve svém dopise Leutweinovi. V dopise Trotha uvedl: „Dostatečně dobře znám mentalitu afrických kmenů, protože všechny ji mají obdobnou. Lze si je podrobit pouze pod nátlakem síly. Bylo a bude mou politikou uplatňovat tuto sílu s absolutním terorem, a dokonce krutostí. Zničím rebelující kmeny proléváním řek plných krve a peněz.“ [Drechsler, 1980: 154] „(překlad vlastní)“

Autorka Marian Wallaceová v knize *A History of Namibia from the Beginning to 1990* důkladně popisuje bojovou strategii německého generálporučíka. Trotha nejdříve vyčkal příjezdu posil z Německa. Vojenské posily dorazily několik dní po příjezdu Trothy. Celkem 5 000 mužů se vylodilo na jihozápadě Afriky dne 11. června 1904, v této době již německá koloniální armáda na území kolonie čítala okolo 20 000 mužů ve zbrani. Velitel Trotha si útok dobře připravoval a nikam nespěchal, téměř dva měsíce zabralo budování zásobovacích tras a obklíčování okolí Waterbergu. Skalnatá oblast Waterbergu byla místem, kde rebelující Hererové našli své útočiště. Nejen

bojovníci, ale i ženy s dětmi a také tisícová stáda dobytka. Hererové si museli být dobře vědomi úmyslu obklíčení svého tábora, přesto možnosti na útěk nevyužili, pravděpodobně spoléhali na Leutweinovu nabídku k vyjednávání. Dne 11. srpna 1904 již bylo na útěk pozdě, Německá armáda zaútočila na pozice Hererů u Waterbergu. Okolo 6 000 nedostatečně vyzbrojených hererských bojovníků čelilo síle 4 000 německých koloniálních vojáků, 36 děl a 14 kulometů. Naděje na úspěch Hererů byla mizivá. Po necelých dvou dnech bylo o výsledku rozhodnuto. Po bitvě se Hererům podařilo nalézt skulinu v německém obklíčení směrem na jihovýchod do pouště Omaheke. Nadějí pro Herery bylo dosažení hranic Britské koloniální říše v Bechuanalandu, dnešní Botswaně. [Wallace, 2011: 162-163]

Německá koloniální armáda pod vedením Lothara von Trothy se okamžitě pustila do pronásledování Hererů. Hererové byli štvani téměř dva měsíce, kdy byli zaháněni stále hlouběji a hlouběji do pouště. Odhaduje se, že samotné pronásledování v období od bitvy u Waterbergu do vydání tak zvaného vyhlazovacího rozkazu dne 2. října 1904 způsobilo smrt až 10 000 příslušníků národa Herero. Dne 2. října vydal Trotha svůj rozkaz, který definoval, jak bude s Herery dále zacházeno. Nejednalo se o nic jiného, než o rozkaz k vyhlazení celého národa Hererů. Ve stejné době Trotha dal i rozkaz k ukončení pronásledování, nařídil svým vojákům zablokovat západní hranici pouště a střežit místa zdrojů pitné vody. Trotha se rozhodl využít sezónu sucha ku prospěchu svého cíle. Byl si velmi dobře vědom, že období sucha bude trvat až do ledna následujícího roku, výrazným přičiněním tedy přispěje k dokončení jeho krutého díla. O tom, že jeho strategie opravdu fungovala, svědčí dochované svědectví jednoho z jeho důstojníků. Major Ludwig von Estorff velitel východní divize Trothovy koloniální armády podnikl nespočet patrol do nitra pouště Omaheke, které měly za cíl vytlačit Herery hlouběji do pouště a zamezit jim v návratu do jejich země. Estorff uvedl, že Hererové putovali od jednoho místa s vodou ke druhému s nadějí, že naleznou větší zdroje vody. V období sucha bylo jejich snažení marné. Během pronásledování Hererům uhynul téměř všechen dobytek a ztráta lidských životů v důsledku dehydratace byla na denním pořádku. Velmi často němečtí vojáci Estorffovi divize nalézali dobytek s proříznutým hrdlem a vyvrhnutým žaludkem, protože Hererové byli donuceni pít krev svého dobytka a získávat alespoň nějaké tekutiny z žaludků svých zvířat. Estorff, který

byl po kampani v Africe degradován z majora na poručíka, dále zmiňuje, že vyrozuměl generála Trotha o důsledcích německého jednání. Zdůraznil nutnost umožnění návratu Hererů z pouště, neboť pokud tak Trotha neučiní, pravděpodobně všichni Hererové v poušti zemřou. Generál podle Estorffa nedbal jeho slov a doslova toužil po úplném vyhlazení Hererů. Nejen svědectví majora Estorffa, ale i mnohá další stvrzují fakt, že zaháním a držením Hererů v poušti generálporučík Lothar von Trotha zahájil genocidu hererského národa. I přestože rozkaz zněl střílet pouze do mužů, smrt následkem dehydratace nerozlišuje mezi mužem bojovníkem, ženou či dítětem. [Steinmetz, 2007: 193-194]

Vyhlazovací rozkaz (*Extermination Order*) a okolnosti s ním spojené podrobněji rozebírá nizozemský historik Jan-Bart Gewald. Vyhlazovací rozkaz Gewald prezentuje v následujícím znění: „Já velký generál německých vojsk zasílám tento dopis lidu Hererů. Národ Hererů není nadále součástí Německé říše. Hererové vraždili, kradli, usekali uši, nosy a jiné části těla zraněných vojáků a nyní si v důsledku jejich zbabělosti nepřejí dále bojovat. Prohlašuji, že ten kdo doručí kapitána obdrží 1 000 říšských marek, ten kdo by doručil Samuela bude odměněn 5 000 říšských marek. Všichni Hererové musí opustit zemi, pokud tak neučiní, donutím je k tomu kanonem. Každý Herero chycený na německém území, ozbrojený nebo neozbrojený, s dobyt看 nebo bez dobytka, bude zastřelen. Nebudu nadále akceptovat ani ženy a děti. Pošlu je nazpět do pouště k jejich lidem nebo je nechám zastřelit. Toto jsou má slova k lidu Hererů. Podepsán velký generál jeho veličenstva německého císaře.“ [Gewald, 1999: 172-173] „(překlad vlastní)“

Dále Trotha před svým odjezdem z pouště vydal rozkaz, kde nařídil svým podřízeným, aby odsoudili a oběsili všechny zajaté bojovníky Hererů. Zajatým ženám a dětem předali jeho proklamaci ze dne 2. října 1904 (Vyhlazovací rozkaz) napsanou v jazyce Othiherero a poslali je nazpět do pouště k ostatním Hererům, aby jim tuto informaci mohly předat. [Gewald, 1999: 173]

Osud Hererů po bitvě u Waterbergu a následném zaháním a držení v poušti nebyl o nic přívětivější. Desetitisíce Hererů zahynuli žízni v poušti, pouhý zlomek svého národa dokázal Samuel Maharero převést na britské území v dnešní Botswaně. Přeživší Hererové v Německé jihozápadní Africe, pokud ze země neutekli, byli zavíráni do

koncentračních táborů a využívání jako přidělená pracovní síla pro bílé kolonisty. Přes tisíc Hererů emigrovalo do oblastí dnešní Botswany a Angoly, a další tisíc jich utekl do Brity kontrolovaného teritoria ve Walwisově zálivu. Povstání Hererů bylo pro Německou říši považováno za oficiálně ukončené na konci listopadu 1904. Veškerá půda a dobytek byly Hererům zabaveny ve prospěch Němců. Některé odhady uvádí, že na počátku 20. století žilo na území Německé jihozápadní Afriky až 90 000 příslušníků hererských kmenů. Smrt vlivem bojů a vyhnání do pouště nalezlo, až 60 000 z nich. [Klíma, 2005: 94-95]

2.2.3 Povstání Namů

Namové povstali po vzoru Hererů na podzim roku 1904, příčinou postání byly stejné důvody jako v případě Hererů. Jejich přesvědčení k odporu bylo navíc umocněno svědectvím vlastních bojovníků o událostech z bitvy u Waterbergu. Namové v době německé koloniální vlády v dnešní Namibii žili spíše v jižních oblastech teritoria, na rozdíl od Hererů obývajících střed země a Ovambů na severu. Dále se od Ovambů a Hererů liší svou etnickou příslušností. Hererové na základě své etnické příslušnosti spadají ke skupině Bantů, kmeny lidu Nama etnicky patří ke skupině Khoisanů. Khoisanové jsou považováni za jedny z prvních obyvatel jihozápadu Afriky. Rozdíl mezi Herery a Namy lze nalézt nejen v etnicitě, v osídlených oblastech, ale také ve způsobu boje v období války v Německé jihozápadní Africe. [Drechsler, 1980: 17, 176]

Pro označení příslušníků národa Nama respektive Khoisanů literatura používá i termín Hotentotové. Silvestr a Gewalt spojují vznik tohoto označení s příchodem holandských obchodníků a osadníků do oblasti jižní Afriky v polovině 17. století, kde lidé národa Nama rovněž žili. Jeden z prvních holandských osadníků Johann van Reibeck zavedl termín Hotentot k označení příslušníka lidu Khoisanů, a to z důvodu jejich specifické řeči. Khoisané používali řeč plnou neurčitých zvuků, nesrozumitelných pro evropské uši. Hotentot je v dávném holandském žargonu ekvivalentem ke slovesu zadržávat se. Reibeckovi pravděpodobně řeč domorodců připomínala řeč zadržávajícího se člověka, a tak neváhal začít nazývat celý národ tímto do jisté míry hanlivým označením. [Silvester, Gewalt, 2003: 124]

Alianci kmenů vedl do boje Hendrik Witbooi, původně náčelník kmene Wittbooiů, též známých jako Khoinové z Gibeonu. Wittbooi byl k příchodu Evropanů na jihozápad Afriky skeptický hned v počátcích německé kolonizace země. V dopise svému sokovi, náčelníku kmene Hererů z oblasti Okahandja, vyjadřuje svůj názor k celé věci. Dopis ze dne 30. května 1880 byl adresovaný otci pozdějšího náčelníka všech Hererů Samuela Maharera a Witbooi v něm zdůrazňuje následující: „Budete navždy litovat, že jste dali svou zemi a své právo vládnout do rukou bílých mužů. Neboť tato válka mezi námi není ani zdaleka tak těžké břemeno, jak jste si zřejmě mysleli, když jste udělali tuto významnou věc. Pochybuji, že vy a národ Herero budete rozumět pravidlům, zákonům a metodám této vlády, a přijmete je v míru a spokojenosti na dlouho.“ [Hillebrecht in Silvester, 2015: 42] „(překlad vlastní)“

Witbooi, který se nepřipojil k povstání Hererů proti německým kolonizátorům na začátku roku, vyhláší Německé koloniální říši válku 3. října 1904. Důvody k porušení míru trvajících dlouhých deset let byly jednoznačné – nenávisť a strach. Nenávisť ke způsobu německého chování směrem k lidem národa Nama a strach ze stejného osudu, jaký postihl lid národa Herero. V alianci pod vedením Hendrika Witbooi se podařilo shromáždit necelé dva tisíce bojovníků. Všechny rebelující kmeny v posledních letech stály na straně Němců a podrobovaly se německé nadvládě, o to více bylo povstání pro Němce překvapivé. Den po vyhlášení povstání byl zastřelen německý okresní správce v Gibeonu Henning von Burgsdorff, kterému Wittbooi vyhlášení války zaslal. Ještě téhož dne bylo zabito několik búrských zemědělců a zničeno několik pošt. Když byla 5. října 1904 napadena první vojenská jednotka u Wasserfallu, Němci začali narychlo přesouvat své síly na jih kolonie. S koncem roku povstání začalo sílit a Německo na to reagovalo zasláním dalších 4 000 vojáků. [Klíma, 2005: 95-96]

Jakmile se Lothar Von Trotha dozvěděl o vyhlášení války národem Nama, okamžitě odzbrojil všechny Namy, kteří doposud bojovali pod jeho velením. Zhruba osmdesátka bojovníků byla deportována do německé kolonie v Togu, aby zde sloužila jako nucená pracovní síla. Namové, poučení chybou svých Hererských předchůdců, zvolili odlišný styl boje. Vedli s Němci gerilovou válku, napadali jejich jednotky, ničili zásobovací trasy a často se přemísťovali. Hlavním účelem bylo vyhnout se střetu na

otevřeném poli. K Witbooiovi se v jeho boji přidali i někteří přeživší Hererové a situace se pro německou stranu vůbec nevyvíjela podle jejich představ. Německá koloniální armáda měla v boji nasazeno celkem 15 000 vojáků a nebyli schopni porazit okolo jednoho až dvou tisíců afrických bojovníků, za což čelili ze strany vedení Německé říše nemalé kritice. Na jaře roku 1905 se generál Lothar von Trotha vydal na jih kolonie, aby osobně převzal velení a vydal další ze svých prohlášení. Trothovo prohlášení žádalo okamžitou kapitulaci všech rebelujících kmenů. Přestože prohlášení nebylo tak radikální jako v případě Hererů, zazněla i zde slova o vyhlazení – to Hendrika Witbooi pouze utvrdilo v boji. Nejenže Trothova proklamace měla v tomto případě nepatrný efekt, ale zároveň se ozývaly hlasy, že svědčí o Trothovo bezradnosti. Trothova spása přišla 29. října 1905, kdy při přepadení německého zásobovacího vozu byl postřelen vůdce povstání Hendrik Witbooi. Velitel německé armády v kolonii se dozvídá o smrti svého rivala o dva týdny později, okamžitě v této události spatřuje odůvodnění svého vytouženého návratu do Evropy. S pocitem vnitřního zadostiučinění opouští dne 19. listopadu 1905 Německou jihozápadní Afriku. Generálporučík Adrian Dietrich Lothar von Trotha se přes své krátké vojenské působení v kolonii navždy zapsal do historie jako „řezník Hererů“. [Drechsler, 1980: 185-190]

Odjezd Trothy z kolonie, smrt Hendrika Witbooi a bezesporu i vyčerpání sehrálo svou roli, a tak se v listopadu roku 1905 vzdávají dvě početné skupiny domorodých bojovníků. V únoru následujícího roku žádá o příměří i náčelník kmene Witbooiů, Isaak Witbooi. Podmínky míru jsou překvapivě shovívavé, ale s nástupem nového guvernéra se dohody rychle mění. Friedrich von Lindequest mění podmínky mírové smlouvy, zabavuje Namům jejich půdu a nařizuje jim nucené práce. Vojenské vedení na jihu země přebírá plukovník Dame, který přichází s novou taktikou boje. Největší možný počet dobytka odežene do oblastí na severu, aby zamezil rebelům k přístupu k potravě. Rovněž mění systém pronásledování povstalců, jedna hlídka již nepronásleduje nepřátele po celou dobu, ale hlídky přebírají pronásledování dle předem stanovených pravidel. Pod vlivem Lindequestovy politiky a Dameho způsobu Němci pomalu začínají získávat situaci pod svou kontrolu. I přes dále probíhající menší konflikty a střety deklaruje Německo dne 31. března 1907 mír a ukončení válečného stavu. [Wallace, 2011: 169-171]

2.3 Události po skončení války

Německý válečný účet byl vyčíslen na téměř 600 milionů říšských marek a 752 padlých vojáků. V boji bylo zabito 676 vojáků a 76 bylo prohlášeno za nezvěstné. Dalších 689 mužů ve zbrani zemřelo následkem nemocí. Německá koloniální armáda v Německé jihozápadní Africe čítala až 19 000 mužů ve zbrani, ale bojů se účastnilo jen 3 000 z nich. Převážná část vojáků byla vyčleněna k plnění úředních a jiných úkolů spojených se správou kolonie. Na druhé straně se odhaduje, že během válečného období došlo k úmrtí až 75 % Hererů a 50 % Namů žijících v Německé jihozápadní Africe. [Hull, 2005: 88]

Celkové válečné ztráty na životech Afričanů se velmi těžko vyčíslují, jednotlivé odhady se od sebe často liší v řádech tisíců. Svou roli nesehrály pouze vojenské střety, ale i úmrtí v důsledku dehydratace v poušti Kalahari, uvěznění v koncentračních táborech nebo nucené práce. Pro ilustraci celkového počtu obětí je vhodné vycházet z Leutweinových záznamů z roku 1894 v čase vzniku kolonie, které zmiňují 80 000 Hererů a 20 000 Namů na území kolonie. Za druhý, o poznání relevantnější záchytný bod je možné považovat oficiální sčítání domorodého lidu v roce 1911. Záznamy z roku 1911 prezentují 15 130 Hererů a 9 781 Namů. Nelze opomenout i pokles populace Berg-Damarů, které si Němečtí koloniální vojáci během války pletli s rebelujícími Namy. Přestože se Berg-Damarové povstání neúčastnili, odhaduje se, že až jedna třetina z nich zemřela v průběhu války. [Drechsler, 1980: 213-214]

Silvester a Gewalt ve své práci zmiňují odhadované počty jednotlivých skupin původních obyvatel Německé jihozápadní Afriky. V roce 1904 Hererové dosahovali souhrnu 80 000 jedinců, Namové 20 000 jedinců a Berg-Damarové 30 000 jedinců. S využitím stejných záznamů o sčítání lidu z roku 1911 jako Drechsler, Silvester a Gewalt vyčíslují procentuální úbytek jednotlivých skupin původních obyvatel kolonie. Mezi roky 1904 a 1911 došlo v Německé jihozápadní Africe k 81% poklesu populace Hererů, 51% poklesu populace Namů a 57% poklesu populace Berg-Damarů. Celkový pokles populace příslušníků výše jmenovaných tří národů na území kolonie činil v sedmi letech neuvěřitelných 71 %. [Silvester, Gewalt, 2003: 62]

Po třiceti měsících byla válka oficiálně ukončena, ale utrpení Afričanů nikoliv. Utrpení původních obyvatel se přeneslo z bojišť a pouště do koncentračních a pracovních táborů.

2.3.1 Koncentrační tábory

Generál Trotha nebral ve válce s Herery žádné zajatce. Jeho válečná politika podléhala silné kritice německého kancléře Bernharda von Büllowa. Kancléř Büllow zastával stanovisko, že kruté praktiky Trothy brání finální kapitulaci Hererů. Na konci roku 1904 Trotha obdržel z Německé říše rozkaz brát zajatce. I přes svůj nesouhlas s kancléřem začal přecházet k postupnému plnění rozkazu začátkem roku 1905, ale za svých specifických podmínek. Absolutní prioritou pro Trothu nadále zůstávala německá bojová připravenost, která nesměla být braním zajatců ohrožena. Dále Trotha proklamoval, že za zajatce bude považován každý Herero bez rozdílu věku a pohlaví a bez ohledu na to, zda byl zajat německými vojáky nebo vstoupil do zajetí na základě své svobodné vůle. V řeči generála Trothy to znamenalo, že s každým Hererem v rukou německých vojáků bude nakládáno jako s válečným zajatcem. Nerozlišoval bojovníky od civilistů ani muže od žen a dětí. V průběhu roku 1905 Trotha začal organizovat první transporty válečných vězňů do tak zvaných „sběrných táborů“. Do konce dubna roku 1905 čítal počet válečných zajatců 4 033 vězňů, pouhá čtvrtina z nich byli dospělí muži. Po odjezdu Trothy z kolonie začal spravovat vězeňský systém nový guvernér kolonie Friedrich von Lindequist. Na konci roku 1905, kdy nakládání s válečnými zajatci započal koordinovat guvernér Lindequist, celkový počet dosáhl čísla 13 216 válečných vězňů. [Hull, 2005: 70-73]

Friedrich von Lindequist hned v úvodu nástupu do úřadu guvernéra kolonie, dne 22. listopadu vydal prohlášení směrem k Hererům. V prohlášení vyzýval Herery skrývající se v buši, aby se dobrovolně vydali německým vojákům. Dále zmiňoval, že nezamýšlí se zajatými Herery zacházet jako s válečnými zajatci a po ukončení povstání budou Hererové opět volní. Lindequist ve svém prohlášení všem zajatým Hererům garantoval spravedlivé zacházení po dobu jejich umístění do sběrných, respektive koncentračních táborů. Lindequist také využíval německých misionářů z protestantské církve k vylákání rebelujících Hererů z buše. Misionáři měli sloužit jako záruka

spravedlivého zacházení se zajatci. Pro misionáře se příležitost šířit své poslání a svou víru jevila také jako přínosná, a tak s Lindequistem v tomto směru kolaborovali. Tisíce zajatých Hererů byly převezeny vlaky za doprovodu německých vojáků ze sběrných táborů do pěti hlavních oblastí, kde se nacházely koncentrační tábory. Jednalo se o Windhoek, Okahandje, Karibib, Swakopmund a Lüderitz. Jak se později ukázalo, ani guvernérovo prohlášení a ani intervence protestantské církve nezabránilly nesčetným krutostem a úmrtím v době fungování koncentračních táborů na území kolonie. [Erichsen, 2005: 31-34]

Afričané již ze sběrných táborů odjížděli nemocní a vyčerpaní. Měsíce dlouhého pronásledování a skrývání se si vybralo daň na jejich zdraví a fyzické kondici. Ze sběrných táborů byli Hererové eskortováni do tří možných destinací. První možností byly výše zmiňované koncentrační tábory, druhou možnost představovaly pracovní tábory podél železniční trati pod správou železniční společnosti s názvem Otavi, a třetí poslední možnost byla deportace za účelem práce pro privátní společnosti nebo farmy. [Hull, 2005: 74]

Casper Erichsen důkladně popisuje vybrané koncentrační tábory a životní podmínky Afričanů v nich uvězněných. Největší koncentrační tábor se nacházel v hlavním městě kolonie Windhoeku. Byl rozdělen na dvě části, kdy jeden z táborů se dokonce rozkládal přímo v centru města. Počet vězňů po dobu existence táborů na území kolonie silně kolísal, vlivem úmrtí, útěků či deportace do pracovních táborů na železnici a privátních farem. Odhady uvádí, že v srpnu roku 1906 bylo jen ve Windhoeku soustředěno okolo 7 000 domorodých obyvatel Německé jihozápadní Afriky. Po celé zemi bylo rozmístěno velké množství malých koncentračních táborů, které byly z pravidla pod správou soukromých společností. Ovšem pět největších bylo výhradně pod správou úředníků kolonie a německé koloniální armády. Podmínky obzvláště v armádou kontrolovaných táborech byly otřesné, zajatci bydleli ve stanech nebo malých dřevěných chatičkách. Celé místo bylo obehnané ostnatým plotem, trnitými keři nebo v případě tábora v Lüderitzu mořem. Velmi omezený prostor k životu, nedostatek jídla a šíření nemocí představovaly jen jedny z mála útrap obyvatel koncentračních táborů v Německé jihozápadní Africe. Tábory v Lüderitzu a Swakopmundu na pobřeží kolonie znamenaly pro vězně doslova peklo na zemi. Od

moře vanoucí studený vítr, teploty v letních měsících pod bodem mrazu a vysoká vlhkost vzduchu činily pobyt vězňů téměř nesnesitelným. Na základě oficiálního ustanovení z června roku 1905 bylo umožněno vojenskému a úřednickému vedení kolonie legálně pronajímat vězně místním osobám a místním soukromým společnostem. Na základě tohoto ustanovení byli vězni přes den hojně využíváni jako pomocná pracovní síla v Evropany osídlených městech a osadách. Nejen pod vlivem tohoto oprávnění se velké množství domorodých žen a dívek stalo objektem sexuálního uspokojení německých koloniálních vojáků a osadníků. Ke dni 25. července 1906 bylo ve všech koncentračních táborech v Německé jihozápadní Africe evidováno celkem 17 018 vězňů, z toho 4 870 mužů, 7 084 žen a 5 064 dětí. [Erichsen, 2005: 42-58]

Isabel Hullová uvádí, že deportace Hererů a později Namů do koncentračních táborů měla hned několik účelů, kromě již zmiňované kontroly nad původními obyvateli se jednalo o další důležité aspekty. Německé vedení kolonie chtělo zajatce separovat od stále bojujících povstalců, aby je jejich boj nemohl inspirovat k opětovnému boji nebo revoltě. Internace ve střeženém prostoru snižovala možnost útěku zajatců a jejich volný pohyb po kolonii. Na základě těchto opatření německé vedení kolonie cílilo na eliminaci počtu původních obyvatel v kolonii, minimálně eliminaci vizuální. Bohužel dobové záznamy ukazují, že nedošlo pouze k eliminaci vizuální, ale i faktické. Samozřejmě, že vlivem konfliktu také docházelo k úbytku lokální pracovní síly, která byla po dlouhé roky významně zastoupena domorodými obyvateli. Proto guvernér Lindequist raději užíval k označení statusu vězňů pojmenování „levná pracovní síla“ (*low-wage labor*), než označení váleční zajatci. Také v průběhu fungování koncentračních táborů preferoval lepší péči o zajatce, nikoli z důvodu humanitních, ale těch hospodářských. Pokud jsou zajatci zdravější a silnější mohou více pracovat. Na rozdíl od Trothy dovozoval železniční společnosti Otavi platit zajatým Afričanům malou mzdu, aby pozdvihl jejich motivaci k práci. [Hull, 2005: 79,82]

Na nevhodnost vyhlazovací politiky generála Trothy ve vztahu k úbytku pracovní síly upozorňoval již předchozí guvernér kolonie Theodor Leutwein. Ve svém dopise říšskému sněmu v Německu z roku 1904, z období těsně před příjezdem Lothara von Trothy píše: „Nejdu s těmi fanatiky, kteří by nejraději viděli Herery úplně zničené.“

Kromě skutečnosti, že není snadné vyhladit lid se 60 000 nebo 70 000 příslušníky, bych to považoval za hospodářskou chybu. Potřebujeme Herery jako chovatele dobytka, třeba v malém, a zvláště jako pracovní sílu. Bude úplně stačit, když budou mrtví politicky.“ [Klíma, 2005: 93]

Mezi všemi koncentračními tábory vedl jeden jediný - Shark Island neboli Žraločí ostrov u města Lüderitz v Lüderitzově zálivu. Shark Island byl také nazýván Ostrov smrti, pro velkou míru úmrtnosti jeho obyvatel. Jednalo se o 1 200 metrů dlouhý a v nejširším místě 300 metrů široký ostrov. Spíše se jednalo o žulovou skálu spojenou násypem s pevninou, kde vězni byli umístěni v její severní části. Odhaduje se, že mezi lety 1905 až 1908 na Shark Islandu zemřelo zhruba 3000 až 4000 zajatců, což odpovídá až 70 % všech zajatců na Shark Island poslaných. Smrt zde našli zejména příslušníci namských kmenů, kteří sem v průběhu svého povstání byli deportováni ve velkém množství. Ke dni 17. října 1906 bylo na Shark Island více než dvě tisícovky příslušníků národa Nama. [Erichsen, 2005: 71,110,120,133]

Isabel Hullová situaci na Shark Islandu komentuje vyjádřením, že se jednalo o nejhorší místo, kde se zajatec mohl ocitnout. Valná většina zajatých Namů směřovala na Shark Island. Když původní plán odeslat Namy do Oceánie nejen z finančních důvodů ztroskotal, Shark Island se německému vedení kolonie jevil jako nejoptimálnější místo. Namové byli Němci obecně považováni za lepší bojovníky a horší pracovníky než Hererové. V očích Němců potencionální nebezpečí ze strany Namů daleko převyšovalo jejich možný budoucí pracovní užitek pro kolonii. Jinými slovy lze považovat Shark Island za první vyhlazovací tábor svého druhu. Misionář Heinrich Vedder navštívil koncentrační tábor Swakopmund na jaře roku 1905 a ve svém reportu zmínil, že vězni preferují sebevraždu kapesním nožem než transport na Shark Island. Misionář Kuhlmann navštívil Shark Island v červenci roku 1905. Kuhlmann popisoval tábor jako místo plné brutality bez administrativního vedení. Na místě se nenacházely žádné příbytky pro vězně, ale pouze chatrné hromady dřeva, pod kterými se vězni snažili ukrýt před chladem a větrem. Každý den zemřelo okolo dvou desítek vězňů následkem nemoci, chladu nebo celkového vyčerpání. Velitel tábora nikdy nevstoupil na území ostrova, pouze delegoval svou pravomoc na určitého bývalého policejního seržanta Benkessera. Kuhlmann dále zmiňuje, že zástupce velitele tábora

Benkesser užíval vůči vězňům obzvláště krutých praktik. Bití, ponižování a smrt byly pod vedením Benkessera na ostrově na denním pořádku. [Hull, 2005: 79,85]

K celkové statistice počtu afrických zajatců umístěných do koncentračních táborů a celkovému počtu jejich úmrtí se vyjadřuje Martin Weiser. Weiser, vycházející ze statistik německé koloniální armády z období října 1904 a března 1907, uvádí, že v tomto období koncentračními tábory prošlo 15 000 Hererů a 2 000 Namů. Smrt z celkového počtu 17 000 Afričanů nalezlo v táborech 7 682 z nich. Jelikož koncentrační tábory byly zrušeny až ke dni 27. ledna 1908 v den narozenin německého císaře, lze předpokládat, že celkový počet obětí i vězňů byl daleko vyšší. [Weiser, 2006: 30]

2.3.2 Poválečný život původních obyvatel

Povstání Hererů a Namů učinilo z příslušníků těchto dvou hrdých národů pouhé prostředky nucené práce. Bez nároku na odměnu, dostatečnou stravu a střechu nad hlavou museli Afričané vykonávat těžkou manuální práci. Jejich status se od otroků lišil pouze skutečností, že nebyli majetkem svého pána a nemohli tím pádem být prodáni. V určitém ohledu by se postavení otroků dalo považovat i za výhodnější, protože majitel otroků měl často větší motivaci se o svůj majetek starat. Situace se vztahovala pouze na příslušníky národů Herero a Nama, ostatní (například Rehobothové) nepodléhali nuceným pracím a nedošlo u nich k vyvlastnění půdy. [Drechsler, 1980: 231-232]

Na konci léta roku 1907 i přes občasný africký odpor již Německá říše považovala obě povstání za vyřešená. Ke dni 18. srpna 1907 vstupují v platnost tři zákonná opatření cílící na postavení všech původních obyvatel kolonie, která však nejvíce zasahují do života podrobených Hererů a Namů. První vyhláška přikazovala všem Afričanům (s výjimkou kmene Rehobothů a dětí ve věku nižším sedmi let) nosit u sebe pasy. Pas představovala kovová známka opatřená číslem, kterou musel její majitel viditelně nosit na svém těle. Tento průkaz totožnosti sloužil ke kontrole totožnosti a pohybu osob. Druhé nařízení stanovilo, že žádný z původních obyvatel kolonie nesmí vlastnit půdu ani dobytek bez souhlasu guvernéra. Pokud Afričan nebyl schopný prokázat svůj zdroj živobytí, vystavil se trestnímu stíhání za zločin potulky. Třetí a poslední vyhláška ze dne 18. srpna 1907 se týkala pracovního vztahu a

pracovních smluv s původními obyvateli. Každá pracovní smlouva s osobou starší 14 let byla platná pouze v případě řádné registrace na místní policejní stanici. Kdo se tedy chtěl vyhnout nucené práci, musel se vyhnout i registraci. Bez registrační známky (pasu) však mohl být kdykoliv zkontrolován, následně odsouzen a potrestán. Přijetí vyhlášky o vyvlastnění půdy a dobytka Hererů a Namů je možné považovat pouze za byrokratický počin, jelikož v srpnu roku 1907 žádný z Hererů ani Namů fakticky žádnou půdu ani dobytek nevlastnil. V případě trestání domorodých obyvatel byl i v poválečném období v platnosti zákon z 23. dubna 1896 upravující soudní pravomoci v oblasti trestání a soudní kontroly. Většina trestů však nebyla udělena soudy nebo příslušnými orgány, ale koloniální policií s místní příslušností. Policie pak ve většině případů i trest vykonala, například u bičování se jednalo o běžný postup. Samotné tresty byly rozděleny do pěti kategorií – tělesné tresty, pokuta, uvěznění s nucenými pracemi, uvěznění v řetězech a trest smrti. Nejvíce využívaným způsobem trestání domorodých obyvatel bylo bičování. Drzost, neposlušnost, lenost nebo ztráta kusu dobytka byla považována za dostatečný důvod ke zbičování. [Silvester, Gewalt, 2003: 192-195]

Pokud se africký pracovník provinil, byl mu kolem krku připnut dopis s popisem jeho provinění a byl poslán na nejbližší policejní stanici. Zde byl vykonán trest okamžitě, podle vůle policisty 10, 12 nebo 15 ran bičem. Ve valné většině případů bylo potrestání, nejčastěji bičování vykonáno na místě přímo německým farmářem. V poválečném období, kdy Hererové a Namové pracovali na farmách bílých farmařů a pro soukromé společnosti, docházelo k mnoha krutostem. Mnozí pracovníci byli nemocní a podvyživení. Díky tomuto přístupu německých osadníků tolerovanému vedením kolonie docházelo k dramatickému úbytku pracovní síly v kolonii. Od objevení diamantů v roce 1908 rostla poptávka po levné pracovní síle nezadržitelným tempem. Němci se snažili na neuspokojivou situaci týkající se pracovní síly reagovat neúspěšným pokusem rekrutovat Ovamby ze severu kolonie, získat více afrických pracovníků z Kapského města nebo maximálním využitím všech možných lokálních pracovních sil. I přes veškeré snahy řešit situaci na koloniálním „trhu práce“ docházelo k jejímu stálému zhoršování. Tristní nedostatek pracovní síly i sílící obavy kolonistů z možné vzpoury Afričanů zapříčinily oficiální snahu vedení kolonie utlumit kruté zacházení s původními obyvateli. Oficiálně bylo nařízeno, že maximální hranice pro

trest bičování je 50 ran, kdy k vykonání dojde ve dvou intervalech s časovým odstupem dvou týdnů. Že ženy a děti nesmějí být trestány ranami bičem. Důkazem o snaze Němců reagovat na neuspokojivý vývoj v kolonii byla Kramerova aféra. Německý farmář Kramer byl odsouzen za brutální zbičování dvou afrických těhotných žen, které následkem bičování potratily. Kramer byl odsouzen k 21 měsícům odnětí svobody, později mu byl trest snížen na 4 měsíce a pokutu 2 700 říšských marek. [Drechsler, 1980: 234-235]

Marion Wallaceová potvrzuje slova Drechslera a Silvestera s Gewaldem o krutém zacházení s Herery a Namy po ukončení povstání. Obdobně jako výše jmenovaní se rovněž vyjadřuje k pracovním povinnostem podrobených povstalců a celkovému nedostatku pracovních sil v kolonii. Wallaceová píše, že v roce 1911 bylo v kolonii o 15 000 pracovních míst více než pracovníků. Lehké zlepšení situace původních obyvatel nepřinesla jen nouze o pracovní sílu, ale přispělo i masové konvertování Hererů ke křesťanství a pronikání Afričanů do německé koloniální armády. V souvislosti s německou koloniální armádou Wallaceová zmiňuje tak zvané „Bambusen“. Jednalo se o sirotky z válečného období, kteří byli akceptováni do německé koloniální armády jako pomocná pracovní síla nebo služebnictvo pro německé vojáky. Později se z těchto sirotků stali regulérní armádní zaměstnanci. Nekompromisní stanovisko vedení kolonie zaujalo vůči mezirasovým manželstvím. Nejvyšší soud ve Windhoeku zakázal mezirasová manželství v roce 1905 a v roce 1907 dokonce anuloval i všechny svazky vzniklé před rokem 1905. Bílí muži, kteří se oženili s africkou ženou, ztratili právo volit. Děti pocházející ze smíšených manželství byly odsunuté na okraj společnosti. [Wallace, 2011: 187,191-193]

Od konce války a osvobození koncentračních táborů se životní podmínky Hererů, Namů i ostatních afrických národů a kmenů začaly lehce zlepšovat. I přes všechny změny zůstává pravdou, že život původních obyvatel na území Německé jihozápadní Afriky ve válečném i poválečném období byl jedním velkým utrpením.

2.3.3 Konec Německé jihozápadní Afriky

Se začátkem první světové války v Evropě se rozhořely i boje v Africe. Britské impérium ihned v úvodu války mobilizovalo svá vojska v Jižní Africe a zaútočilo na

Němce v Německé jihozápadní Africe. Německý odpor byl britskou přesilou přemožen velmi rychle. Změna ve vedení kolonie měla na africké obyvatelstvo smíšený efekt, někteří si změnou polepšili, jiní pohoršili. [Wallace, 2011: 205]

Jan Klíma situaci v kolonii zapříčiněnou změnou vlády popisuje daleko podrobněji. Německo v důsledku vypuknutí první světové války začíná mobilizovat 2. srpna 1914. Guvernér Německé jihozápadní Afriky Theodor Seitz po vzoru svých krajanů na starém kontinentu vyhláší mobilizaci v kolonii o pět dní později dne 7. srpna 1914. Němci věřili ve své rychlé a snadné vítězství ve válce. O to méně se chtěli vzdát svých kolonií. Především kolonie na jihozápadě Afriky si Němci nejvíce považovali, patřila z hlediska možného budoucího prospěchu k nejperspektivnějším. Důležitým argumentem ke snaze udržet kolonii pak zůstává fakt, že Německá říše v průběhu necelých tří desetiletí existence kolonie obětovala značné finanční a lidské zdroje k zajištění chodu a prosperity regionu. Odhodlání guvernéra Seitze udržet kolonii pod německou nadvládou oproti až čtyřicetinasobné přesile Britského impéria lze považovat spíše za kalkulaci než za heroický počín. Seitz, stejně jako jeho evropský krajané, věřil v rychlé vítězství Německa ve válce. V čele německé koloniální armády v kolonii stál podplukovník Joachim von Heydebreck, který měl k dispozici okolo 3 000 mužů ve zbrani. Více než třetina Heydebreckových mužů byla tvořena záložníky bez řádného výcviku a místními policisty. Na druhé straně stála jihoafrická armáda Britského impéria čítající 67 237 bílých vojáků a dalších 33 545 vojáků rekrutovaných z afrických kmenů. Němci postupně ztráceli svá území, čelili i domácím odporu především od Hererů, a tak 9. července 1915 podepsali s Brity příměří. Do půlky srpna roku 1915 měla jihoafrická vojska pod kontrolou celé území kolonie. Němečtí vojáci byli zajati a umístěni do zajateckých táborů, po konci války byli deportováni do Německa. Od listopadu 1919 probíhala v té době již Jihozápadní Africe nikoli Německé jihozápadní Africe štvavá kampaň proti německým úředníkům. Původně byla kampaň zaměřena na německé důstojníky, úředníky a zločince. Jelikož žádní němečtí důstojníci v roce 1919 na území Jihozápadní Afriky nepobývali a zločiny z let minulých se velmi těžce prokazovaly, hněv byl primárně směřován na německé úředníky. Nakonec bývalá německá vláda kolonie byla umístěna na parník a poslána do Německa. Německé farmáře a obchodníky čekal docela jiný osud. S nabytím platnosti Versailleské mírové

smlouvy v lednu 1920 převzala správu Jihozápadní Afriky oficiálně Jihoafrická unie, předchůdce dnešní Jihoafrické republiky. Jihoafrická unie učinila rozhodnutí pokračovat v ekonomickém a politickém trendu vývoje na území Jihozápadní Afriky, který byl nastolen německými předchůdci. K naplnění tohoto cíle potřebovala přítomnost a účast zkušených německých farmářů a kolonistů. [Klíma, 2005: 209-214, 239-242, 381]

S postupem jihoafrických vojsk do středu kolonie a ústupem Němců na sever, začali Afričané opouštět německé farmy a vracet se do oblastí svých původních domovů. Zejména Hererové začali opouštět své německé zaměstnavatele a obracet se na jihoafrická vojska s žádostí o práci. Po kapitulaci Němců v srpnu roku 1915 Hererové a ostatní Afričané z Jihozápadní Afriky cítili svoji šanci navrátit se k životu před příchodem Němců do jejich země. Přebírali opuštěné německé farmy, vraceli se k chovu dobytka a znovu se uchýlovali k původním formám organizace své společnosti – kmenovému náčelnictví. Hererové i Namové se distancovali od všeho německého a vítali Brity jako osvoboditele. Pozici Hererů jakožto dělníků na farmách a dolech zastupovali nově příchozí Ovambové ze severu, kteří utíkali před hladomorem. Britové povolili Hererům vlastnit dobytek, podporovali kmenové vůdcovství, a dokonce, tak jako dříve Němci, začali kmenovým vůdcům vyplácet pravidelný plat. Všechny tyto okolnosti přiměli Herery žijící v exilu k návratu. V dubnu roku 1916 došlo ke změně německé legislativy. Britové oficiálně stanovili, že pas musí nosit pouze muži starší věku 14 let a ženy žijící v osídlených oblastech, oficiálně bylo umožněno Afričanům vlastnit dobytek a Britové osvobodili Afričany od nucené práce. Situace se pro Herery, Namy i ostatní původní obyvatel Jihozápadní Afriky začala vyvíjet příznivě. To vše trvalo až do roku 1921, kdy v zájmu kontroly domorodců Britové začali zakládat tak zvané rezervace. Jednalo se o vyhrazené místo pro život původních obyvatel, docházelo tak k rasové segregaci. Po slibně vyhlízejících začátcích Britské vlády v kolonii vše opět sklouzlo k útlaku původních obyvatel. Afričani byli umístěni do rezervací a pro Evropany zůstávali pouhou levnou pracovní silou. [Gewald, 1999: 237-246]

3 Od africké kolonizace k východoevropské okupaci

Německá historička Birthe Kundrusová označuje německé koloniální počínání na jihozápadě Afriky v počátku 20. století jako prehistorii holokaustu. Genocidní praktiky byly Německou koloniální říší nejprve použity proti rebelujícím Afričanům v Německé jihozápadní Africe, poté o několik desítek let později německými nacisty proti Židům a jiným skupinám obyvatel v Evropě za druhé světové války. [Kundrus, 2005: 301]

Pojem holokaust je neodmyslitelně spojený s událostmi v průběhu druhé světové války. V Evropě docházelo k masové likvidaci Židů, východních Slovanů, a Romů. Dále k vyvražďování jedinců hlásících se k určité politické příslušnosti, sexuální orientaci, ale i lidí se zdravotním postižením. Na druhou stranu v Africe v době německé koloniální nadvlády nad dnešní Namibií docházelo k hromadnému vyvražďování příslušníků národů Herero a Nama. Spojitost mezi těmito dvěma událostmi, respektive genocidami, rozpracovává Benjamin Madley ve svém článku s názvem *From Africa to Auschwitz* publikovaném v akademickém časopise *European History Quarterly* z roku 2005. Madley zkoumá, jakým způsobem se ideje a metody vytvořené a využívané Německou koloniální říší v Německé jihozápadní Africe mohly později odrazit ve válečné politice německých nacistů v Evropě, zejména Evropě východní. Především výše uvedenou práci Benjamin Madleyho je inspirována třetí kapitola této diplomové práce.

Madley si v úvodu své práce pokládá otázku, zda německá kolonizace a genocida v Namibii ovlivnila válečné plány nacistů na dobytí a osídlení území ve východní Evropě, uvěznění a zabíjení milionů Slovanů a vyhlazování statisíců Romů a milionů Židů. Hlavní spojitost mezi těmito dvěma nešťastnými událostmi, v obou případech výhradně a bezpochybně připisovaných německému národu první poloviny minulého století, Madley nalézá v implementaci vyhlazovací politiky. V Africe i ve východní Evropě tehdejší Německo přistoupilo k hromadnému fyzickému vyhlazování nevyhovujících skupin místní populace. Cílená vyhlazovací politika imperiálního Německa na jihozápadě Afriky nejenže nabízí možné propojení s nacistickými krutostmi spáchanými za druhé světové války, ale zároveň odlišuje německé koloniální počínání od chování ostatních koloniálních velmocí. Bezpochyby bylo období evropské

koloniální nadvlády plné násilí, bezpráví a zabíjení všude tam, kam ruka evropského kolonizátora dosáhla. V žádné kolonii ale nebyla cíleně, organizovaně a v takovém rozsahu použita vyhlazovací politika jako v Německé jihozápadní Africe v letech 1904 až 1908. Například v Belgickém Kongu pod správou belgického krále Leopolda II. nalezlo smrt několik miliónů místních obyvatel. Adam Hochschild ve svém díle *King Leopold's Ghost* hovoří o možných osmi až deseti milionech obětí. Primárním zájmem Belgičanů však nebylo vyhlazení místních obyvatel, belgický zájem směřoval k vysokým výnosům z těžby kaučuku a exportu slonoviny. Z otročené konžské obyvatelstvo přinášelo belgickému králi vysoké ekonomické zisky, což Afričany chránilo před možností nastolení plné vyhlazovací politiky. V žádném případě však již původní obyvatelé Belgického Konga nechránilo od zabíjení, mrzačení nebo smrti z přepracování. Madley ve svém článku zřetelně podotýká, že události v Německé jihozápadní Africe nebyly výhradní a jedinou inspirací pro německý nacismus, ale značně německému nacismu posloužily v oblasti ideové, metodické a rétorické. [Madley, 2005: 429-432; Hochschild, 1999: 233]

Paralelu mezi anihilací Hererů a holokaustem Birthe Kundrusová nalézá ve třech hlavních rovinách. Zaprvé imperiální i nacistické Německo v obou případech samo sebe situovalo do role nevinných obětí dobových okolností, které necítily odpovědnost za rozpoutání rasového ozbrojeného konfliktu. Zadruhé měl v Africe i později v Evropě nárůst násilí postupnou tendenci. A zatřetí afričtí Hererové i evropští Židé (popřípadě další oběti německého násilí) byli nejprve dehumanizováni v rovině ideologické a poté i fyzické. Kundrusová spatřuje určitou diferenci mezi zmíněnými genocidami v záměru, pro který k nim došlo. Třebaže cíl byl v obou případech stejný – likvidace vybrané skupiny obyvatel, svým záměrem se genocidy odlišovaly. Zatímco německé imperialisty v Africe motivoval ke genocidnímu chování strach z potencionální ztráty kontroly nad kolonií a ztráta vojenské prestiže, německé nacisty ke genocidě dohnala touha po absolutní eliminaci židovského lidu v Německu, Evropě a celém světě. Kundrusová zmiňuje tvrzení nacistů, že lidé árijského původu mohou být zachráněni pouze za předpokladu, že Židé budou vyhlazeni. V souvislosti s genocidním chováním se antisemitský princip ukázal jako daleko efektivnější a silnější než princip rasové odlišnosti. Přes nalezené podobnosti, ale i odlišnosti Kundrusová zdůrazňuje, že

německá zkušenost v Německé jihozápadní Africe byla jedním z elementů, který ovlivnil politické a vojenské směřování nacistického Německa při okupaci východní Evropy v období druhé světové války. Přinejmenším německé postupy na území Polska a Sovětského svazu. [Kundrus, 2005: 303-304]

Dalším badatelem, který poukazoval na spojitosti u výše zmiňovaných genocid provedených Německem v první polovině 20. století, je Jürgen Zimmerer, německý historik a afrikanista. Zimmerer zdůrazňuje zejména propojení mezi kolonialismem a holokaustem, ale je také schopný na konkrétních ukázkách identifikovat společné elementy pro působení německých kolonizátorů na jihozápadě Afriky a nacistických okupantů na východě Evropy. Zimmerer zastává názor, že kolonizátor je za všech okolností upřednostňovaný na úkor kolonizovaného. Toto je zřejmé nejen na případu afrického kolonialismu, ale i v situaci spojené s německou expanzí a pozdější okupací území východní Evropy na přelomu 30. a 40. let 20. století. Právě ve výše zmíněném privilegování kolonizátora respektive okupanta Zimmerer nachází určitou paralelu mezi situací v německé kolonii na jihozápadě Afriky a nacisty okupovaném Polsku. Afričané v Německé jihozápadní Africe museli salutovat bílému muži, polský občan v okupovaném Polsku musel pozdravit Němce sejmutím klobouku z hlavy. Afričan nemohl jezdit na koni, polský občan nesměl vlastnit bicykl, fotoaparát nebo rádio. Afričan nesměl užívat chodník, polský občan musel německému okupantovi z chodníku uhnout. Afričané nemohli navštěvovat instituce vyhrazené pouze bílým obyvatelům kolonie, polští občané nesměli navštěvovat kina, divadla ani knihovny. Zimmerer dále argumentuje, že podobnost evropského kolonialismu a nacistické násilné politiky ve východní Evropě neleží pouze v ideologickém odůvodnění – nadřazenosti árijské rasy neboli nadřazenosti evropských kolonizátorů, ale podobné rysy nacházíme především ve způsobu vládnutí. Velmi početně omezená elita složená z koloniálních úředníků a příslušníků koloniální armády vládne výrazně početnější skupině domorodých obyvatel a původní obyvatelé nemají žádnou možnost podílet se na vládnutí v kolonii. V druhém případě uplatňovala minorita nacistických úředníků a vojáků svoji nadvládu nad několikamilionovým polským lidem. [Zimmerer: 2004: 56]

V závěru své práce Jürgen Zimmerer konstatuje, že koloniální genocidy, tedy i ta spáchána Německou říší na lidech národů Herero a Nama, se výrazně neodlišují od

genocid spáchaných nacisty v Evropě v pozdějších letech. Koloniální genocidy byly pouze méně organizované, méně centralizované a méně byrokratizované. Nacistická expanzní a vyhlazovací politika se podle doktora Zimmerera pevně opírala o tradici evropského kolonialismu, což potvrzují určité prvky typické pro obě období. Postupná kulminace násilí, cílené vyhladovění nepřátel, násilné čistky partyzánů nebo koncentrační tábory, všechny tyto prvky je možné zaznamenat v Německé jihozápadní Africe na počátku minulého století, ale i ve východní Evropě o zhruba třicet let později. [Zimmerer, 2004: 67-68]

Jeremy Sarkin spatřuje podobnost mezi genocidou v Německé jihozápadní Africe a holokaustem spáchaným nacisty ve výběru metod určených k vyhlazení konkrétního národa, či vybrané skupiny obyvatel. Situaci v Německé jihozápadní Africe v letech 1904 až 1908, Sarkin označuje jako laboratoř holokaustu. Sarkin dále zdůrazňuje, že zkušenost z koloniálního působení na jihozápadě Afriky bezpochyby poskytla nacistickému Německu specifickou zkušenost, nezbytnou k provedení holokaustu v Evropě o třicet let později. [Sarkin, 2011: 244]

Madley, Kundrusová, Zimmerer, Sarkin, ale i mnozí další autoři poukazovali a poukazují na společné rysy a prvky mezi genocidou v Německé jihozápadní Africe a genocidou ve východní Evropě během druhé světové války. V následujících částech této kapitoly se diplomová práce bude soustředit na konkrétní vybrané oblasti, v nichž je možné vysledovat a odůvodnit podobnost, respektive propojenost těchto dvou tragických událostí německého národa.

3.1 Lebensraum, teorie Friedricha Ratzela

Termín Lebensraum neboli prostor k žití je připisován německému geografovi druhé poloviny 19. století a začátku století 20., Friedrichu Ratzelovi. Za autora termínu Lebensraum je téměř výhradně považován Ratzel, i přestože úvahy o Lebensraumu vedl již Johann Wolfgang Goethe a později i německý biolog Oscar Peschel. Peschel se zabýval problematikou Lebensraumu okolo roku 1860, Ratzel poprvé oficiálně přichází s teorií Lebensraumu v roce 1897 ve vědeckém článku s názvem *Über den Lebensraum*. Do povědomí veřejnosti se Lebensraum dostává zejména díky Ratzelově knize z roku 1901 s názvem *Der Lebensraum*. Výkladem Ratzelovy definice Lebensraumu se

zabývalo mnoho badatelů, jedním z nich byl Woodruff Smith. Smith vyložil Lebensraum v Ratzelově pojetí jako určitou geografickou oblast, která je nezbytná k podpoře a rozkvětu živého organismu při zachování jeho stávající velikosti populace a jeho stávajícího způsobu života. [Stogiannos, 2019: 59]

Ratzel nahlížel na stát jako na organismus, který vede neustálý boj o životní prostor. Lidská společnost a politika podle Ratzela podléhala stejným přirozeným zákonům jako říše zvířat nebo rostlin. Stát by se pak měl ve svém politickém snažení zaměřit na snahu zajistit své přežití za pomoci dobývání nových území a obrany území stávajících. Ratzel se veřejně hlásil k německému nacionalismu, a velmi důrazně zastával názor podporující vznik německých kolonií. Právě vznik německých kolonií v Africe viděl jako jedinou možnou variantu, pro nalezení nového prostoru k žití pro německý národ. Prostřednictvím geografa Karla Haushofera, Ratzelova následovníka, se myšlenka Lebensraumu dostala k Adolfu Hitlerovi. Vůdce nacistického Německa se ve své knize *Mein Kampf* hojně odkazoval na myšlenku Lebensraumu, zejména ve smyslu odůvodnění expanzní válečné politiky Německa. Pod záminkou Lebensraumu Hitler proklamoval nutnost získat zpět území, která Německo ztratilo vlivem porážky v první světové válce. Adolf Hitler také vyzýval k nutnosti kolonizovat a osídlit nová území, aby vznikl nový životní prostor pro německý lid. [Klinke, Bassin, 2018: 53-57]

Ratzelova teorie Lebensraumu zahrnovala tři základní postuláty. Zaprvé geografický prostor je naprosto nezbytný k udržení národa. Zadruhé národ musí teritoriálně expandovat, může tak činit za pomoci migrace, kolonizace nebo dobýváním nových území. Zatřetí pouze národ mající silnou zemědělskou základnu může vzkvétat a prosperovat. Ratzel spatřoval ústřední rozdíl mezi civilizací vzkvétající a upadající v její schopnosti reprodukovat svoji populaci. Vyspělá civilizace bude schopná nalézt vhodnější prostor k žití, tím poroste a bude prosperovat. Méně vyspělá populace prohraje svůj boj o životní prostor, nebude schopna zajistit dostatek zdrojů pro reprodukci své populace, a tím zanikne. Celá Ratzelova teorie Lebensraumu se opírala o předpoklad, že nadřazená vyspělá kultura v boji o životní prostor vytlačí a zničí kultury podřadnější. Oporu pro svůj předpoklad Ratzel nacházel v osudu původních obyvatel Severní Ameriky, Austrálie, Polynésie nebo jižní Afriky. Všichni původní obyvatelé výše uvedených oblastí se nakonec podrobili evropské kultuře, která jejich

země dobyla a kolonizovala. V očích Friedricha Ratzela, tedy zvítězila v boji o životní prostor neboli Lebensraum. [Madley, 2005: 432-433]

3.1.1 Lebensraum v praxi

Klíčovým elementem pro uvedení Ratzelovy teorie Lebensraumu do praxe byl rozkvět německé koloniální říše. Rostoucí síla nově sjednocené Německa, vysoká emigrace německých občanů zejména do Spojených států amerických a prudký nárůst německé populace v druhé polovině 19. století, to vše zapříčinilo masovou podporu německého kolonialismu z řad široké veřejnosti i vládních elit. Německé elity, němečtí nacionalisté i obyčejní občané, všichni toužili po rozkvětu Německé říše a prosperitě. Prosperitě plynoucí z kolonizace. Nejen kolonialismus, ale i liberalismus a důraz na německou zemědělskou tradici sehrál významnou roli v rozkvětu a podpoře této agresivní geopolitické teorie a jejímu uvedení do praxe v období konce 19. století. Běžný občan nově vzniklého německého státu byl o poznání svobodnější než jeho předci, mohl si dovolit nejen snít, ale i usilovat o nové možnosti poznání a nabytí vlastního bohatství. Bohatství plynoucího z objevování a osídlování nových zemí. Typický německý důraz na zemědělskou tradici germánských zemí rovněž korespondoval s úsilím osídlovat nová území a kultivovat zde místní půdu. Rolník obdělávající půdu, ať už tu mateřskou nebo nově kolonizovanou, je totiž odkazem germánské tradice. Symbolizuje svobodu, spjatost se svou půdou a také propojení s německým národem a německou kulturou. [Smith, 1989: 84-86]

Friedrich Ratzel již v roce 1892 napsal článek vyzdvihující jihozápad Afriky jako excelentního kandidáta pro německou kolonizaci. V roce 1901, kdy Ratzel publikoval své dílo s názvem *Der Lebensraum*, již byla Německá jihozápadní Afrika nejpočetněji osídlenou německou kolonií. Ratzel formuloval svou teorii Lebensraumu v roce 1897, respektive 1901, ale již několik let před ním byla tato teorie uvedena v praxi německými správci kolonie v dnešní Namibii. Bismarckův nástupce v roli německého kancléře Leo von Caprivi silně podporoval anexi dnešní Namibie a rozšiřování Německé říše mimo evropský kontinent. Velitel koloniálních vojsk Curt von Francois v roce 1889razil o poznání radikálnější názory než kancléř Caprivi. Francois neuznával právo Afričanů na jejich zemi a půdu, proto upřednostňoval

vyjednávání za pomoci hlavně pušky namísto slov. Guvernér Německé jihozápadní Afriky Theodor von Leutwein napsal, že budoucnost kolonie závisí na úspěšném přesunu půdy z rukou lenivých domorodců do rukou bílých osadníků. Po prohlášení německého komisaře pro osídlování Paula Rohrbacha již nemohlo být o německých úmyslech sebemenších pochyb. Rohrbach v roce 1907 proklamoval, že německá kolonizace území na jihozápadě Afriky neznamena pro místní kmeny nic jiného než předání své půdy a dobytka do rukou bílých farmářů a osadníků. [Madley, 2005: 433-434]

Události v kolonii také hovořily ve prospěch rétoriky německých politických elit. Taktéž potvrzovaly uplatňování Ratzelovy teorie Lebensraumu, tedy expanze a osídlování nových území. Během několika let si několik tisíc německých úředníků, osadníků a vojáků podmanilo zemi o rozloze 319 000 mil čtverečních. Zemi více než desetinásobně větší, než je Česká republika. Několik stovek tisíc původních obyvatel země bylo doslova vydáno na milost a nemilost svým německým kolonizátorům. Nelze přímo říci, že by Friedrich Ratzel ve své práci vytvořil jakýsi návod pro německou společnost a její geopolitický diskurs. Friedrich Ratzel spíše potvrdil a popsal fenomén typický pro německou společnost druhé poloviny 19. století.

V případě nacistických postupů na východě Evropy je inspirace myšlenkou Friedricha Ratzela o poznání patrnější. Ratzel přímo ovlivnil Rudolfa Hesse a skrze Hesse byl ovlivněn i vůdce nacistů Adolf Hitler. Na základě tvrzení profesora Karla Haushofera, který opakovaně navštěvoval Hitlera ve vězení v Landsbergu, Hess předčítal Hitlerovi práci Friedricha Ratzela z roku 1897 zabývající se problematikou Lebensraumu. Podle Haushoferova tvrzení Hess s Hitlerem často diskutoval Ratzelovy myšlenky při jejich společném pobytu ve vězení, což se promítlo i do Hitlerových úvah a názorů publikovaných v jeho knize *Mein Kampf*. [Madley, 2005: 433]

V srpnu roku 1936 Adolf Hitler zveřejnil svůj plán na následující čtyři roky. Plán zahrnoval velkou řadu ekonomických opatření a de facto znamenal přípravu Německa na vstup do války. Cílem ekonomických opatření přijatých na období let 1936 až 1940 bylo vytvořit pro německou ekonomiku takové podmínky, aby byla plně soběstačná a nezávislá. Hlavním úkolem nových opatření bylo vybavit německý lid zbraněmi pro zjevně nevyhnutelné rozpoutání války. Hlavním nedostatkem blokujícím naplnění

Hitlerova plánu byl nedostatek životního prostoru, tolik potřebného pro prosperující německou ekonomiku a rostoucí německou populaci. Hitler roku 1936, tedy prohlašuje, že jedinou možností, jak lze zajistit dlouhodobě trvající optimální podmínky pro existenci německého národa, je expanze Německa na území cizích států. Pouze expanze a rozšíření německého životního prostoru, tedy Lebensraumu, může Němcům zajistit dostatek zdrojů a potravu pro přežití a také rozkvět Německé říše. Téměř tři roky před oficiálním začátkem druhé světové války Německo s Adolfem Hitlerem v čele, veřejně proklamuje své úmysly uvést teorii Lebensraumu do praxe. Jak se o několik let později ukáže, opravdu tak učiní. [Baudot, et al. 1980: 193-194]

Doktor Witold Medykowski, polský historik se specializací na polsko-židovskou otázku během druhé světové války, ve své práci potvrzuje zájem nacistického Německa o ekonomickou expanzi na nová teritoria a rozšiřování německého životního prostoru. Medykowski zmiňuje, že pod pojmem Lebensraum si nacisté nepředstavovali pouhé dobytí nových území a rozšíření hranic říše, ale především ekonomický a populační růst Německé říše s dobýváním spojený. Expanze a zabránění nových území znamenala získání nucené pracovní síly v podobě podrobených národů, navýšení zdrojů nerostných surovin a nárůst zemědělské produkce. Dne 23. května 1939, tedy zhruba tři měsíce před začátkem německé invaze do Polska, Hitler na konferenci v Říšském kancléřství prohlásil, že válka s Polskem má své specifické důvody. Hitler ve svém projevu uvedl, že pravým důvodem války s Polskem není znovu nabytí území ztracených v důsledku porážky Německa v první světové válce, ale rozšíření německého životního prostoru dále na východ. Hitlerova slova o skutečném důvodu vedení války s Polskem znamenají uvedení teorie Lebensraumu v krutou praxi a jsou zadokumentována v tak zvaném Schmuntově protokolu ze dne 23. května 1939. Schmuntův protokol pojmenovaný podle nacistického důstojníka Rudolfa Schmunda, který listinu sepsal se později stal jedním z hlavních důkazů obžaloby v rámci Norimberských procesů. Dalším důkazem o německých úmyslech uplatnit teorii Lebensraumu jsou záznamy ze schůzky Adolfa Hitlera a italského fašistického vůdce Benita Mussoliniho ze dne 8. srpna 1939. Hitler Mussolinimu vysvětluje nutnost německé expanze do Polska, a to z důvodu akumulace nerostných zdrojů, dřeva a

potravin pro pozdější záměry nacistického Německa a jeho spojenců. [Medykowski, 2018: 1-2, Tusa, Tusa: 2010: 181]

Obdobná situace jako v Polsku měla postihnout i Rusko. Své plány na permanentní anexi vybraných dobytých území odhalil Hitler v červnu roku 1941, pouhý měsíc po německé invazi do Sovětského svazu. Konkrétně zmínil Krym, oblasti v okolí řeky Volhy, Baltské země a poloostrov Kola. Všechna vybraná území chtěl osídlit výhradně německými občany, původní obyvatelstvo mělo být odsunuto, zlikvidováno nebo využito k nuceným pracím ve prospěch Německé říše. V červnu roku 1942 Heinrich Himmler schválil tak zvaný Generální plán Východ (*Generalplan Ost*), který měl za úkol dát nacistickým plánům na osídlení východní Evropy konkrétní podobu. Dokument zahrnoval plány na odsun, vyhlazení či germanizaci příslušníků národa ruského, polského, ukrajinského, běloruského, českého a zemí v Pobaltí. [Kiernan, 2007: 446-447, 457]

Německá koloniální expanze na jihozápad Afriky i nacistická ekonomicky stimulovaná expanze do zemí východní Evropy v sobě zahrnuje více než touhu dobývat, kontrolovat a profitovat. Iniciátoři obou událostí se veřejně hlásí k touze rozšiřovat prostor k žití pro německý národ, a na úkor původních obyvatel okupovaných zemí.

3.1.2 Odlišné situace, obdobný postup

Vilémovské Německo a později i nacistické Hitlerovo Německo zakomponovalo teorii Lebensraumu do své politiky. Lebensraum se stal symbolem a klíčem k přežití německé kultury a německého národa. Totiž pouze národ, který expanduje a rozšiřuje svůj životní prostor, může zajistit své přežití. Německo pod vládou Viléma II., realizovalo ideu Lebensraumu v podobě německého kolonialismu. Německá snaha o rozšíření životního prostoru spojená s cílem stát se po vzoru Britského impéria koloniální mocností nakonec vyvrcholila první světovou válkou. Určitou hrozbou a stmelovacím komponentem pro německý lid za vlády Viléma II. byl strach z neúspěchu Německa na mezinárodní koloniální scéně, následné neschopnosti konkurovat Velké Británii a Francii a konečném úpadku Německa a celého německého národa. O několik desítek let později posloužila pro stmelení národa nacistickým vůdcem Adolfem Hitlerem hrozba komunismem. Hrozba přicházející z východu, kdy jediným možným

způsobem zachování velikosti a kultury německého národa je agresivní expanzivní politika. Německo dokáže zažehnat východní hrozbu jedině tehdy, pokud bude schopno podmanění a germanizace území na východě Evropy. [Smith, 1989: 85, 90, 235]

V obou případech prezentace určité hrozby posloužila svému účelu a uvrhla německý lid do války. V obou případech byla odpověď na hrozbu nalezena v nutnosti rozšiřovat německý životní prostor – Lebensraum. Dalo by se tedy uvažovat o tom, že právě teorie Friedricha Ratzela o nutnosti organismu, respektive státu expandovat do jiných teritorií byla jedním ze základních elementů, které přispěly k rozpoutání obou světových válek.

Nacisté praktikující teorii Lebensraumu na území východní Evropy nezapomínali na odkaz Lebensraumu z období Německé koloniální říše. Nacisté a jejich podporovatelé velmi často zmiňovali příklad Německé jihozápadní Afriky, jako ukázkového příkladu rozšiřování německého životního prostoru. Kniha Hanse Grimma s názvem *People without space*, pojednávající o kolonii v Německé jihozápadní Africe, se stala klíčovým dílem k propagaci nacistické teorie Lebensraumu v 30. letech 20. století. [Madley, 2005: 434]

Přestože teorie Lebensraumu vešla ve známost zejména ve spojení s nacismem, a evokuje především negativní asociace, lze nalézt i argumenty pro její prospěch. Již v průběhu druhé světové války se americký geograf Isaiah Bowman pokusil vymanit teorii Lebensraumu ze zažitého spojení s nacismem. Bowman, mimo jiné i poradce prezidenta Roosvelta, poukazoval na přínosy Ratzelovy teorie na poli filosofie a biogeografie. Zároveň však Bowman také uvedl, že teorie je velmi náchylná ke svému zneužití. Ratzel sice byl nacionalista, militarista a podporovatel německé koloniální expanze, ale nikdy se veřejně nepřikláněl k antisemitismu nebo biologickému rasismu. Přesto to byla právě Ratzelova teorie v potřebné modifikaci, která nacistům v čele s Adolfem Hitlerem posloužila, jako jeden z prostředků pro dosažení jejich cílů, a to nejen na východě Evropy. [Klinke, Bassin, 2018: 55-57]

3.1.3 Otec a syn

Hermann Wilhelm Göring sehrál významnou roli v převážné většině zásadních politických záležitostí prosazovaných nacisty v jimi okupovaných územích na východě

Evropy. Na konci léta roku 1936 se Göring schází s Adolfem Hitlerem v jeho rezidenci Berghof na jihovýchodě Německa a shodují se na tak zvaném čtyřletém plánu. Tento plán má po stránce vojenské i ekonomické připravit Německo na válku. Za ekonomickou část tohoto plánu přebírá zodpovědnost Hermann Göring. Při prezentaci projektu všem německým ministrům, dne 4. září 1936, Göring prohlašuje, že pouze dobytím nového životního prostoru (Lebensraum) může Německo vyřešit přetrvávající problém s nedostatkem potravin a surovin. Potravin a surovin potřebných pro vedení války. [Irving, 1991: 236-238]

Jerry Bergman ve své knize *Hitler and the Nazi Darwinian Worldview* o Göringovi napsal, že byl po Hitlerovi druhým nejmocnějším mužem nacistického Německa. Göring byl mimo jiné vrchním velitelem německých vzdušných sil (*Luftwaffe*), zakladatelem německé tajné policie (*Gestapo*) a také zakladatelem prvního koncentračního tábora v Německu. Bergman doslova píše, že v souvislosti se šířením a exekucí idey Lebensraum se Göring stal Hitlerovým prvním apoštolem. Pro Göringa bylo rozšiřování německého životního prostoru spojeno s rozpoutáním války za účelem získání půdy a otroků. Zpravidla půdy polské a ruské, a otroků z řad slovanských obyvatel na této půdě žijících a hospodařících. [Bergman, 2012: 361,371]

Důvody Göringova zápalu a odhodlání spojeného s dobýváním nových území, rozšiřováním německého životního prostoru a vedením války mají své kořeny na konci 19. století v Německé jihozápadní Africe. Otec Hermanna Göringa doktor Heinrich Göring totiž působil v letech 1885 až 1891 jako říšský komisař Německa v této německé kolonii. Göring starší stál přímo u zrodu této nejvýznamnější německé kolonie v Africe. Německý kancléř Otto von Bismarck pověřil Heinricha Göringa specifickými úkoly spojenými se vznikem a rozvojem kolonie. Göringův otec bojoval s místními kmeny a národy, organizoval německé vojenské síly v kolonii, řídil ekonomické a politické záležitosti spojené s chodem kolonie, ale zejména rozšiřoval německý životní prostor v rámci afrického kontinentu. Spolu s velitelem německých vojsk v kolonii Curtem von Francoisem proklamoval doktor Göring heslo, že pouze krutost zde povede k úspěchu. [Kiernan, 2007: 393-394]

Sílu odkazu Heiricha Göringa na dnešní Namibii dokazuje fakt, že až do 26. ledna roku 1994 nesl hlavní bulvár ve Windhoeku název – ulice Heinricha Göringa.

Sílu odkazu Heinricha Göringa na jeho syna Hermanna dokazuje prohlášení Hermanna Göringa z období norimberských procesů po skončení druhé světové války. Hermann Göring zde uvedl, že otcova koloniální zkušenost z jihozápadu Afriky znamenala jeden ze čtyř nejvýznamnějších determinantů jeho následného vývoje. Během přípravy na své prohlášení u norimberského tribunálu měl Göring ve své cele na stolku fotografii svého otce v uniformě říšského komisaře pro Německou jihozápadní Afriku. [Madley, 2005: 451]

3.2 Herrenrasse, koncepce nadřazenosti jedné rasy

Herrenrasse, v anglickém překladu Master Race či v českém překladu panská rasa, odkazuje na nacistickou teorii nadřazenosti jedné rasy. Lidé s určitými fyzickými charakteristikami byli na základě této teorie považováni za nadřazené všem ostatním lidem a rasám. Bílá pleť, světlé vlasy a modré oči automaticky determinovaly příslušníka nordické rasy. Nositelé výše uvedených nordických fyzických parametrů byli nacisty označováni jako příslušníci panské rasy. Panská rasa byla považována za nejčistší skupinu rasy árijské. [Rubinfeld, 2010: 37]

Němečtí kolonizátoři v Africe, nejen v její jihozápadní části se cítili být nadřazeni africkým národům. Němečtí nacisté se cítili býti nadřazeni všem lidem neárijského původu. Projevy německé nadřazenosti pocítili nejprve obyvatelé německých kolonií v Africe a o několik desítek let později národy, etnické i jiné skupiny na východě Evropy.

Společným opěrným bodem pro německé přesvědčení o nadřazenosti árijců byly rasistické teorie z 19. století. Francouzský aristokrat Joseph Arthur Comte de Gobineau publikoval v roce 1855 dílo, v pozdějším anglickém znění nesoucí název *The Inequality of Human Races*. Gobineau ve svém díle rozděluje lidstvo na jednotlivé rasy na základě jejich barvy pleti. Na vrcholu v Gobineauově hierarchii ras stojí rasa bílá, nejvyšším podstupněm bílé rasy je pak rasa árijská. Árijská rasa je ztělesněním dokonalosti vývoje člověka a je podle Gobineaua předurčena k nadvládě nad ostatními rasami. Druhou výraznou postavou v oblasti rasových teorií 19. století je Georges Vacher de Lapouge. Lapougeovo jméno je často spojováno s tak zvaným vědeckým rasismem, protože Lapouge se snažil dokázat nadřazenost árijské rasy na poli nejrůznějších fyzických i

sociálních experimentů a studií. Například měřením odlišnosti lebek příslušníků jednotlivých ras. Lapouge v roce 1899 publikoval své dílo s názvem *The Aryan: His Social Role*, které bylo výjimečné a zároveň nebezpečné právě v argumentaci pomocí vědeckých experimentů a teorií. [Gobineau, 1967: 151, 205; Nolte, 1969: 354-358]

Lapouge v Německu vešel ve známost svým tvrzením o Židech. Lapouge Židy označil za velmi silnou a vyspělou rasu, která je konkurenceschopná směrem k rase árijské. Zároveň Lapouge Židy označil za rasu hanebnou, kterou je nutno mít pod kontrolou. Tímto tvrzením položil jakési základy pozdějšího „vědeckého“ odůvodňování židovské hrozby nacisty v 30. letech 20. století. [Hecht, 2000: 292]

Třetím jménem je Houston Stewart Chamberlain, německý občan s britským původem, který navázal na rasové teorie Josepha Gobineau. Ve známost vešlo především jeho dílo z roku 1899 přeložené do češtiny pod titulem *Základy devatenáctého století*, v němž se zabývá analýzou árijské rasy. Chamberlain do árijské rasy řadil i jiné evropské národy, například ty slovanské, ale na evropský trůn mohli podle Chamberlaina usednout pouze Germáni. Míra kvality árijské rasy byla podle tohoto rodilého Brita determinována obsahem germánské krve kolující v těle jedince. Jinými slovy, čím více jedinec vyhovoval germánským ideálům, po stránce fyzické i původové, tím více byl považován za árijce. Chamberlain proslul svým tvrzením o nežidovském původu Ježíše Krista, když označil Ježíše Krista za příslušníka árijské, nežidovské rasy. [Nolte, 1969: 360-362]

V neposlední řadě nacházelo německé přesvědčení inspiraci o vlastní výjimečnosti a nadřazenosti v práci britského přírodovědce a zakladatele evoluční biologie Charlese Darwina. Darwin ve své knize z roku 1871 *Původ člověka* (v originále *The Descent of Man*) zmiňuje, že lidské rasy jsou svojí podstatou odlišné a neměnné. Civilizovanější, silnější rasy čeká v evolučním boji vítězství, ty slabší, méně civilizované pak zánik. [Bergman, 2012: 23-26]

Darwinova evoluční teorie byla Evropě a světu představena v době vrcholné éry evropského kolonialismu, zejména toho britského. Britové (a později i Němci) si v období kolonialismu Darwinovu teorii interpretovali podle svých potřeb. Hlavní uplatnění teorie našla v ospravedlnění krutostí páchaných na původních obyvatelích kolonizovaných území. Kolonizátoři, přesvědčení o své nadřazenosti a předurčení

k vítězství v evolučním boji, si své oběti z řad kolonizovaných nejdříve dehumanizovali v rovině rasové a poté je odsoudili k zániku v rovině existenční. [Sax, 2013: 39]

Na Darwinovu evoluční teorii navázal německý biolog Ernst Haeckel. Haeckel byl obdivovatelem Darwina a propagátorem sociálního darwinismu. Teorie sociálního darwinismu se snaží přenést principy Darwinovy teorie o přirozeném výběru a přežití pouze nejsilnějších z přírodního prostředí do prostředí lidské společnosti. Haeckelovy spisy a úvahy ovlivnily nejen pozdějšího vůdce nacistů Adolfa Hitlera, ale i přední politické představitele německé Třetí říše a nacistické osobnosti na vědeckém poli. Hitlerova inspirace Haeckelovými myšlenkami v kombinaci s ostatními plány nacistického Německa vyvrcholila v podobě norimberských rasových zákonů. V roce 1935 nacistické Německo v čele s Adolfem Hitlerem zavedlo zákony, které byly nazývány zákony na ochranu německé krve a německé cti. [Bergman, 2012: 28-31,17]

Němci v období kolonialismu i nacismu využívali pro odůvodnění svých záměrů rasové teorie z druhé poloviny 19. století a upravené myšlenky Charlese Darwina o evoluční teorii. Koloniální expanzi na africká území i tu na území na východě Evropy obhajovali bojem o přežití a nadřazeností árijské rasy. Protože pouze árijská rasa v čele s Germány je tou, která může ovládnout jihozápad Afriky, východ Evropy, potažmo celý svět.

3.2.1 Rétorika a literatura

Pohled kolonizátorů na africké obyvatelstvo na přelomu 19. a 20. století vystihuje dopis německých osadníků Německé jihozápadní Afriky říšskému sněmu ze dne 21. července 1900, ve kterém stojí: „Od nepaměti žili naši domorodci v lenosti, brutalitě a hlouposti. Čím jsou špinavější, tím se cítí spokojenější. Kterýkoli běloch, který žil mezi domorodci, pokládá za téměř nemožné brát je jako lidské bytosti v jakémkoli evropském smyslu toho slova. Budou potřebovat staletí, aby se z nich vycvičily lidské bytosti s nekonečnou trpělivostí, přísností a spravedlivostí.“ [Klíma, 2005: 85]

Maximilian Bayer, kapitán německého koloniálního vojska působící v Německé jihozápadní Africe, ve své knize z roku 1906 konstatuje: „Slabí a bezúčelní zahynou ve prospěch silných, protože jen silní mají právo nadále existovat. Tento proces se

odehrává mnoha způsoby, příkladem je konec indiánů v Americe, protože pro další vývoj světa nebyli potřební.“ Dále pokračoval: „Přijde den, kdy Hotentot také zahyne, což nebude pro lidstvo žádná ztráta, protože koneckonců nejsou ničím jiným nežli zloději.“ [Kiernan, 2007: 399-400] „(překlad vlastní)“

Ve své řeči se vládní tajemník pro německé koloniální záležitosti Bernhard Dernburg pokusil obhájit genocidu spáchanou Němemckou říší v dnešní Namibii. Dernburg v Berlíně na začátku roku 1907 uvedl, že samozřejmě nemůže být pochyb o tom, že v civilizačním procesu některé domorodé kmeny musí být zničeny, stejně jako v případě některých zvířecích druhů. Destrukce těchto domorodých kmenů je nevyhnutelná, pokud nemají zdegenerovat a přeměnit se v břemeno pro stát. [Kiernan, 2007: 401]

Nacisté o několik desetiletí později, využívali stejně expresivních označení a obdobné dehumanizační rétoriky ve snaze vyjádřit podřadné postavení východních Slovanů vůči Germánům. V říjnu roku 1939 Hitler vyjádřil svůj záměr o osudu polského národa. Podle Adolfa Hitlera se Poláci měli stát levnými otroky. O rok později svůj názor na osud polského národa zopakoval s odůvodněním, že Poláci jsou líný národ bez nároku na lepší životní příležitosti. Hitler dále zdůraznil, že nejhůře placený Němec musí být lépe placený než kterýkoliv Polák. [Housden, 2003: 122]

Pohled nacistů na obyvatele anektovaných území východní Evropy rovněž vystihuje Hitlerův výrok ze dne 17. září 1941. Hittler prohlásil, že Slované se rodí jako otroci, kteří doslova pláčou po svém pánovi. Heinrich Himmler, jedna z vůdčích osobností Třetí říše, na adresu Slovanů (konkrétně Slovanů polských) uvedl, že Poláci nejsou národem schopným budovat stát. Polský národ přímo postrádá základní předpoklady nutné k vybudování státu. Země neschopná systematického osídlování svého území nemá žádný nárok na politickou nezávislost. Jedná se o zemi určenou ke kolonizaci. [Zimmerer in Moses, 2005: 55-56]

Svůj názor na obyvatele Ukrajiny prezentoval říšský komisař pro Ukrajinu Erich Koch, který pro Ukrajince použil označení – bílí negři. Koch vyjádřil názor, že Ukrajinci jsou negři, kteří si zaslouží veřejné bičování. Obchodní praktiky ukrajinského národa Koch přirovnal k obchodování černošských kmenů, které mění slonovinu za skleněné korálky. [Lower, 2005: 109]

Literatura z období německého kolonialismu a nacismu měla obdobný nádech a směr jako rétorika jejich čelních představitelů a propagátorů. Autorům šlo především o ospravedlnění svého násilného jednání a získání podpory německé veřejnosti pro své záměry. V literatuře je patrná snaha o dehumanizaci německých obětí, situování jihoafrického lidu i východoevropského lidu do rolí německých otroků stojících v rasové hierarchii daleko níže než vládoucí germánská rasa.

Němečtí autoři informující o koloniálním období otevřeně podporovali rasové teorie tehdejší doby a ve svých pracích obhajovali zotročování původních obyvatel. Situaci v Německé jihozápadní Africe dokumentoval Paul Rohrbach, německý spisovatel působící v Německé jihozápadní Africe jako komisař pro osídlování. Rohrbach psal, že Afričané musí být donuceni sloužit Evropanům. Podle Rohlbacha je nad míru jasné, že černoši musí být služebníky svých evropských kolonizátorů. Gustav Frenssen ve své knize z roku 1906 s názvem *Peter Moor's Journey to South West Africa* došel k závěru, že Hererové nejsou německými bratry, ale otroky. [Madley, 2005: 437]

Z období nástupu nacismu v Německu lze považovat za zásadní knihu propagující rasistické teorie knihu Adolfa Hitlera vydanou roku 1925. Kniha nese název *Mein Kampf*, tedy v českém překladu *Můj boj*. Obsahuje plno vědecky neověřených argumentací o nadřazenosti germánské rasy, projevů antisemitismu a sociálního darwinismu. Hitler zde prezentuje svou víru v železný princip evoluce: slabí musí padnout, aby silní mohli žít. Na základě těchto přesvědčení Hitler v čele nacistického hnutí rozpoutá druhou světovou válku. [Kershaw, 2008: 53]

Německá rétorika a literatura spojená s obdobím německého kolonialismu i nacismu dokazuje německé přesvědčení o vlastní nadřazenosti nad ostatními lidmi, národy a rasami. Do jisté míry slouží jako určitý klíč k vysvětlení toho, jak se Němci mohli dopustit násilí do té doby v lidské společnosti nevídaného. Němci totiž podle svého přesvědčení nevedli válku proti lidem, alespoň ne proti lidem sobě rovným.

3.2.2 Zákony a nařízení

Paralela či možná inspirace mezi koloniálními a nacistickými rasovými zákony je jednou z dalších nabízejících se spojitostí v počínání Německa v první polovině 20. století. Velmi výraznou podobnost lze nalézt v zákonech zaměřených proti míchání

německé a africké, respektive německé a židovské rasy. Dále v opatřeních vztahujících se k vyvlastnění majetku, nucené práci a specifickému označování obyvatel kolonizovaných, respektive okupovaných území. Samozřejmě lze možné podobnosti nalézt i v jiných aspektech německých legislativních řádů a nařízeních.

V Německé jihozápadní Africe byly mezirasové sňatky zakázány roku 1905, v roce 1907 pak byly dokonce všechny mezirasové svazky vzniklé před rokem 1905 zpětně prohlášeny za neplatné. Představitelé Německa v Evropě i Africe považovali mezirasové svazky a vztahy za hrozbu celé německé koloniální říši, potažmo celému německému národu. [Wallace, 2011: 195]

Adolf Hitler promítl svůj názor na mezirasové svazky do svého manifestu *Mein Kampf*, poprvé vydaného roku 1925. Hitler zde píše: „Každé zvíře se páří pouze s jedincem vlastního druhu. Sýkorka se páří se sýkorkou, pěnkava s pěnkavou, čáp s čápem, polní myš s polní myší, domácí myš s myší domácí, vlk s vlkem atd.“ [Hitler, 2000: 206]

Pro Hitlera mohlo zkřížení různých ras přinést pouze jediný možný výsledek, degradaci úrovně vyšší rasy v rovině duševní i tělesné. Dochází ke vzpírání se logice přírody a hřích proti vůli Stvořitele. Takovéto jednání proti zákonům přírody pak podle Hitlera vede k zániku člověka a lidu, který takto učiní. [Hitler, 2000: 207-208]

Právní podoby nabyly Hitlerovy myšlenky dne 15. září roku 1935 na základě takzvaných Norimberských zákonů, přesněji zákona o ochraně německé krve. Norimberské zákony výslovně zakazovaly manželský i nemanželský poměr mezi Židy a árijci. [Shirer, 1998: 207]

„Obecně nejznámější zákony, které omezují základní práva a svobody židů, jsou tzv. Norimberské zákony, které byly hromadně vyhlášeny na Říšském sněmu NSDAP v Norimberku dne 15. září 1935. jedná se o zákon o říšské vlajce (*Reichsflaggengesetz*), zákon o říšském občanství (*Reichsbürgergesetz*), a zákon o ochraně německé krve a německé cti (*Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre*).“ [Norimberské zákony, 2014: 3]

Dalším příkladem možného propojení obou období ve smyslu legislativních opatření jsou tři nařízení ze dne 18. srpna 1907, která vstoupila v platnost na území Německé jihozápadní Afriky. Tyto koloniální předpisy zakazovaly téměř všem

původním obyvatelům kolonie vlastnit půdu a dobytek, zároveň jim nakazovaly viditelně nosit kolem krku kovovou známku usnadňující jejich identifikaci a také přikazovaly na vyzvání Evropana prokázat svůj způsob obživy. Poslední opatření de facto znamenalo zavedení nové formy nucených prací. (viz kapitola 3.3.2.)

Ve Třetí říši Adolf Hitler na jaře roku 1942 pověřuje Fritze Sauckela úkolem, zorganizovat hromadné pracovní nasazení obyvatel z nacisty obsazených teritorií na území Německa. Rok před koncem druhé světové války, v roce 1944, dosahuje množství nucených pracovníků na území Německa počtu okolo 7 milionů jedinců. Pracovníci jsou až na výjimky občany okupovaných slovanských národů z východní a střední Evropy. Každý jedinec byl opatřen speciální identifikační známkou, která sloužila pro jeho ztotožnění a kontrolu. Stejně jako v případě Afričanů byl nuceně nasazený trestán za každé provinění proti pracovnímu řádu či neprokázání totožnosti na požádání německého úředníka. [Mazower, 2008: 294,298]

Německé koloniální politické a ekonomické zájmy vedly ke konfiskaci a zákazu vlastnit půdu a dobytek. Nacistické politické a ekonomické zájmy vyústily v proces tak zvané árizace neboli vyvlastnění majetku osob židovského původu ve prospěch Německé říše a německých občanů. O procesu vyvlastňování židovského majetku v nacisty okupované východní Evropě se zmiňuje izraelský historik Arad Yitzhak. Yitzhak uvádí, že v roce 1941 vydalo německé Ministerstvo pro okupovaná východní území příkaz ke konfiskaci židovského majetku. Zkonfiskován měl být všechn židovský majetek s výjimkou věcí existenčně nezbytných. K vyvlastnění mělo dojít bez zbytečných odkladů, aby se zabránilo převodu majetku mimo dosah nacistů. [Yitzhak, 2009: 400]

Ztráta půdy a dobytka pro příslušníky národa Hererů a stejně tak ztráta majetku a způsobu obživy pro židovské obyvatele východní Evropy znamenala pro příslušníky obou skupin likvidaci po stránce nejen ekonomické, ale doslova i existenční. V případě evropského židovského obyvatelstva však to nejhorší mělo teprve nastat.

3.2.3 Věda a výzkum

Na konci roku 1907 byly z německé kolonie v Německé jihozápadní Africe do Berlínského institutu patologie zaslány zhruba dvě desítky lebek. Lebek patřících

africkým obětím válečného konfliktu mezi Německou koloniální armádou a národy Hererů a Namů v letech 1904 až 1908. Paul Bartels, německý vědec z oboru anatomie, který vedl výzkum zabývající se analýzou těchto lebek, se ve výzkumu zaměřoval výhradně na rozdíly dokazující rozdílnost mezi lebkami Afričanů a Evropanů. Bartelsovým specifickým záměrem bylo prokázat anatomickou podobnost Afričanů a lidoopů, a tím zároveň anatomickou odlišnost Afričanů a Evropanů. Bartelsova studie názorně ilustruje směřování tehdejší německé vědecké činnosti, a to nejen v oblastech anatomie či antropologie. Mnoho výzkumů tehdejší doby bylo motivováno rasistickými předpoklady o nadřazenosti evropské árijské rasy. [Faber-Jonker, 2018: 79]

Za hlavní spojnicí mezi vědeckým rasismem německého koloniálního období a nacistického Německa je považován profesor antropologie a medicíny na Freiburské univerzitě Eugen Fischer. Podle tvrzení historičky americko-izraelského původu Judith Baumelové sehrál právě Fischer ústřední roli v rozvoji rasismu ve vybraných vědeckých oborech v období německého kolonialismu. Baumelová argumentuje, že nejrůznější biologické a rasové teorie poskytly „racionální“ opodstatnění či odůvodnění pro kulturní nadřazenost evropské (a především pak árijské) rasy nad rasami neevropskými. Fischera považuje Baumelová za nejvlivnějšího výzkumníka v oblasti míšení ras. V roce 1908 provedl Fischer na území Německé jihozápadní Afriky terénní studii tak zvaných rehobothských míšenců, což byli potomci búrských a německých otců a afrických matek. Fisher se pomocí nejrůznějších měření snažil prokázat souvztažnost mezi fyzickými parametry jedince a jeho inteligencí. Jinými slovy usiloval o vědecký, respektive pseudovědecký důkaz toho, že euro-afričtí míšenci jsou rasově méně kvalitní jedinci než čistokrevní Evropané. Výstupem z jeho vědeckých zjištění bylo, že do roku 1912 byla zakázána smíšená manželství ve všech německých koloniích. Fischer publikoval své vědecké poznatky získané studiem míšenců na jihozápadě Afriky ve své knize z roku 1913. Kniha nesla v anglickém znění název *The Rehoboth Bastards and the Problem of Miscegenation among Humans*. Kniha měla zásadní vliv na německou koloniální legislativu a později posloužila jako vědecká opora Norimberských rasových zákonů. [Baumel, 2001: 420]

Benjamin Madley o Eugenu Fischerovi uvádí, že Fischerova teorie o mezirasovém míšení ovlivnila i vůdce nacistů Adolfa Hitlera. Při jeho práci na knize

Mein Kampf byly Hitlerovi představeny Fischerovy antropologické poznatky z oblasti rasových teorií. Hitler okamžitě našel v těchto závěrech zalíbení; použil je nejen při tvorbě svého knižního díla, ale později na nich postavil i svou politickou kampaň.

V roce 1927 byl Eugen Fischer jmenován do čela berlínského Institutu císaře Viléma pro antropologii, lidskou dědičnost a eugeniku neboli zušlechtování lidského genofondu. Právě pod vedením Eugena Fischera Institut císaře Viléma začal markantně podporovat nacistická rasová přesvědčení a názory. Fischer se osobně nejvíce zajímal o rozvoj biologického odůvodnění antisemitismu. V oblasti rasových teorií tento německý antropolog edukoval mnoho nacistických lékařů a učenců, jedním z nich byl i doktor Josef Mengele. Mengele se dokonce stal členem Institutu císaře Viléma a udržoval s institutem úzké vztahy a komunikaci během svých neblaze proslulých experimentů na půdě koncentračního tábora v Osvětimi. Institut dokonce poskytl Mengelemu grant pro jeho genetické výzkumy dvojčat, které přinesly smrt stovkám lidí. [Madley, 2005: 455-456]

Německá vědecká komunita poskytla výraznou oporu pro implementaci rasových zákonů v koloniích i v pozdějším nacistickém Německu a jím okupovaných území na východě Evropy. Zejména na poli antropologie a eugeniky. Nacisté považovali zavedení rasových zákonů jako nezbytnost. Nezbytnost v prevenci biologických a kulturních škod vzniklých v důsledku nedodržování rasové hygieny. Rasovou hygienou bylo myšleno nezajištění optimálních podmínek pro zachování a vývoj germánské rasy. Právě vědecká zjištění a vědecké publikace měly být tím hlavním opěrným kamenem pro zavedení rasových zákonů. Vždyť právě Německo bylo v první polovině 20. století evropským a světovým lídrem na vědeckém poli. V letech 1904 až 1937 obdrželi občané s německou státní příslušností 38 Nobelových cen. Důvěra německého národa v akademiky a vědecké pracovníky byla v tomto období velmi vysoká. Věda tedy mohla posloužit nejen pro obhajobu určitých koloniálních postupů Německa, ale především pak pro podporu nacistických rasových teorií, které se roku 1935 proměnily v Norimberské rasové zákony. [Ehrenreich, 2007: 1-3]

3.3 Vernichtungskrieg, způsob vedení války

V srpnu roku 2004 přijíždí do Namibie německá ministryně pro ekonomickou spolupráci a ekonomický rozvoj Heidemarie Wieczorek-Zeulová, aby promluvila u příležitosti stoletého výročí bitvy u Waterbergu. Bitvy, která se odehrála 11. srpna 1904 mezi německým koloniálním vojskem v čele s generálporučíkem Lotharem von Trothou a příslušníky národa Herero. Bitvy, která je považována za počátek německé vyhlazovací války proti příslušníkům národa Herero a později proti příslušníkům národa Nama. Bitvy, která rozpoutala první genocidu 20. století. Wieczorek-Zeulová ve svém projevu vyjadřuje omluvu za krutosti spáchané německými kolonizátory na začátku minulého století. Ministryně dále zdůrazňuje, že vyhlazovací politika aplikovaná v době kolonialismu na obyvatele dnešní Namibie by dnes byla bezesporu označena jako genocida a generál von Trotha by byl souzen a usvědčen za způsob, jakým válku v kolonii vedl. [Perraudin, Zimmerer, 2010: 266]

O způsobu vedení války německých kolonizátorů s africkými národy hovoří nejen dobové události, ale i oficiální písemnosti z tohoto období. Po vyhrané bitvě u Waterbergu, zahnání přeživších Hererů do pouště a jejich soustavném pronásledování trvajícím téměř dva měsíce vydává generál Trotha své prohlášení směrem k lidu Hererů. Prohlášení je učiněno formou rozkazu; rozkazu určeného k vyhlazení národa Hererů žijícího na území Německé jihozápadní Afriky. Dne 2. října 1904 přichází v platnost rozkaz generála Trothy, v němž stojí, že všichni Hererové musí opustit zemi, jinak je k tomu Trotha donutí kanónem a že každý Herero chycený na německém území kolonie bude zastřelen. Trotha své prohlášení vztahuje i na ženy a děti národa Hererů. V rozkaze se píše, že ženy a děti již nebudou dále akceptovány, buď budou zastřeleny nebo poslány zpátky do pouště. Pouze v období od 11. srpna do 2. října 1904 zahynulo díky nelidskému způsobu vedení války přes 10 000 Hererů, mezi nimi většina žen a dětí. [Gewald, 1999: 172-173]

Pouze čtrnáct let od skončení války v Německé jihozápadní Africe a čtyři roky od skončení první světové války v roce 1922 prohlašuje Adolf Hitler, že jeho prvním činem po uchopení moci bude vyhlazení Židů. O třiatřicet let později, po skončení druhé světové války, se při vyčíslování celkového počtu obětí nacistické agrese došlo k děsivým číslům. Odhaduje se, že Hitlerova vražedná politika a vyhlazovací způsob

vedení války stál mimo jiné život více než pěti miliónů Židů, půl milionu Romů a mnoha miliónů příslušníků polského a ruského lidu. Celkový počet obětí Hitlerem rozpoutaných válek se odhaduje na 40–45 miliónů životů. [Kiernan, 2007: 449-450]

Nacistické Německo během druhé světové války napáchalo mnoho krutostí zejména v okupovaném Polsku, kde docházelo k hromadnému vyhlazování místní židovské populace. Ovšem Mark Mazower ve svém díle *Temný kontinent: Evropa ve 20. století* tvrdí, že nacisté rozpoutali opravdovou vyhlazovací válku až útokem na Sovětský svaz v červnu roku 1941. Mazower píše, že útokem na Sovětský svaz se podoba války změnila na válku primárně vyhlazovací. Válku s účelem vyhladit veškeré židovsko-bolševické nepřátele. Nacisté si pro tento účel připravili důkladné plány a vojenské rozkazy zahrnující masové vraždění v dosud nevídaném rozsahu. S otevřením východní fronty v Sovětském svazu se změnila i německá politika v ostatních okupovaných zemích. Změnu německé politiky ve vztahu k vyvražďování obyvatel okupovaných území dokazují údaje z let 1940 a 1941. Podle dobových záznamů se odhaduje, že nacisté v roce 1940 zabili okolo 100 000 Židů, o rok později se tento počet zdesetinásobil – na číslo dosahující jeden milion Židů. [Mazower, 2019: 202]

Zatímco Adolf Hitler viděl válku se Sovětským svazem jako souboj dvou ideologií, generál Trotha nahlížel na boj s Herery jako na válku rasovou. V případě prvním německý nacionální socialismus proti sovětskému bolševismu, v případě druhém německá bílá rasa proti rase černé – národům Hererů a Namů. Významnou podobnost lze zaznamenat v pohledu hlavních iniciátorů obou genocid na osobu nepřítele. Hitler i Trotha považovali své nepřátele za absolutně odlišné, podřadné a nehodné humánního zacházení. V obou případech došlo k procesu dehumanizace válečné protistrany. Oporu v těchto tvrzeních lze nalézt v zadokumentovaných prohlášeních Adolfa Hitlera z roku 1941 a Lothara von Trothy z roku 1904.

Hitler na konci března roku 1941 svým nejbližším spolupracovníkům sdělil, že v souvislosti s válkou se Sovětským svazem hovoříme o válce naprosto odlišných ideologií, kde běžná válečná pravidla přestávají platit. [Mazower, 2008: 139]

Generál Lothar von Trotha vyřkl devět dní před začátkem bitvy u Waterbergu tvrzení, že války s „nelidmi“ nelze vést lidským způsobem. [Hull, 2005: 33]

Jan Phillip Reemtsma definuje vyhlazovací válku jako válku asymetrickou, kde je předem známo, kdo bude vítězem a kdo bude poraženým. Ve vyhlazovací válce nenastává situace „zabij nebo budeš zabit“, ale pouze „zabij bez výraznější hrozby vlastní smrti“. Vyhlazovací válkou je válka vedená za účelem vyhlazení nebo zničení konkrétní populace, ale také válka rozpoutaná za účelem zničit všechny členy nepřátelské populace schopné držet zbraň. Za vyhlazovací bitvu Reemtsma považuje boj, jehož cílem není porážka nepřítele nebo odražení jeho útoku, ale cílem je zabít co nejvíce příslušníků armády protivníka. [Reemtsma in Heer, Naumann, 2000: 7-8]

Německá armáda neuvedla do praxe vyhlazovací válku jen na bojišti, ale i mimo něj. V průběhu první poloviny 20. století byly miliony lidí na Německem okupovaných územích zastřeleny v zajetí, vyhladověny k smrti či hromadně zavražděny za zdi vyhlazovacích táborů.

3.3.1 Zabíjení válečných zajatců

Ve starověku a raném středověku byli váleční zajatci ve valné většině případů zotročeni, popraveni, prodáni nebo omilostněni. V roce 1625 ve svém textu poprvé oficiálně zmiňuje problematiku válečných zajatců holandský právník Hugo Grotius. Grotius uvádí, že dle křesťanské teorie spravedlivé války – *Bellum Iustum* nemůže být zabit ten, jehož život již byl ušetřen. Ve středověké Evropě byl tento princip ve velké míře dodržován, pravděpodobně ze strachu z odplaty a ztráty dobrého jména, ať už vojevůdce, armády, vlády nebo státu. [Wilson in Scheipers, 2010: 44,54]

S příchodem moderních dějin se ke konci 18. století rozvinuly tři hlavní metody nakládání s válečnými zajatci. Zaprvé rekrutace zajatců do vlastní armády. Zadruhé výměna zajatců za vlastní zajatce či nějakou výhodu nebo komoditu. Zatřetí parole, kdy byla zajatcům dána svoboda s podmínkou, že se konfliktu nesmí nadále účastnit. Všechny tři metody vycházely z předpokladu, že držení velkého počtu válečných zajatců by bylo velice finančně a organizačně náročné. V průběhu 19. století byly výše uvedené metody nahrazeny snahou držet co nejvyšší počet válečných zajatců až do konce válečného konfliktu. Záměrem této strategie bylo, co nejvíce oslabit protivníkovu armádu. S rozvojem koncentračních táborů v 19. století stouplo úsilí pro využití válečných zajatců pro ekonomické účely. Cíl ekonomického využití válečných zajatců

mohl však někdy být v rozporu s vyhlazovacími záměry věznitele. Tento rozkol se nejvíce projevil v německém zacházení se sovětskými válečnými zajatci během druhé světové války a s válečnými zajatci z řad národa Hererů během války v Německé jihozápadní Africe. V roce 1899 vešly v platnost tak zvané Haagské úmluvy, které se dočkaly své úpravy v roce 1907, obě mezinárodní smlouvy se zaměřovaly na vymezení válečného práva. V roce 1929 Haagské úmluvy doplnily Ženevské úmluvy, které se dočkaly své úpravy v roce 1949. Ženevské úmluvy a jejich následné dodatky jsou dnes považovány za primární prameny práva válečného. Hlavní ideou všech zmiňovaných dokumentů ve vztahu k válečným zajatcům je myšlenka, že armáda v případě zajetí bojovníka protistrany nesmí získat výhodu tím, že ho usmrtí nebo ho bude týrat. Zůstává však skutečností, že zabíjení válečných zajatců bylo součástí převážné většiny válečných konfliktů v historii lidstva bez ohledu na časovou a prostorovou příslušnost. Krutým mezníkem v problematice zacházení s válečnými zajatci byla německá kampaň v Sovětském svazu během druhé světové války. [Neff in Scheipers, 2010: 58, 64; Scheipers, 2010: 8-9]

Sovětští váleční zajatci byli, s výjimkou Židů, nejvíce trpící skupinou ze všech obětí nacismu. Od 22. června 1941 do konce války v roce 1945 vzali Němci do zajetí okolo 5,7 milionu příslušníků Rudé armády. V lednu roku 1945 bylo v zajateckých táborech stále přes 930 000 z nich. Odborné odhady předpokládají, že z necelých 6 milionů válečných zajatců, byl milion přijat do německé armády jako pomocná síla, půl milionu bylo osvobozeno nebo ze zajetí uteklo a 3,3 milionu vymizelo. Přes 3 a čtvrt milionu sovětských válečných zajatců (57,5 % z celkového počtu) vymizelo, jinými slovy bylo usmrceno. Pro představu uvedme, že nacisté během druhé světové války vzali do zajetí zhruba 232 000 anglických a amerických válečných zajatců, z celkového počtu jich do konce války zahynulo 8 348. V Sovětském svazu v listopadu roku 1941 zahynulo 8 348 válečných zajatců během jediného dne. [Streit in Heer, Naumann, 2000: 80-81]

Mark Mazower se vyjadřuje k situaci sovětských válečných zajatců v německém zajetí takto: „Němci je nechali umírat hladu nebo je nutili pochodovat do zemdlení, až vypadali spíš jako zvířecí, a nikoli lidské kostry.“ [Mazower, 2019: 202] „(překlad vlastní)“

Zřejmým dokladem o vraždění válečných zajatců nacisty na východní frontě je usnesení Reinharda Heydricha a německého vrchního velení ozbrojených sil z poloviny července 1941. V usnesení se přikazuje vybraným německým policejním a vojenským jednotkám vyselektovat z řad válečných zajatců tak zvaně politicky neakceptovatelné jedince a usmrtit je. Nařízení se vztahovalo na válečné zajatce v nacisty okupovaném Polsku, na Ukrajině, a v Říšském komisariátu Ostland neboli v dnešních Baltských státech a velké části Běloruska. V říjnu roku 1941 byl tento rozkaz rozšířen i na okupovaná území v Sovětském svazu a pak během několika měsíců bylo zastřeleno přes 140 000 politicky nevyhovujících sovětských válečných zajatců. V tomto období byla také vyvinuta metoda hromadného zabíjení pomocí cyklonu B v plynových komorách, která původně vznikla za účelem řešení hromadného zabíjení sovětských válečných zajatců. Hromadné zabíjení válečných zajatců ustalo začátkem roku 1942, kdy začali být zajatci využíváni na nucené práce ve prospěch Třetí říše. Dále byli popravováni vězni neschopní práce a vězni chycení při útěku ze zajetí. V září roku 1942 dokonce nařizuje nacistické vrchní velení ozbrojených sil oficiálně popravovat válečné zajatce neschopné práce. [Streit in Heer, Naumann, 2000: 86-88]

Také prohlášení Adolfa Hitlera ze září roku 1941 potvrzuje nacistické úmysly nezacházet s válečnými zajatci podle válečných standardů a Ženevských úmluv. Hitler na adresu sovětských válečných zajatců uvedl, že jsou to hovada a podlidi, se kterými by mělo být zacházeno s extrémní krutostí a tvrdostí. O měsíc později se vyjádřil směrem nejen k válečným zajatcům ze Sovětského svazu ještě důrazněji, když dne 10. října 1941 prohlásil: „Zákon existence předepisuje nepřetržité zabíjení tak, aby jen silnější mohl žít.“ [Kiernan, 2007: 456] „(překlad vlastní)“

Němci v Německé jihozápadní Africe o několik desítek let dříve rovněž ospravedlňovali zabíjení válečných zajatců z řad národa Herero argumentem, že se jedná o podlidi. Německá koloniální armáda se dále opírala o názor razící neplatnost mezinárodních zákonů a úmluv v koloniích. Dále šířili mezi své vojáky a německé civilisty v kolonii i v Evropě zprávy o krutosti a nemilosrdnosti afrických bojovníků a jejich ignoraci všech válečných norem. Hlásali, že Hererové zabíjejí všechny raněné i všechny zajaté vojáky. Obdobnou politiku strachu zvolil i Adolf Hitler ve svém prohlášení ze dne 21. srpna 1941. Hitler zde uvedl, že němečtí vojáci, kterým se

podařilo utéct ze sovětského zajetí, podali svědectví o krutosti a nulové civilizovanosti Rudé armády. Jinými slovy velitel německých koloniálních vojsk Lothar von Trotha i nacistický vůdce Adolf Hitler svojí kampaní strachu a nátlaku vyvolali ve svých armádách pocit nutnosti a oprávněnosti zabíjení válečných zajatců. V případě koloniálního období Trotha na základě obvyklých zvyků války označil Herery za rebely a deklaroval válečný stav nouze, kdy každý velící důstojník mohl oběsit nebo zastřelit válečného zajatce bez patričního soudu. Hitlerův argument pro zabíjení válečných zajatců spočíval obzvláště ve faktu, že Sovětský svaz neratifikoval Ženevskou úmluvu z roku 1929, tak ji ani Německo nemusí dodržovat. [Scheipers, 2010: 15; Overmans in Scheipers, 2000: 128; Hull in Scheipers, 2000: 158-161]

Benjamin Madley se vyjadřuje o propojenosti německého zabíjení válečných zajatců v koloniálním i nacistickém období jednoznačně. Podle Madleyho spatřila německá taktika masového zabíjení válečných zajatců světlo světa na jihozápadě Afriky, když v prvních měsících konfliktu německá koloniální armáda nevzala ani jednoho válečného zajatce, ale popravovala zajatce přímo na místě bez řádného soudu, o čemž svědčí mnoho dobových svědectví a záznamů. Prostřednictvím veteránů vracejících se z kolonie se německý lid dozvěděl o této praxi, která se zapsala do kolektivní paměti tehdejšího německého národa. Svým konáním ve smyslu zabíjení válečných zajatců pak německé koloniální vojsko nastavilo určitý precedent pro budoucí armádu nacistického Německa v zabíjení válečných zajatců na východní frontě během německé okupace Sovětského svazu za druhé světové války. [Madley, 2005: 443-444]

3.3.2 Hunger plan, smrt hladem

Nacistickou válečnou politiku zaměřenou na vyhladovění nepřítele lze považovat za největší plánovanou masovou vraždu v historii lidských dějin. Tento plán na vyhladovění milionů obyvatel Sovětského svazu spatřil světlo světa ještě dříve než plán konečného řešení židovské otázky. Také počítal s daleko vyšším počtem obětí než pozdější plán na vyhlazení Židů. Smrt hladem měla cílit především na dvě skupiny obyvatel Sovětského svazu. Zaprvé na obyvatele velkých měst, zadruhé na obyvatele žijící v oblastech s nedostatkem potravinových zdrojů, kteří byli závislí na importu

potravin. Zvláště obilí z jiných částí Sovětského svazu. V druhém případě se jmenovitě jednalo o Bělorusko a také severní a střední část Ruska. Celkem do obou cílových skupin spadalo okolo 30 milionů lidí. Přestože tento plán vznikl na základě vojenské nutnosti, rasové nacistické teorie v něm sehrály rovněž nemalou roli. [Gerlach, 2016: 218-219]

Nacistické Německo nazývalo svou politiku cílenou na vyhladovění milionů obyvatel Sovětského svazu *Hunger plan* neboli *Hladový plán*. Britský historik Adam Tooze ve své knize s názvem *The Wages of Destruction* vysvětluje Hladový plán velmi podrobně. Píše, že Hunger Plan byl vyvinut nacisty během druhé světové války, přesněji před započítím útoku na Sovětský svaz – operace Barbarossa. Autorem koncepce byl nacistický ministr pro výživu Herbert Backe. Backe byl blízkým přítelem Reinharda Heydricha a svoji touhu využít hlad jako prostředek genocidy projevil již v začátcích války při německé okupaci Polska. Backeho plán spočíval v získání potravin ze zemědělsky prosperujících částí Sovětského svazu, konkrétně Ukrajiny, a jejich předání k dispozici německé armádě bojující na východní frontě. Přesunutím potravinových zdrojů do rukou nacistů plán přímo počítal se smrtí milionů Slovanů následkem nedostatku potravin. [Tooze, 2006: 184,478]

Herbert Backe při koncipování svého plánu popisuje Adolfu Hitlerovi Ukrajinu jako místo s velmi zemědělsky úrodnou půdou a přebytkem potravinových zdrojů. Jako místo, které svojí zemědělskou produkcí zásobuje 40 % obyvatel Sovětského svazu, přestože populace Ukrajiny nedosahuje ani jedné pětiny celkového počtu obyvatel Sovětského svazu. Právě Ukrajina má být místem, jehož zemědělská produkce zabezpečí invazi do Sovětského svazu po stránce potravinového zásobování, a to na úkor životů milionů obyvatel Běloruska a Ruska. [Kay in Kay, Rutherford, Stahel, 2012: 109]

Adolf Hitler a vrchní představitelé Třetí říše Backeho plán rádi podpořili, důvodem byly obavy spojované s logistickou podporou pro operaci Barbarossa. Pokud by totiž byly potravinové zdroje zajištěny z okupovaných ukrajinských teritorií, Němci by se mohli soustředit primárně na logistiku munice na východní frontu. Generál Thomas, vrchní odborník nacistického Německa v otázce ekonomických záležitostí, představuje dne 2. května 1941 plány pro okupaci SSSR. Thomas zmiňuje dvě zásadní

stanoviska. Zaprvé může podle Thomase válka pokračovat pouze tehdy, pokud do třetího roku války od zahájení okupace SSSR bude celá německá armáda na východě živena výhradně z ruských (sovětských) potravinových zdrojů a produkce. Zadruhé Thomas přiznává, že jestliže si Německo vezme, co potřebuje, myšleno v souvislosti s potravinovými zdroji, mnoho milionů lidí zahyne. Heinrich Himmler v půlce června roku 1941, zhruba týden před začátkem invaze do SSSR, uvedl, že na základě informace získané od autora Hladového plánu Herberta Backeho bude tato strategie stát život 20–30 miliónů Slovanů a Židů. V listopadu roku 1941 uvedl Hermann Göring na setkání s italským ministrem zahraničních věcí, že vyhladovění 20–30 milionů lidí je klíčovým elementem k úspěšné invazi do Sovětského svazu. I přestože měla tato ničivá politika v konečném důsledku miliony obětí, Hunger plan nebyl nikdy plně implementován. Hlavním důvodem byla neschopnost nacistů dobýt dvě největší města sovětů – Moskvu a Leningrad. Za oběť této děsivé koncepci padlo nejvíce lidí z řad sovětských válečných zajatců a Židů. [Tooze, 2006: 479-481,484]

Plán Adolfa Hitlera na dobytí velkých měst spočíval v postupném vyhladovění místních obyvatel a bojovníků. Když v září roku 1941 začalo obléhání Leningradu, Němci zvolili tuto strategii. Zaminovali okolí města, aby nebylo možné z města utéct, a také byli rozhodnuti nepřijmout kapitulaci. V říjnu v okupovaném Leningradu zemřelo vlivem hladu, nemocí a mrazu 2 500 obyvatel města, v prosinci to bylo již 50 000 obětí. Do konce obléhání v roce 1944 zemřel zhruba jeden milion obyvatel Leningradu následkem hladu a zimy. Stejný osud jako obyvatele Leningradu potkal valnou většinu sovětských válečných zajatců. Z celkového počtu 3,1 milionu válečných zajatců, kteří zemřeli v německém zajetí, jich zhruba 2,6 milionu zemřelo následkem hladu a špatné péče svých vězňů. [Snyder, 2010: 174,184]

Stejná politika hladu jako v Sovětském svazu byla v menším měřítku aplikována na jiných okupovaných územích. Raul Hilberg ve knize *The Destruction of the European Jews* popisuje osud Židů v polských židovských ghettech. Hilberg zmiňuje svědectví jednoho z lékařů, který v ghetu působil. Hilberg píše o změně energických lidí na hladem zbídačené ležící lidské bytosti, které nebyly schopné ani pozřít chléb a dojít si na toaletu. Kromě fyziologických změn v organismu docházelo i ke změně celkového vzezření vyhladovělých obyvatel ghetta. Puls a frekvence dechu pomalu

ustávaly, až se zastavily úplně. Nebylo ničím překvapivým nacházet k smrti vyhladovělé lidi na ulici ghetta. Dvě největší židovská ghetta v Polsku se nacházela v Lódži a ve Varšavě. Od počátku německé okupace až do doby masových exportů do koncentračních táborů nalezlo v ghettech smrt tisíce jedinců. Ve velké většině případů byla smrt způsobena hladem. V Lódži z 200 000 obyvatel ghetta zemřelo 45 000 lidí. Ve Varšavě nalezlo ze 470 000 obyvatel gheta smrt 83 000. [Hilberg, 1985: 268-269]

V roce 1942 měla být v okupovaném Polsku uplatněna koncepce, která proklamovala smrt tří milionů Poláků. Třem milionům Poláků pracovní nenasazeným ve prospěch Třetí říše měl být odepřen přísun potravy do začátku března roku 1943. A dalších 1,2 milionu polských Židů mělo být odstaveno od jídla okamžitě. Jen jedné čtvrtině z nich (pracující pro Němce) mělo být nadále poskytováno jídlo. [Tooze, 2006: 547-548]

Na Ukrajině se nacisté pokusili nechat vyhladovět dvě velká města – Kyjev a Charkov. Přestože zemřelo několik tisíců obyvatel těchto měst, nacisté se obávali provést ukrajinský Hunger Plan v plné síle jako v případě měst v Rusku. Nacisté se obávali možného vzestupu odporu Ukrajinců, kdy by museli řešit boj s Rudou armádou a povstání na okupované Ukrajině naráz. Odhadovaný počet jedinců vyhladovělých k smrti v Sovětských zemích během invaze a okupace německých vojsk se odhaduje na 4,2 milionu obětí. [Epstein, 2015: 142]

Německá armáda již před započítím útoku na Sovětský svaz měla nemalé zkušenosti s eliminací nepřátel pomocí jejich vyhladovění. Německá říše uplatňovala tento způsob vedení války a eliminace nepřátel ve svých koloniích v období německého koloniálního působení. Nejvýraznějším a zároveň nejděsivějším příkladem je smrt desetitisíců příslušníků národa Herero, kteří byli po bitvě u Waterbergu v srpnu 1904 zahánáni hluboko do pouště Omahake. Německý koloniální velitel Lothar von Trotha dal rozkaz zablokovat západní hranici pouště, střežit a popřípadě otrávit zdroje pitné vody v poušti. Muži, ženy i děti v poušti zahynuli následkem dehydratace a hladu. Trotha si byl patřičně vědom probíhajícího období sucha, a tak využil horké a suché počasí obdobným způsobem jako Hitler kruté mrazy při obléhání Leningradu, aby spolu s hladem a žízní pomohlo dokonat zkázu Hererů (viz kapitola 3.2.2).

Německá říše veřejně potvrdila využití způsobu zabíjení Hererů pomocí vyhladovění, když 8. prosince 1904 vojenský velitel Trotha vydal prohlášení směřem k příslušníkům národa Nama, v němž veřejně uznal smrt části národa Hererů zapříčiněnou hladem a žízní. [Hull, 2005: 68]

Jeremy Sarkin přímo zdůrazňuje, že jedním ze způsobů vyhlazení komunity Hererů byla genocida hladem a žízní. Dále zmiňuje smrt tisíců Hererů v koncentračních táborech v kolonii, kde mnoho z nich zahynulo v důsledku podvýživy a hladu. Podle Sarkina byla smrt vyhladověním standardní praxí genocidy spáchané na lidu Herero v Německé jihozápadní Africe. [Sarkin, 2009: 5-7]

Martin Weiser dokonce uvádí, že během nuceného setrvání Hererů v poušti byli Afričané natolik hladoví, že pojídali i mrtvoly svých krajanů. Totožné situace pojídání mrtvol krajanů z důvodu hladovění jsou zmiňovány i v případě obléhání Leningradu. [Weiser, 2006: 24]

V historii lze nalézt mnoho případů vedení války za pomoci vyhladovění nepřítele. Avšak s největší pravděpodobností není možné v minulosti vyhledat velké množství případů, kdy stejný národ v období kratším než půl století využije opakovaně tuto strategii v tak širokém měřítku. Hunger plan je v historii lidstva něčím (v negativním slova smyslu) opravdu výjimečným. Zahnání Hererů do pouště a jejich smrt následkem hladu a žízně nabízí určitou paralelu s obléháním Leningradu během druhé světové války. U obou událostí posloužil hlad jako výrazný genocidní činitel. Smrt Hererů a Namů v koncentračních táborech následkem hladu nabízí paralelu s vyhladověním k smrti více než dvou milionů sovětských válečných zajatců.

Nacistické povědomí a možné hledání inspirace ve smrti Hererů v poušti komentuje Jürgen Zimmerer. Zimmerer se odkazuje na nápadnou podobnost Himmlerova rozkazu ze dne 1. srpna 1941 a rozkazu von Trotha z podzimu roku 1904. Himmler nařídil masakr v Pripjat'ských bažinách. Himmler nařídil zastřelení všech židovských mužů a nahnání všech židovských žen do bažin v oblastech plných bažin na hranicích Ukrajiny a Běloruska. Trotha nařídil zastřelit hererské muže a ženy s dětmi zahnat zpátky do pouště. Zimmerer dále tvrdí, že sám Adolf Hitler si byl velmi dobře vědom koloniální vyhlazovací politiky Lothara von Trotha, která zahrnovala zahnání a držení Hererů v poušti Omahake. Důkaz ve svém tvrzení Zimmerer spatřuje v Hitlerově

výroku z října roku 1941, kde Hitler prohlásil, že židovskou otázku nelze vyřešit zahánáním Židů do bažin. Hitler tak narážel na situaci v koloniální Africe, kdy bylo zahánění Hererů do pouště efektivním řešením německé otázky vyhlazení národa Herero. [Zimmerer in Moses, 2004: 67]

Nacisté v Sovětském svazu i jejich koloniální předchůdci v Německé jihozápadní Africe využili hlad jako smrtící prostředek pro dosažení svých cílů. Cílů spojených s vyhlazením příslušníků národa nepřítele, bojovníků i civilistů. Nacisté aplikovali tento prostředek pouze ve větším rozsahu a s velice důsledně propracovaným předem připraveným plánem.

3.3.3 Vyhlazovací tábory

Myšlenka hromadného koncentrování lidí považovaných za nebezpečné nebo nežádoucí pro stát za ostnatým drátem nepochází z období druhé světové války a jejími autory nejsou nacisté. Historie koncentračních táborů sahá o století dříve; nikoli však do Evropy, ale na ostrovy v Karibském moři. Alexander Mikaberidze ve své encyklopedii nesoucí název *Behind Barbed Wire* popisuje historii vzniku koncentračních táborů. Podle Mikaberidzeho knihy umožnily průmyslová revoluce a modernizace vznik moderních koncentračních táborů, kde byla početně nevýrazná skupina jedinců schopna držet v zajetí větší část populace. Hlavními činiteli umožňujícími tuto skutečnost byly nové technologie, moderní zbraně a využití ostnatého drátu. Na konci 19. století využil španělský guvernér na Kubě poprvé koncentračních táborů za účelem prevence povstání místních obyvatel. Na přelomu 19. a 20. století pak byly koncentrační tábory hojně používány Brity během válek s Búry v Jižní Africe a Američany ve filipínsko-americké válce. O několik let později se koncentrační tábory objevily i v Německé jihozápadní Africe jako následek povstání národů Herero a Nama. Ve všech případech tyto instituce sloužily pro prevenci povstání a kontrolu Afričanů. Během druhé búrské války umístili Britové do těchto zařízení okolo 200 000 Búrů, převážně žen a dětí. [Mikaberidze, 2019: xvii-xviii]

Němci sice nejsou původními autory myšlenky koncentračních táborů, ale s určitou jistotou lze tvrdit, že právě oni tuto myšlenku posunuli do děsivých rozsahů; nejprve v období německého kolonialismu a později v éře německého nacismu.

Koncem roku 1904 a začátkem roku 1905 začínají v německé kolonii na jihozápadě Afriky vznikat koncentrační tábory. Děje se tomu tak z rozkazu německého kancléře Bernharda von Büllowa. Kancléř Büllow nařídil generálu Lotharu von Trothovi zrušit Vyhlazovací rozkaz, začít brát zajatce a přemísťovat je do koncentračních táborů. Ke dni 25. července 1906 bylo ve všech táborech, které byly rozmístěny po celé kolonii v okolí velkých měst, internováno více než 17 000 vězňů. Účelem táborů byla separace vězňů od jejich stále bojujících soukmenovců, kontrola původních obyvatel kolonie, vizuální a pravděpodobně i reálná eliminace počtu původních obyvatel v kolonii a v neposlední řadě využívání vězňů pro nucené práce v kolonii. V průběhu zhruba tříletého fungování koncentračních táborů v kolonii zahynula zhruba polovina všech obyvatel těchto zařízení. (viz kapitola 3.3.1)

Nacisté v 30. a 40. letech 20. století začali budovat koncentrační tábory nejprve na území Německa a poté i na území většiny jimi okupovaných států a teritorií. Prvním koncentračním táborem vzniklým z iniciativy nacistů bylo zařízení Dachau na jihu Německa. Dachau bylo vybudováno pro internaci německých politických vězňů a bylo uvedeno do provozu v roce 1933. Nacisté rozdělovali všechna tato zařízení sloužící k internaci režimu nepohodlných osob do tří základních tříd. Zařízení první třídy mělo být z hlediska podmínek života vězňů považováno za nejmírnější. Druhý typ měl být o poznání přísnější a posledním typem byla zařízení třetí třídy (jako například Osvětim – Březinka). Zařízení třetího typu byla zřízená za jedním jediným účelem. Za účelem fyzické likvidace jeho obyvatel. [Kogon, 1998: 25-26]

Na konci října roku 1941 zmínil Adolf Hitler poprvé veřejně a bez obalu myšlenku masového vraždění Židů. Nacistický vůdce přímo řekl: „Vyhubením těchto škůdců uděláme lidstvu službu, o jaké naši vojáci nemají ani ponětí.“ [Epstein, 2015:158] „(překlad vlastní)“

Dne 8. prosince 1941, jen o měsíc a půl později, byli v koncentračním táboře Chelmno usmrceni první polští Židé pomocí smrtícího plynu. Jednalo se o první usmrcení Židů pomocí plynu v průběhu druhé světové války. Nedlouho po prvním použití plynu k usmrcení polských Židů, dne 20. ledna 1942, se na konferenci ve Wannsee nedaleko Berlína zrodila myšlenka tak zvaného konečného řešení židovské otázky. Reinhard Heydrich zde spolu s patnácti čelními představiteli Třetí říše vytvořil

plán na systematické vyhlazení všech Židů žijících na evropském kontinentu. Původním záměrem bylo realizovat tuto myšlenku v Sovětském svazu, ale nakonec převládl názor, který upřednostňoval kombinované řešení. Kombinaci masových poprav Židů nacistickými jednotkami na území Sovětského svazu a systematické eliminace Židů ve vyhlazovacích táborech na území Polska. Polsko bylo zvoleno z důvodu menší logistické náročnosti. [Epstein, 2015: 159]

Na území Polska nacisté uzpůsobili několik velkých koncentračních táborů třetí třídy ke konečnému řešení židovské otázky. V praxi to znamenalo vybavenost těchto táborů plynovými komorami. Nejhoršími tábory byla co do počtu obětí dvě zařízení v Osvětimi, v nichž našly smrt více než čtyři miliony lidí, a také zařízení v Majdaneku, v souvislosti s nímž hovoříme až o jednom milionu obětí. Dalšími tábory určenými primárně k usmrcení svých nucených obyvatel byly Chelmno, Belzec, Sobibor a Treblinka. Například v Treblince bylo zabito až 25 000 lidí během jediného dne. V táborech neumírali pouze Židé, ale i Romové nebo jiné nacistům nepohodlné skupiny lidí. [Baudot, 1980: 117]

Situace v Německé jihozápadní Africe nebyla, co se týče celkového počtu obětí, které našly smrt v koncentračních táborech, na první pohled tolik děsivá jako situace během druhé světové války. Úhel pohledu se však dramaticky mění při bližším prozkoumání procentuálních statistik počtu obětí. V období od října roku 1904 do března roku 1907 dosahovala úmrtnost v koncentračních táborech na území kolonie 60 %. Konkrétněji ve Windhoeku byla celková úmrtnost 50 %, v Okahandje 37 %, v Swakopmundu 74 % a na Shark Islandu v případě Hererů 30 % a Namů 121 %. V nejhorším období z hlediska úmrtnosti Afričanů, v roce 1906, na Shark Islandu zemřelo 86 % Hererů a 221 % Namů. V případě hodnot vyšších sta procent statistiky zahrnují i nově příchozí vězně, kteří rovněž zahynuli v roce, kdy bylo sčítání vězňů provedeno. Vzhledem k celkovému počtu Hererů a Namů v kolonii a počtu jejich úmrtí v průběhu jejich internace v táborech lze jejich uvěznění považovat za pokračování vyhlazovací politiky nastavené Lotharem von Trothou po bitvě u Waterbergu. [Hull, 2005: 90]

Otázka časové posloupnosti německého využití instituce koncentračních táborů nepřipouští téměř jakoukoliv diskuzi. Nejprve byla tato strategie využita německými

imperialisty v Německé jihozápadní Africe na počátku 20. století a o několik desítek let později německými nacisty v průběhu druhé světové války v Evropě. Určitou polemiku může vyvolávat pouze otázka prvního využití táborů určených výhradně k vyhlazování a také otázka inspirace nacistů táborem Shark Island z koloniální éry.

Benjamin Madley je přesvědčen o tom, že koncentrační tábor na Shark Islandu minimálně poskytl nacistům určitý model pro vytvoření vyhlazovacích táborů v Polsku. Shark Island byl podle Madleyho prvním táborem smrti ve 20. století, protože víceméně fungoval za účelem likvidace jeho obyvatel. Také byl nejvíce podobný nacistickým vyhlazovacím táborům z období druhé světové války a lze jej považovat za pomyslný přechod mezi britskými a španělskými koncentračními tábory na jedné straně a nacistickými vyhlazovacími tábory na straně druhé. Na Shark Islandu zemřelo nejvíce lidí ze všech táborů v celé kolonii. Celkem bylo na Shark Island posláno více než 3 500 lidí, ale vyšlo z něj pouhých 193 jedinců. Madley dále uvádí, že koncentrační zařízení vstoupila do německé historie a německého jazyka skrze německou koloniální zkušenost z dnešní Namibie. Historicky se jednalo o první německé využití této instituce a ve smyslu jazyka první užití termínu koncentrační tábor – *Konzentrationslager*. Německý kancléř Bülow použil toto slovo v oficiálním dopisu generálporučíku Trothovi, když mu přikázal založit *Konzentrationslager* pro dočasnou ubikaci lidí národa Herero. [Madley, 2005: 446-450]

Shark Island lze považovat ze předchůdce vyhlazovacích táborů v nacisty okupovaném Polsku, a to obzvláště v souvislosti s osudem lidu Nama během války v kolonii. Na Shark Island byli v průběhu povstání posíláni výhradně příslušníci národa Nama. Casper Erichsen, který o tématu koncentračních táborů v Německé jihozápadní Africe napsal celou knihu, zmiňuje důvody umístování příslušníků národa Nama na Shark Island. Hlavní důvody pro zřízení koncentračního tábora na Shark Islandu spočívaly v zamezení útěku zajatců a zároveň zajištění pracovníků pro budování místní infrastruktury ve městě Lüderitz. Sekundární důvody Erichsen spatřuje v záměru elimitovat populaci příslušníků národa Nama. Shark Island byl nejhorším místem ze všech táborů ve smyslu životních podmínek vězňů a současně táborem s největším počtem úmrtí. Většina zajatců z řad Namů putovala na Shark Island a téměř všichni zde našli smrt. Hlavní podklad pro tuto úvahu Erichsen nachází ve vyjádření guvernéra

kolonie Friedricha von Lindequista, který plánoval deportaci Namů z kolonie do jiných částí německého impéria. Lindequist si byl vědom finanční náročnosti této deportace, a tak se nechal slyšet, že doufá ve smrt Namů na Shark Islandu, aby ušetřil za jejich deportaci. Obavy z další rebelie, nízká využitelnost Namů jako pracovní síly a finanční náklady na jejich deportaci pravděpodobně stály za jejich umístěním na Shark Island, což znamenalo jejich téměř stoprocentní smrt. Dokladem povědomí zástupců Německé říše v kolonii o situaci na Shark Islandu je rozhodnutí zastupujícího guvernéra kolonie Oskara Hintragera zamítající propuštění 230 žen a dětí ze Shark Islandu v roce 1907. Hintrager vyjádřil obavy z šíření informací propustivšími o podmínkách na ostrově. [Erichsen, 120, 153]

Z hlediska inspirace nacistů německou koloniální zkušeností ve smyslu koncentračních táborů je možné argumentovat jménem Franz Ritter von Epp. Epp strávil během let 1904 až 1906 dva roky jako velitel roty v Německé jihozápadní Africe. Osobně se účastnil bitvy u Waterbergu a byl v kolonii přítomen při budování koncentračních táborů. V pozdějších letech, mnoho let po své koloniální zkušenosti, vstoupil do politiky a jako skalní podporovatel sociálního nacionalismu silně ovlivňoval budoucí nacistické lídry. Byl to právě Franz von Epp, kdo pomohl odstartovat politickou kariéru Adolfa Hitlera. A byl to právě Franz von Epp, kdo stál u zrodu prvního koncentračního tábora na území Německa. V roce 1933, již jako guvernér Bavorska, Franz Ritter von Epp předsedal a dohlížel na výstavbu koncentračního tábora v Dachau. [Madley, 2005: 452-453]

Inspirace nacistů v koloniální zkušenosti s koncentračními tábory je patrná minimálně skrze osobu Franze von Eppa. Inspirace nacistů ve vytvoření vyhlazovacích táborů na základě koloniálního zařízení na Shark Islandu již zcela zřejmá není. Pravděpodobně se v obou historických případech jednalo o souhru válečných, politických, ekonomických a v první řadě ideologických potřeb. Zda nacisté využívali vyhlazovacích táborů, o tom není sebemenších pochyb. Zda stejnou vyhlazovací strategii ve vztahu k příslušníkům národa Nama aplikovala Německá koloniální říše, dostatek důkazů není. Zajisté nikoli tolik jako v případě nacistů. Přinejmenším několik výše zmíněných indicií napovídá, že tomu tak být mohlo, ačkoliv na místo smrtícího plynu bylo využito nehostinného prostředí ostrova v Lüderitzově zálivu.

Závěr

Hlavním cílem diplomové práce bylo za pomoci komparace poukázat na provázanost dvou tragických událostí moderních dějin, které od sebe měly časový odstup v řádu několika desetiletí.

K naplnění tohoto nemalého cíle bylo nejprve potřeba objasnit a vymezit pojem genocida, a to nejen z hlediska právního, ale i historického a sociologického. Za pomoci studia života a vědecké činnosti duchovního otce termínu genocida Raphaela Lemkina a práce dalších předních odborníků specializujících se na tuto problematiku byl naplněn první krok na cestě k řešení hlavního cíle práce. Pro dokreslení představy o rozsahu fenoménu genocidy napříč různými civilizacemi a časovými úseky lidských dějin byly představeny jednotlivé vyhlazovací masakry z období starověku a z období moderních dějin.

Druhý úkol, směřovaný výhradně k deskripci dobového dění v Německé jihozápadní Africe, především pak úzce zacílený na snahu Německé koloniální říše vyhladit původní obyvatelstvo kolonie, se podařilo naplnit dle původních očekávání. Prostřednictvím rozsáhlé analýzy zpravidla sekundárních a příležitostně i primárních pramenů bylo dosaženo komplexního popisu dobového dění v německé kolonii na jihozápadě Afriky. Od počátků německého imperiaslismu přes vznik a fungování kolonie až po válku německé koloniální armády s původními obyvateli je čtenáři postupně představována krvavá historie dnešní Namibie v dobách, kdy zde vlála německá vlajka. Byl to právě důkladný rozbor literatury věnované německému působení v jihozápadní Africe na konci předminulého století a v počátku století minulého, který umožnil komplexní popis událostí v nejrozvinutější německé kolonii. A byly to rovněž důkladný rozbor a studium literatury, které pomohly odpovědět na otázku, zda se jednalo o genocidu, či nikoliv. Bezpochyby se o genocidu jednalo, což potvrzuje nejen druhá kapitola diplomové práce, ale i tvrzení mnoha odborníků specializujících se na problematiku zločinu genocidia. Jelikož však k tragickým událostem v Německé jihozápadní Africe došlo před rokem 1951, tedy před vstupem v platnost Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia, lze nazývat krvavé dění v kolonii genocidou pouze mimo soudní dvory.

Až podrobnější znalost následků německého kolonialismu v Německé jihozápadní Africe a odpovídající obeznámení se s počínáním německých nacistů ve východní Evropě za druhé světové války mohly přinést odpovědi na otázky směřované k hlavnímu cíli této práce. Odpověď zní: ano, nacisté se ve východní Evropě nejen inspirovali vzorci nastavenými jejich předchůdci v období německého kolonialismu na jihozápadě Afriky, ale v převážné většině případů je velmi úspěšně napodobovali. Masová implementace rasových teorií pronikající do nejvyšších sfér politických elit Německé říše, zavádění koncentračních táborů či zabíjení válečných zajatců jsou jen jedny z mála příkladů potvrzujících tuto skutečnost. Na podobnost mezi genocidním jednáním německých kolonialistů na jihozápadě Afriky a německých nacistů na východě Evropy nebylo v této práci pouze poukázáno, byla víceméně potvrzena.

Od dob, kdy Benjamin Madley v roce 2005 zpracoval svou impozantní studii zabývající se problematikou provázanosti genocid původních obyvatel Německé jihozápadní Afriky a příslušníků národů z východní Evropy, uplynulo již více než patnáct let. I přesto se dodnes po celém světě najdou mladí badatelé i zkušení odborníci, kteří se tomuto tématu s usilovnou pílí věnují a projevují snahu vypracovat díla nabízející nová paradigmata či rozšíření ve věci dosud získaných poznatků. Pevně doufám, že tato diplomová práce by mohla být jedním z nich.

Seznam literatury

ARAD, Y. 2009. *The Holocaust in the Soviet Union*. Lincoln – Jerusalem: University of Nebraska Press, Yad Vashem.

BARNETT, M. 2003. *Eyewitness to a Genocide: The United Nations and Rwanda*. Ithaca – London: Cornell University Press.

BAUDOT, M. et al. 1980. *The Historical Encyclopedia of World War II*. New York: Fact on File Inc.

BAUMAN, Z. 2003. *Modernita a Holocaust*. Praha: Sociologické nakladatelství.

BERGMAN, J. 2012. *Hitler and the Nazi Darwinian Worldview: How the Nazi Eugenic Crusade for a Superior Race Caused the Greatest Holocaust in World History*. Kitchener: Joshua Press.

CHALK, F., K. JONASSOHN. 1990. *The History and Sociology of Genocide: Analyses and Case Studies*. New Haven: Yale University Press.

CHARNY, I. 1997. „Towards a Generic Definition of Genocide“ Pp. 64-89 in G.J. ANDREOPOULOS. *Genocide: Conceptual and Historical Dimensions*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

COOPER, J. 2008. *Raphael Lemkin and the Struggle for the Genocide Convention*. Basingstoke – New York: Palgrave Macmillan.

DADRIAN, V., 1975. *A Typology of Genocide*. International Review of Modern Sociology 5 (2): 201-212 [online]. JSTOR [cit. 20. 8. 2020]

Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/41421531>

DELPLA, I., X. BOUGAREL, J. FOURNEL. 2012. *Investigating Srebrenica: Institutions, Facts, Responsibilities*. New York: Berghahn Books.

DRECHSLER, H. 1980. *Let Us Die Fighting: The Struggle of the Herero and Nama against German Imperialism (1884-1915)*. London: Zed Press.

EHRENREICH, E. 2007. *The Nazi Ancestral Proof: Genealogy, Racial Science, and the Final Solution*. Bloomington: Indiana University Press.

ELTRINGHAM, N. 2004. *Accounting for Horror: Post-genocide Debates in Rwanda*. London – Sterling, Virginia: Pluto Press.

- EPSTEIN, C.** 2015. *Nazi Germany: Confronting the Myths*. Malden, Mass.: WILEY Blackwell.
- ERICHSEN, C.W.** 2005. *The Angel of Death Has Descended Violently Among Them: Concentration Camps and Prisoners-of-war in Namibia, 1904-08*. Leiden: University of Leiden, African studies center.
- FABER-JONKER, L.** 2018. *More than just an Object: A Material Analysis of the Return and Retention of Namibian Skulls from Germany*. Leiden: University of Leiden, African studies center.
- FEIN, H.** 2016. *Human Rights and Wrongs: Slavery, Terror, Genocide*. London – New York: Routledge.
- FEIRSTEIN, D.** 2014. *Genocide as Social Practice*. New Jersey: Rutgers University Press.
- GERLACH, C.** 2016. *The Extermination of the European Jews*. Cambridge: Cambridge University Press.
- GEWALD, J.B.** 1999. *Herero Heroes: a Socio-political History of the Herero of Namibia, 1890 – 1923*. Oxford – Athens: James Currey & Ohio University Press.
- GOBINEAU, A.** 1967. *The Inequality of Human Races*. New York: H. Fertig.
- HARFF, B.** 2000. „The Etiology of Genocides“ Pp. 41-60 in I. WALLIMAN, M.N. DOBKOWSKI, R.L. RUBENSTEIN. *Genocide and the Modern Ages: Etiology and Case Studies of Mass Death*. New York: Syracuse Press.
- HECHT, J.M.** 2000. Vacher de Lapouge and The Rise of Nazi Science. *Journal of the History of Ideas* 61 (2): 285-30 [online]. JSTOR [cit. 25.10.2020]
Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3654029>
- HILBERG, R.** 1985. *The Destruction of the European Jews*. New York – London: Holmes & Meier Publishers.
- HITLER, A.** (překlad Michalčík S.) 2000. *Můj boj*. Praha: Otakar II.
- HOCHSCHILD, A.** 1999. *King Leopold's Ghost: A Story of Greed, Terror, and Heroism in Colonial Africa*. London: Houghton Mifflin.
- HOUSDEN, M.** 2003. *Hans Frank: Lebensraum and the Holocaust*. New York: Palgrave Macmillan.

- HULL, I.V.** 2005. *Absolute Destruction: Military Culture and the Practices of War in Imperial Germany*. Ithaca – London: Cornell University Press.
- HULL, I.V.** 2010. „Prisoners in Colonial Warfare: The Imperial German Example“ Pp. 157-172 in S. SCHEIPERS. *Prisoners in War*. Oxford – New York: Oxford University Press.
- IRVING, D.** 2010. *Göring: A Biography*. London: Focal Point Publications.
- KAVARI, J.U.** 2013. *Omiano vya tjipangandjara: Otjiherero Proverbs and Idioms*. Namibia: University of Namibia.
- KAY, A.J.** 2012. „The Purpose of the Russian Campaign Is the Decimation of the Slavic Population by Thirty Million: The Radicalization of German Food Policy in Early 1941“ Pp. 101-129 in A.J. KAY, J. RUTHERFORD, D. STAHER. *Nazi Policy on the Eastern Front, 1941: Total War, Genocide, and Radicalization*. Rochester, NY: University of Rochester Press.
- KERSHAW, I.** 2008. *Hitler, the Germans, and the Final Solution*. New Haven, Conn.: Yale University Press.
- KIERNAN, B.** 2007. *Blood and Soil: a World History of Genocide and Extermination from Sparta to Darfur*. New Haven – London: Yale University Press.
- KLÍMA, J.** 2005. *Pod německou vlajkou: Příběh jedné koloniální říše*. Praha: Libri.
- KLINKE, V., M. BASSIN.** 2018. *Indroduction: Lebensraum and Its Discontents*. *Journal of Historical Geography* 61 (2): 53-58 [online]. ORA [cit. 22. 10. 2020]
Dostupné: <https://doi.org/10.1016/j.jhg.2018.05.019>
- KOGON, E.** 1998. *The Theory and Practice of Hell: The German Concentration Camps and the System Behind Them*. New York: Berkley Books.
- KUNDRUS, B.** 2005. *From Herero to Holocaust? Some Remarks on the Current Debate*. *Africa Spectrum* 40 (2): 299-308 [online]. JSTOR [cit. 14.10.2020]
Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/40175076>
- KUPER, L.** 1982. *Genocide: Its Political Use in the Twentieth Century*. New Haven: Yale University Press.
- LEMKIN, R.** 1944. *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation – Analysis of Government – Proposals for Redress*. Washington D.C.: Carnegie Endowment for International Peace.

- LOWER, W.** 2005. *Nazi Empire-Building and the Holocaust in Ukraine*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- MADLEY, B.** 2005. *From Africa to Auschwitz: How German South West Africa Incubated Ideas and Methods Adopted and Developed by the Nazis in Eastern Europe*. *European History Quarterly* [online]. 2016, 35(3), 429-464 [cit. 2020-09-19]. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0265691405054218>
- MANN, M.** 2005. *The Dark Side of Democracy: Explaining Ethnic Cleansing*. New York: Cambridge University Press.
- MARTIN, J.J.** 1984. *The Man Who Invented Genocide: The Public Career and Consequences of Raphael Lemkin*. Torrance, California: Institute for Historical Review.
- MAŘÍKOVÁ, H., M. PETRUSEK, A. VODÁKOVÁ.** 1996. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum.
- MAZOWER, M.** 2008. *Hitler's Empire: Nazi Rule in Occupied Europe*. London: Penguin Books.
- MAZOWER, M.** 2019. *Temný kontinent: Evropa ve 20. století*. Praha: Karolinum
- MEDYKOWSKI, W.** 2018. *Macht Arbeit Frei?: German Economic Policy and Forced Labor of Jews in the General Government, 1939-1943*. Boston: Academic Studies Press.
- MENNECKE, M.** 2016. „Zločin Genocidy a Mezinárodní Právo“ Pp. 149-171 in M. Van Haperen et al. *Holokaust a jiné genocidy*. Polanka nad Odrou: Občanské sdružení PANT.
- MIKABERIDZE, A.** 2019. *Behind Barbed Wire: An Encyclopedia of Concentration and Prisoner-of-war Camps*. Santa Barbara, Denver: ABC – CLIO.
- NEFF, S.C.** 2010. „Prisoners of War in International Law: The Nineteenth Century“ Pp. 57-74 in S. SCHEIPERS. *Prisoners in War*. Oxford – New York: Oxford University Press.
- NOLTE, E.** 1969. *Three Faces of Fascism: Action Francaise, Italian Fascism, National Socialism*. New York – Toronto: The New American Library.
- OVERMANS, R.** 2010. „The Treatment of Prisoners of War in the Eastern Europe Theatre of Operations, 1941-56“ Pp. 127-140 in S. SCHEIPERS. *Prisoners in War*. Oxford – New York: Oxford University Press.

- PERRAUDIN, M., J.ZIMMERER.** 2010. *German Colonialism and National Identity*. New York: Routledge.
- REEMTSMA, J.P.** 2000. „The Concept of the War of Annihilation: Clausewitz, Ludendorff, Hitler“ Pp. 13-35 in H. HEER, K. NAUMANN. *War of Extermination: The German Military in World War II 1941-1944*. New York, Oxford: Berghahn Books.
- RUBENFELD, S.** 2010. *Medicine After the Holocaust: From the Master Race to the Human Genome and Beyond*. New York: Palgrave Macmillan.
- SARKIN-HUGHES, J.** 2011. *Germany's Genocide of the Herero: Kaiser Wilhelm II, His General, His Settlers, His Soldiers*. NY: James Currey.
- SARKIN-HUGHES, J.** 2009. *Colonial Genocide and Reparations Claims in the 21st Century: the Socio-legal Context of claims under International law by the Herero against Germany for genocide in Namibia, 1904-1908*. Westport – London: Praeger Security International.
- SAX. B.** 2013. *Animals in the Third Reich*. Pittsburgh: Yogh & Thorn Books
- SCHABAS, W.A.** 2000. *Genocide in International law: The Crimes of Crimes*. New York: Cambridge University Press.
- SCHEIPERS, S.** 2010. *Prisoners in War*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- SHAW, M.** 2015. *What is Genocide?* Second edition. Cambridge – Malden: Polity Press.
- SHELTON, D.L.** 2005. *Encyclopedia of Genocide and Crimes against Humanity*. Detroit: Macmillan Reference.
- SHIRER, W.L.** 1998. *The Rise and Fall of the Third Reich*. New York: Simon & Schuster.
- SILVESTER, J.** 2015. *Re-viewing Resistance in Namibian History*. Windhoek: UNAM Press.
- SILVESTER, J., J.B. GEWALD.** 2003. *Words Cannot Be Found: German Colonial Rule in Namibia: An Annotated Reprint of the 1918 Blue Book*. Leiden: Brill.
- SMITH, R.G.** 2000. „Human Destructiveness and Politics: The Twentieth Century as an Age of Genocide“ Pp. 21-39 in I. WALLIMAN, M.N. DOBKOWSKI, R.L. RUBENSTEIN. *Genocide and the Modern Ages: Etiology and Case Studies of Mass Death*. New York: Syracuse Press.

- SMITH, W.** 1989. *The Ideological Origins of Nazi Imperialism*. New York – Oxford: Oxford University Press.
- SNYDER, T.** 2010. *Bloodlands: Europe between Hitler and Stalin*. New York: Basic Books.
- STEINMETZ, G.** 2007. *The Devil's Handwriting: Precoloniality and the German Colonial State in Quingdao, Samoa, and Southwest Africa*. Chicago: University of Chicago Press.
- STOGIANNOS, A.** 2019. *The Genesis of Geopolitics and Friedrich Ratzel: Dismissing the Myth of the Ratzelian Geodeterminism*. Cham: Springer International Publishing.
- STOKES, J.** 2009. *Encyclopedia of the Peoples of Africa and the Middle East*. New York: Facts On File.
- STREIT, C.** 2000. „Soviet Prisoners of War in the Hands of the Wehrmacht“ Pp. 80-91 in H. HEER, K. NAUMANN. *War of Extermination: The German Military in World War II 1941-1944*. New York – Oxford: Berghahn Books.
- TILLY, CH.** 2006. *Politika kolektivního násilí*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- TOOZE, A.** 2006. *The Wages of Destruction: The making and Breaking of the Nazi Economy*. London – New York: Allen Lane Publisher.
- TUSA, A., J. TUSA.** 2010. *The Nuremberg Trial*. New York: Skyhorse Publishing.
- VAN HAPEREN, M.** 2016 „Rwandská Genocida, 1994“ Pp. 101-123 in M. Van Haperen et al. *Holokaust a jiné genocidy*. Polanka nad Odrou: Občanské sdružení PANT.
- WALLACE, M., J. KINAHAN.** 2011. *A History of Namibia from the Beginning to 1990*. New York: Columbia University Press.
- WEISER, M.** 2006. *The Herero War-The First Genocide of the 20th Century?* [online], Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra politikologie. Vedoucí bakalářské práce Fidler, Jiří. [cit. 08. 10. 2020], Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/8016>
- WILSON, P.H.** 2010. „Prisoners in Early Modern European Warfare“ Pp. 39-56 in S. SCHEIPERS. *Prisoners in War*. Oxford – New York: Oxford University Press.

ZWAAN, T. 2016. „Krise a Genocida v Jugoslávii, 1985-1995“ Pp. 125-145 in M. Van Haperen et al. *Holokaust a jiné genocidy*. Polanka nad Odrou: Občanské sdružení PANT.

ZIMMERER, J. 2004. „Colonialism and the Holocaust: Towards an Archeology of Genocide“ Pp. 49-76 in D. Moses. *Genocide and Settler Society: Frontier Violence and Stolen Indigenous Children in Australian History*. New York – Oxford: Berghahn Books.

Ostatní zdroje

Norimberské zákony: Norimberské zákony: z 15. září 1935 (zákon o říšských vlajkách, zákon o říšském občanství, zákon na ochranu německé krve a německé cti) a zákon o zdravém manželství z 18. října 1935: všechny zákony s nařízeními a výnosy, dosud vydanými: přeloženo dle šestého německého textového vydání s obsáhlými poznámkami (zákonodárství až do konce června 1938). Žďár nad Sázavou: Bodyart Press, 2014

Římský statut Mezinárodního trestního soudu [online], OSN [cit. 16. 8. 2020]
Dostupné z: <https://www.osn.cz/knihovna/dokumenty/ruzne/>

The Nuremberg Laws [online], National Archives [cit. 24. 10. 2020]

Dostupné z: <https://www.archives.gov/publications/prologue/2010/winter/nuremberg/>

Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia [online], OSN [cit. 12. 8. 2020]

Dostupné z: <https://www.osn.cz/umluva-genocida/>

Všeobecná deklarace lidských práv [online], OSN [cit. 17. 8. 2020]

Dostupné z: <https://www.osn.cz/knihovna/dokumenty/>

Whitaker Report [online], Prevent Genocide International [cit. 25. 10. 2020]

Dostupné z: <http://www.preventgenocide.org/prevent/UNdocs/whitaker/>